SOSYALİST MEZOPOTAMYA

ÖZGÜRLÜĞÜN VE SOSYALİZMİN SESİ

KKP BÜLTENİ / Eylül 2026

sosyalistmezopotamya@gmail.com
X: @SosyalistMezop
Facebook: Sosyalist Mezopotamya

DOSYA

TÜRKİYE VE KÜRDİSTAN'DA KAPİTALİZM, İŞÇİ SINIFI VE TARIM EMEKÇİLERİNİN DURUMU

Sinan Çiftyürek
Bülent Kırat
Mustafa Korkmaz
Sibel Özbudun & Temel Demirer
Hasan Özkan
Enver Şen
Eyüp Yalur

■ Şerefxan Cizîrî
Armancên Civakî û Tevgerên Siyasî

■ Uğur Kara
Ulusal Sorun Ve Anadil Meselesi

■ Occo Mahabad
Erdelan Emirliği Ve Tarihsel Mirası

İÇİNDEKİLER

EYLÜL 2026

DOSYA

TÜRKİYE VE KÜRDİSTAN'DA KAPİTALİZM, İŞÇİ SINIFI VE TARIM EMEKÇİLERİNİN DURUMU

01 Mevsimlik Tarım İşçileri: Sorunlar, Talepler, Çözüm! **Sinan Çiftyürek** 8

02 Kürdistan'da İşçi Sınıfının Sosyolojik ve Siyasal Analizi **Bülent Kırat** 19

03 Kanayan Yara: Mevsimlik Tarım İşçileri **Mustafa Korkmaz** 22

04 "Çöküş" Ya da Ekonomi-Politik Hâl(imiz)in Türkçesi **Sibel Özbudun & Temel Demirer** 35

05 Kürdistan'da Tarımın Dönüşümü, Köylülüğün Proleterleşmesi **Hasan Özkan** 40

06 İşçileşen Kürdler, Kürdleşen İşçi Sınıfı **Enver Şen** 44

07 Sendikal Hareketler Ve Ulusal Mücadele **Eyüp Yalur** 46

08 **KKP**: Vahşi Kapitalizm Ve Şovenizmin Kıskacında Mevsimlik Tarım İşçileri 53

DİĞER YAZILAR

01 Yapay Zeka İle Aramızdaki Mesafe **Editör** 1

02 Armancên Civakî û Tevgerên Siyasî **Şerefxan Cizîrî** 3

03 Ekolojik Toplum Perspektifi Ve Yeni Bir Yaşam Anlayışı **Ali Kalçık** 13

04 Ulusal Sorun Ve Anadil Meselesi **Uğur Kara** 16

05 Erdelan Emirliği'nin Kuruluşu,Gelişimi ve Tarihsel Mirası **Occo Mahabad** 25

06 Wênesazê Hoste û Nemir: Vincent Van Gogh **Rûmed Med (Onur Kaya)** 33

07 Ortadoğu'nun Yeniden Dizaynı Ve Kürdistan **Yasin Yetişgen** 50

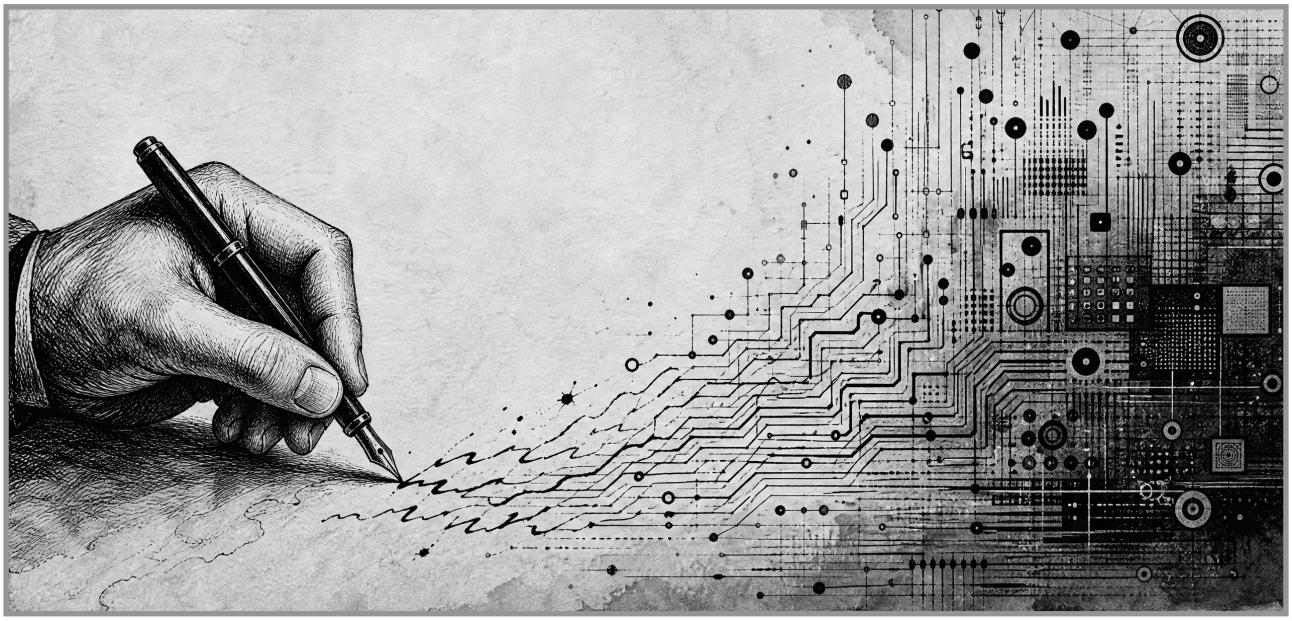
KÜRDİSTAN KOMÜNİST PARTİSİ (KKP)
BÜLTEN-18 / Mart 2026
İletişim: 05385132088

Genel Merkez:
Fidanlık mah. Sağlık 1 Sok. Arzu Apt.
No: 55/7 Kızılay / Çankaya Ankara.

EDİTÖR

Yapay Zeka İle Aramızdaki Mesafe

Yaşadığımız şu dönemlerde matbaa üzerine kurulu dergi yayıncılığı çok zor. Gazete yayıncılığı internet yayıncılığı nedeniyle zaten rahmetli oldu, dergi yayıncılığı ise yoğun bakımda can çekişiyor. Dolaysıyla bin bir emek ve zorluklarla çıkardığımız yayınlarda yazarlarımızın kendi özgünlüklerini korumasını istiyoruz.

Dergimizin 18. sayısını gecikmeli de olsa çıkarmanın mutluluğu içerisindeyiz.

Bu sayımızda "Türkiye ve Kürdistan'da kapitalizm, işçi sınıfı ve tarım emekçilerinin durumu" başlıklı dosya konumuzda yer alan yazılarla birlikte dosya dışı yazıları da ilgiyle okuyacağınızı düşünüyoruz.

"Çerçeve Yasa"

Yine tüm dünya ve Kürdistan'da gündem oldukça yoğun. Tek tek burada tüm bu konulara değinemeyeceğiz.

Bildiğiniz gibi bir süredir tartışılan Çerçeve Yasa TBMM'den geçti ve Resmi Gazete'de yayınlandı. Bu konuya ilişkin kısaca tutumumuz şöyle:

En başından beri devletin esas sorun olan Kürt meselesini çözmeye dönük dün bir niyetinin olmadığı gibi bugün de niyetinin olmadığını söylemiştik. Türk devleti dün de bugün de Kürt meselesini çözmek yerine meselenin sonuçlarını ortadan kaldırmak için (şiddet yoluyla) uğraştı. Şimdi de sorunun çözümünden çok sonuçlarını ortadan kaldırma çabası içerisinde. Geçtiğimiz günlerde de bu doğrultuda Çerçeve Yasa taslağı yasalaştı. Çerçeve Yasa içeriği itibari ile tam da dediğimiz gibi Kürt sorununun bir sonucu olan PKK'nin silah bırakması ve silah bırakmanın çerçevesiyle ilgili. Dolaysıyla PKK'nin silah bırakmasını biz daha önce de olumlu buluyorduk. Bu Çerçeve Yasa'da Kürt'ün adının dahi olmaması hatta "terör örgütü" gibi ifadelerin olması yasayı en başından sakatlasa da esasen silah bırakmanın sivil, meşru siyasetin önünü açacağı için yasayı kerhen de olsa destekliyoruz. Bu destek sadece silah bırakma çerçevesine ilişkindir. Diğer boyutuyla Kürt meselesinin gerçek çözümüne dönük bu devletin adım atacağına inanmıyoruz.

Yapay zeka ve yazarın özgünlüğü!

Yapay zeka artık her yönüyle 7'den 70'e hayatımıza girdi giriyor. Ondan kaçış mümkün değil ve haliyle YZ biz devrimci yayıncılığı da bir çok açıdan etkiliyor.

Evet YZ'den kaçış mümkün değil ama onla ilişkimizi ölçülü düzeyde kurabiliriz. Ama nasıl?

YZ ile yayıncılıkta teknik kimi meselelerde yararlanmakta sınır koymaya gerek olmadığını düşünüyoruz ama söz konusu düşünce yoğunluklu makale vb içerikler yazarken YZ ile olan ilişkilerin kısıtlı veya ölçülü olması gerektiğini düşünüyoruz. Konuyu detaylandırmadan önce şunu söylemekte fayda var: Biz YZ'ye karşı değiliz esasen yazarsızlığa karşıyız.

Sosyalist Mezopotamya Dergisi'ne yazan yazarlarımızın büyük çoğunluğunun YZ desteğini hiç almadığını biliyoruz. Bu desteği alan bazı yazılar da ise bunun sınırlı olduğunu biliyoruz. Çünkü YZ'ye siz bir şey vermeden ondan bir şey alamazsınız. En kötü ihtimalde ne istediğinizi ona tarif etmeniz gerekiyor. Bu yüzden bir makalede YZ'den ne kadar faydalanıldığına dair elimizde bir ölçü yoktur. Ama didikleyerek okuma yapan her okuyucu sadece insan eliyle oluşturulan metinle YZ etkisiyle oluşturulan metin arasındaki farkları rahatlıkla görebiliyor. Mesela YZ etkisiyle oluşturulan makalelerde gözlemlenebilecek bazı özellikleri şöyle sıralanabilir: 1- Aynı düşüncenin farklı cümlelerde yeniden söylenmesi, 2- Benzer cümle ve paragraf kalıplarının sık kullanılması, 3- Çoğu paragrafın benzer uzunlukta ve benzer ritimde olması, 4- "Bununla birlikte", "öte yandan", "sonuç olarak", "bu nedenle", "asıl sorun"... gibi geçişlerin aşırı kullanılması (en sık gözlenen) 4- Fazla genel, güvenli, soyut ifadeler

genel-geçer soyutlama, (en önemli kısım burasıdır, çünkü buradaki durum şu: Yazarın özgün gözlemlerinin yerini herkes için geçerli olabilecek belirsiz cümlelerin almasıdır.) 5- Aynı paragrafta ve sonraki paragraflarda hem olumlu hem olumsuz yönlerin simetrik biçimde sıralanması (özellikle ChatGPT özelliğidir), 6 - Metin teknik olarak düzgündür ama belirgin biçimde yazarsız ve standart görünür. Daha doğrusu yazarın kendi özgünlüğünün ortadan kalkması durumu yaşanmakta. 7- Çok düzgün, fakat düşünsel olarak tekrarlarla ilerleyen bir metin yani fazlasıyla otomatikleştirilmiş bir anlatım... daha da yazabiliriz ama yerimiz dar. Kısaca yapay zeka destekli bir üslup yazar özgünlüğünün belirsizleşmesi hatta ortadan kalkmasına neden olmaktadır.

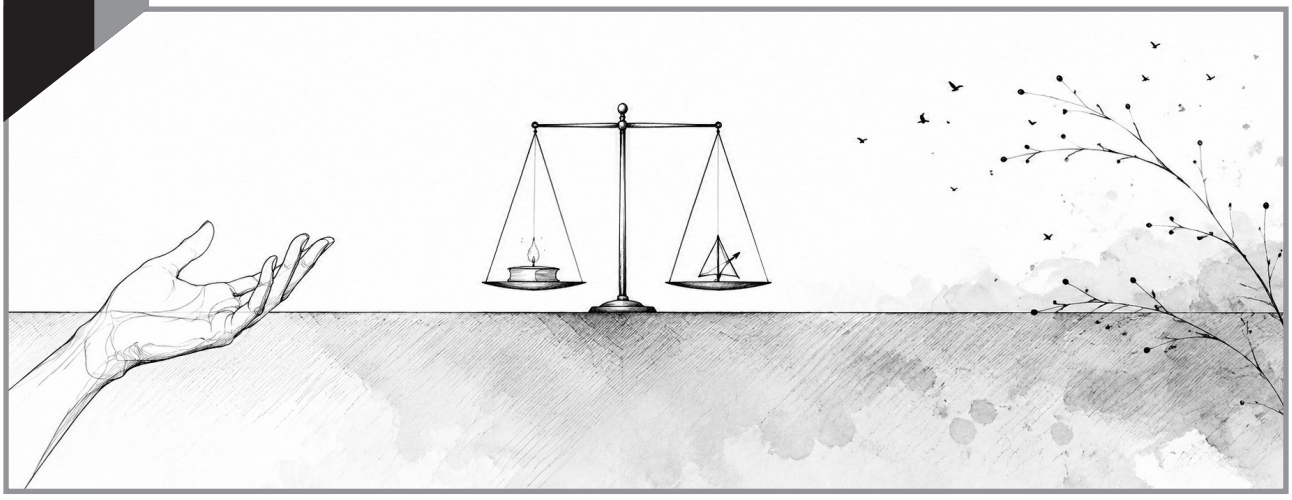
Diğer taraftan makalelerimizde veya metinlerimizde YZ'yi nerelerde kullanabiliriz veya nerelerde kullanmamalıyız: Yazım ve noktalama denetimi, dil sadeleştirme, başlık ve bölüm önerisi, tıkanmaların yaşandığı anlarda YZ ile konu üzerine sohbet vb... konularda YZ'den destek alınabilir. Diğer taraftan paragraf veya cümleleri bütünüyle yeniden yazdırma, makale veya yazının ana fikrini veya gövdesini üretme görevi, kaynak, alıntı veya veri üretme, makale veya yazı için sonuç, yorum veya özgün üretimde... vb. YZ'den yararlanılmamalıdır.

Yapay zekaya karşı değiliz, bundan sonra onsuz bir yaşam da pek mümkün görünmüyor. Karşı olduğumuz şey yazarlarımızın ve bir bütün olarak dergimizin kimliksizleşmesidir.

Sonuç olarak Sosyalist Mezopotamya olarak teknolojiye ve YZ'ye karşı değiliz. Karşı olduğumuz nokta dergi yazarlarının özgünlüğünün kaybolmasıdır. Ayrıca hepiniz biliyorsunuz ki yaşadığımız şu dönemde matbaa üzerine kurulu dergi yayıncılığı çok zor. Gazete yayıncılığı internet yayıncılığı nedeniyle zaten rahmetli oldu, dergi yayıncılığı ise yoğun bakımda can çekişiyor. Bin bir emek ve zorluklarla çıkardığımız yayınlarda yazarlarımızın kendi özgünlüklerini korumasını istiyoruz. Bundan sonraki sayılarda bu konuda editöryal denetleme mekanizmasını daha sıkı tutmaya çalışacağız. Tekrar söylüyoruz, YZ'ye karşı değiliz, bundan sonra onsuz bir yaşam da pek mümkün görünmüyor. Karşı olduğumuz şey yazarlarımızın ve bir bütün olarak dergimizin kimliksizleşmesidir. Umuyoruz bu sesimizi anlayışla karşılarsınız.

Şerefxan Cizîrî

Armancên Civakî û Tevgerên Siyasî

Di xebatên siyasî de gelo armancên civakî û birdozî pêşî ne an jî tevgerên siyasî pêşî ne? Gelo tevgerên siyasî armancên xwe derdixînin pêş, wana hîna zelaltir derdibirin an jî armancên civakî tevgerên siyasî bi xwe saz dikin? Lİ ser van pirsan gelek xebat, lêkolîn û dîtinên cuda piralî hatinê pêşkêş kirin. Bi rastî ev pirs ne pirsên formalîst in. Bi rastî ev ne pirsên ku mirov wana pişguh bike.Gelekî eşkere ye ku bi bersivandina van pirsan,em ê di kuranîya mirovahîya xwe de, di rastîya xwe ya dîrokî û felsefî de gelek nirxên hêja derdixînin pêşberî civakê. An jî gelek nirxên hêja ku hene binpê bikin, wana winda bikin û di encam de tune jî bihesibînin. Di bersivandina van pirsan de, bi tevahî û bi taybetî jî, îdeolojî û siyaset a tevgerên siyasî bi zelalî xwe baş didin der. Gelek caran pratîka tevgerên siyasî xwe dibin rengên armancên siyasî de, bi rêbazên gelekî parzûnandî de armancên xwe formûle dikin. Ji ber wilo jî armancên civakî û tevgerên siyasî tucaran nabin ji hevdû werin qût kirin. Yek bêyî a din nabe. Têkilîya wan divê baş zelal be û baş lihevkiri be jî. Gava ku ew di encam de ji hevdû qut dibin, dibin du bêşên cuda, wê gavê têkilîyên organik ku di navbêna armanc û tevgera siyasî de divê hebin, piralî lawaz dibin. Ev têkilîyên pêwist divê her gav di çalakîyên siyasî de hebin û zindî bin jî. Ev têkilîyên pêwist ji hevdû tucaran nikarin werin qetandin. Gava ku ev têkilî bi rastî ji hevdû qetiyan jî serastkirina wana gelekî zext dibe. Belê, gotineke me Kurdan heye, dibêje; “Ser ê ku ji maka dayika xwe derketi be, careke din nema dikare vegere dewsa xwe!”

Weke ku têzanin hemû tevgerên siyasî ji bona realîzekirina hinek armancên civakî yên payebilind derdikevin qada siyaset û dîrokê. Bi taybet jî siyaset a şoreşger bi tevahî ji bona van rastî û nirxan, bi babetên piralî tê praktîze kirin. Têkoşîn a siyasî ji bona van nirx û armancan payebilind di asteke rêgezî de divê were meşandin. Belê. Weke ku têzanîn, mirov tucaran bêyî armancên siyasî tu tevgêrên siyasî jî dest pê nakin. Siyaseta ji bona guherandina civakê, guhertina têkilîyên civakî û yên ku mirovî ne tucaran nikarin tenê bibine cihê listikên kêfî. Bibin qada şanogeriyê û qada manipûlasyonê. Siyaset ne tenê li gorî kêfa takekesan birêve diçe, ne tenê jî li gorî daxwazên mirovan tê meşandin. Siyaset a şoreşger divê li gorî pêdivîyên siyasî û civakî formata xwe şênber bike.Bi qasî hemû daxwazên mirovan, pêdivîyên şênber û rastîyên civakî hemû jî, di encamê siyasetê de xwedîyê giringîyeke civakî ne. Daxwaz û rastîyên civakî divê di nava rêbazêk diyalektîkî de bê şik werin nirxandin. Ji ber ku armancên

siyasetê pêşî ne, tevgerên siyasî jî dûra saz dibin. Pêwendîya wana û vê têkilîya xwedi rêgez jî divê her gav zelal be, bi pratika xwe re lihevkiri be û rêyên rast jî nîşanî çalakvanan bide. Format, rêxistin û xebata xwe tevgerên siyasî divê li ser bingehên armancên xwe yên payebilind, di praktika çalakîyên xwe de birêve bibin. Siyaseta xwedî bahwerî, xwedî rêgez li ser şênberkirina armancên payebilind çalakîyên xwe bilind dikin. Divê her tim wisa be jî. Tevger a siyasî divê wan çalakîyan di asteke bi rêkûpêk de bi rêxistin jî bike.Yên ku vê têkilîyê bi rêbazên manîpulatîf berovajî bikin, formalîzmê derxinin pêş, roja xwe derbas bikin, xwe bixin dewsa rastîyên civakî, ew di bîrdoziya xwe de bi rastî ne durist in. Mirovên wisa her gav bêbahwerbûnê di çalakîyên siyasî de derdixin pêş. Ew tucaran di xeta xwe de, bi xwe re û bi doza xwe re jî bi dirustî tevger nakin! Mirovên wilo di encam ê praktika xwe ya siyasî de beriya hemû tiştî, bi taybet jî di qada siyasetê de, her tiştî derdixin qada şanogeri û manîpulasyonê. Helwestên wana tucaran ne ji dil in. Ew fêrî Listikan bûne. Bi gelek awayan şarlatanî, sihirbazî û efsunîbûnê derdixin qada civakê. Çep lêdixin û rast vedigerin. Bi taybet jî ew mirovên roja xwe ne.Hemû tiştî diherimînin. Naverokên bi wate pûç û vala dikin. Wê gavê jî çalakîya siyasetê di praktîkê de dibe weke xwarin a lebîxê, dibe weke kafirkerafî, dibe şotik û bi wextê re jî kufikî dibe. Genî jî dibe. Pir alî taybetmendiyên xwe yên resen siyaset wê gavê winda dike. Di formasyoneke wilo de armancên payebilind di nava çewçewê de silûk dibin û di nava gotinên vala de jî li ber avê diçin. Siyaset îca nema tê nas kirin, nema tê daqurtandin. Çalakiyên siyasî û kulturî nirxên xwe yên payebilind winda dikin, siyaset bêtahm dibe û dibe çalakîyeke

Divê Kurd baş zanibin ku “ji her hesinî şûr çênabin, ji her kûrî mêrxas çênabin, ji her tirî dims çênabe”, ûhw. Divê mirov her gav bi hişmendî tevbigere. Ya na, di encam de xebat û keda salan ya ku gelê Kurd bi xwêdana xwe berhev kirîye bertelef diçe...

ji rêzê. Siyaset bi tena sere xwe dibe ji bona bi destxistina derfetên desthilatdarîyê,dibe ji bona meqam û quretîyan. Desthilatdarîya siyasî ne ji bona armancên şoreşgerane û rizgarixwaz dikevin nava praktika jıyanê. Di têgihiştineke wisa de Nicola Makyavelî jî ji siyaset û siyasetvanan re li bilûrê dixîne! Û gayên ku bi gelek awayan zikê xwe têr kirine jî li ber dengê vê bilûrê govendeke nûwaze digirin! Lê belê di nava wana de hevbeşî tuneye û ritma govenda wana li hevdû nake.Yek ji wana xurfanî dileyîze, yên din jî dansa tango dest pê dikin! Di encam de siyaset dikeve nava lepên mirovên kêm aqil û sextekar. Barûte, tewtewe, lewçe, kedxwir û dizên kedê jî di siyaseta rojanê de, di encamên teori û pratîka bêrêgez de dibin Xelîfê Bexdayê! Di her mijar û qadan de peyase dikin, kelehekê ava dikin, yekê jî xera dikin! Tiştekî baş nizanin lê dibêjin; em her tiştî jî dizanin! Ji dinyaya me ya gewrik çî kêmê û çî zêdeye bi dîtinên pûç û vala dinirxînin! Divê Kurd baş zanibin ku “ji her hesinî şûr çênabin, ji her kûrî mêrxas çênabin, ji her tirî dims çênabe”, ûhw. Divê mirov her gav bi hişmendî tevbigere. Ya na, di encam de xebat û keda salan ya ku gelê Kurd bi xwêdana xwe berhev kirîye bertelef diçe…

Baş e. Armancên payebilind ji bona netewa Kurd tên çî wate ye gelo? Bêşik û guman, statü xwestin ji bona netewe Kurd daxwazeke helî minîmalîst e. Ev daxwaz di şênberbûna xwe de dikare formata xweserîyeke etnîkî be, xweseriya erdnigarîyê be, dikare pergaleke federali be û di demekî dirêj de jî, hilbet, ava kirina dewlet a serbixwe be. Dîsa pêjirandina mafê netewî, perwerdehî bi zimanê Kurdî, fermîbûna zimanê Kurdî û gelek mafên mirovî jî dikarin di vê çarçovê de werin nirxandin. Lê gava ku siyaset a Kurdan bi dewleta dagirker re, bi ya kolonyalist û kemalîst re bixwaze integrasyona “demokratik” derxine pêş, ev siyaset tucaran nikare bibe armanceke payebilind ji bona teveger a Kurdan. Ji ber ku integrasyon bi dewleta dagirker re, di encameke şênber de, di rastîya têkîlîyan de tenê dikare bibe asimîlasyona netewa Kurd. Ma bi rastî asimîlasyona Kurdan armanca tevgera Kurda ye an jî ya dewlata kolonyalist e? Ma we li tu deveran û welatan bihistiyê ku doza welatekî bindest bi kolonyalîstên xwe re integre bûye? Bi rastî û teqez jî ev siyaset tucaran nikare bibe armanca siyaseteke welatparêz û sosyalist. Baş têzanin ku mirovên koçber li welatên biyanî integre dibin lê mirov nikare welatê xwe bi welatekî dagirker û kolonyalist re integre bike! Ev pratik jî di encamê xwe de dibe asimîlasyon, ango ji holê rakirina, tunekirina netewa Kurd, tunekirina zimanê Kurdî û welatê me Kurdistan.

Em hemû jî baş dizanin ku siyaset ne tenê ji bona siyasetê ye. Ne tenê ji bona şovkarî, qeşmerî û canbazîyê ye. Siyaseta bindestan, bi taybet ya rizgarixwazan bi tevahî divê bibe xwedîyê armancên payebilind yên civakî, pirsgirêkên ku di civakan de

bûne weke penceşer ê jî bixwaze çareser bike. Siyaset a Kurdan bi armancên xwe, bi siyaseta xwe ya şênber divê newekheviyên dîrokî, civakî, kulturî, zimanî û heremî bi tevger û armancên siyaset a xwe bixwaze tune bike. Wana ji holê rake, dawîyê li wan newekheviyan bîne. Tevgera siyasî bi pratîka xwe divê bixwaze bi armancên xwe yên payebilind şaşî, çewsandin û neheqîyên ku di civakan de hene ji çareser bike. Bêşik û mitale siyaseta dirûst û xwedî rêgez di encam de ev çalaki bi xwe be.

Tevgerên wilo incex di encam de dikarin bibin tevgerên siyasî, mayinde jî bibin.
Weke ku di dîroka tevgerên sosyalîst,liberal,konservativ, weke tevgerên jîngehê, yên jinan, yên karkeran, tevgerên aştiyê û dijberbûna şer ûhw.Belê, di dîroka siyasetê de heta niha ev tevgerên wisa tenê bûnê mînak ji bona tevger û armancên payebilind. Tevgerên siyasî ku bi pratika xwe de dixwaze wekheviyê, wekheviyeke pratîkî, xwedî rêgezî û nirx, di nava endamên civakê xwe de ava bike, ev tevger incex di pêşerojê de dikarin bibin tevgerên mayînde. Bi taybet jî ev tevger bi xebata xwe dikarin bikevin pêşîya malkambaxbûnên civakî, newekveyiyên mirovî û neheqîyên dîrokî jî. Siyaseteke wisa tucaran nabê ku tevgera xwe, helwesta xwe ji siyaset a çinayetîyê bixwaze azad bike, jê bi dûr bixîne. Qet nabe ku siyaset ji naveroka xwe ya çinayetî were valakırin. Wan berjêwendî û têkilîyan di çalakîyên xwe de, di nava toz û xubarê de winda bike. Ji ber ku her tevgera siyasî û birdozî – ku bi xwe û bi doza xwe re dirust bin- di dema modern de herdem berjewendiyên çinên sosyal di pratîkê parastîne. Vê rastîya dîrokî û civakî wana tucaran veneşartinê jî. Weke ku têzanîn tevgerên liberal berjewendiyên burjuwazîya hemdemî, mafê

> **Siyaseta bindestan, bi taybet ya rizgarixwazan bi tevahî divê bibe xwedîyê armancên payebilind yên civakî, pirsgirêkên ku di civakan de bûne weke penceşer ê jî bixwaze çareser bike.**

takekesan, mafê dengdanê, bazirganîya azad diparastîn, konservativan jî berjewendiyên arîstokratan, kevneşopîyên civak a xwe derdixistin pêş. Sosyalîstan jî bi zelalî berjewendiyên kedkar û bindestan derxistibûn qada siyasetê. Tevgêrên aşîtîyê jî pirsa çekberdanê, pirsa mafên hevbeş, mafê jiyanê û dijberbûna şer derdixistin pêş. Li hemû deverên dinyayê siyaseta dema modern heta niha wisa pêş de çûbû.

Tevgerên me yên siyasî jî divê xwe li gorî van armancan saz bikin. Xwe li gorî van rastîyan tekûz bikin. Amadekari û pratîka xwe jî li gorî bidestxistina van armancan bixînin nava xebata siyasî. Tevgerên wisa incex di pratîk û birdozîya xwe de, dikarin bibin hêvî û bahwerî ji bona aligirên xwe. Bêşîk, ev armancên payebilind bi xwe, di nava tevgera siyasî de divê bibin rêgez, bibin pîvanên exlaqî, bi taybet helwestên ku mirov tucaran nikarin ji wana bi paş de vegerin jî. Ev jî ji bona her Kurdekî xwedî rêgez bi rastî divê bibe; “Yan Kurdistan yan neman e! Em Kurd her li ser a xwe mane!” Ma siyaseta ku bindestîya Kurdan qebul bike, Kurdan bi têkilîyên dagirkeran re pîne bike, ev siyaset çawa dikare xwe weke siyaseta Kurdan pêşkêş bike? Ma demokrasî, wekhevî û dagirkerî dikare bi hevdû re bimeşin gelo? Cihê ku dagirkerî û kolonyalîzm lê hebe, li vir tucaran ne wekhevi heye, ne demokrasi heye û ne jî biratî heye. Ma rastîya civakî ne wiio ye? Qet nabe ku ev rêgez û pîvanên payebilind li gorî rewşên siyasî, li gorî şert û mercên rojane werin terikandin.

Heta ku ew armancên payebilind û civakî realîze bibin divê tevgera siyasî xwedi li rêgez û pîvanên xwe derbikevin. Wana, ji dil û can biparêz in. Di nava tevgerên siyasî de qet nabe ku mirov her dem armancên xwe biguherine, wana bavêje ser sergoyan, wana tune bihesibîne. Ma siyaset tenê bi armancên veşartî re dikare xwe weke tevger saz bike gelo? Disa qet nabe ku mirov her demekê li hawakî be, ba ji kûderê were berê xwe bide wir, di encam de jî bêrêgez û pîvanên siyasî bimîne. Di qada siyasetê de rût û tazî bimîne, xwe bike govendgereke hemû rewş û şahîyan! Divê mirov ji xwe û armancên xwe yên payebilind tucaran fedî neke, hesaban bi xwe re bibine, xwe û dijberên xwe jî her tim dadgeh bike.

Mînak.Ma gelo sosyalizm û rizgariya netewî bêtêkoşin li dijî pergala kapıtalîzmê, li dijî pergala kolonyalîzmê, li dijî hişmendiya sexte, li dijî çewsandina mirovan bi destê mirovan çawa dikare bikeve nava pratîkeke civakî? Sosyalîzm û rizgarîya netewî xwedîyê nirxên gelekî payebilind in.Ev ji bona hemû netew û mirovên rizgarîxwaz derbas dibin.Armancên payebilind hilbet ji bona tevgerên siyasî him dibin rêgezên civakî, ji aligirên xwe re dibin rê û rêçik, bi taybet rê li ber rizgariya mirovan hîna hêsanîtir dikin. Di çalakîyên siyasî de rêgez û pîvanên siyasî him ji bona hemû qadiran, endaman û aligirên tevgerê divê bibin pîvanên exlaqî, yên bîrdozî, bibin pîvanên pratîk û helwestên sîyasî jî. Wê gavê di çalakîyên siyasî de tevlihevî kêm dibe û zelalbûna nirxan jî rêya rizgariya netew û mirovan nişanî me dide.

Gava ku mirov di nava tevgera

xwe de, di yeksanîkirina armanc û exlaqê siyasî de, tevgera xwe ber bi hevdû de neyîne, wê gavê di pratika siyasetê de pirsgirêkên gelek mezin saz dibin. Gava ku çalakvan bi bahwerî silavê li hevdû nekin, bi hevdû re nemeşin, ji hevdû veqetin, paşgotinên ne rast di derbara hevdû de belav bikin, her alîyekî ji xwe re bilûrî bixîne, wê gavê rizandina nirxên fikrî derdikeve pêş. Çalakvanê siyasî ku bi wextê re bi hevdû re nebûbin destbirak, koncalan ji hevdû re bikolin, hevdû vala derxinin, bixwazin hevdû tunebikin, wê gavê tevgerên siyasî îca nema dikarin li ser armancên xwe yên payebilind pêş de jî biçin. Hevrêtî, bahwerî û amintî di nava endaman de têk diçe. Wê demê tevger di encam de dixitimin, dilikumin, diterpilin û bi wextê re jî lawaz dibin. Dibin weke aşê ku vala digere! Tevger jî di encam de ji derb de dikeve. Feşkilandin dest pê dike. Weke nane garis îca fikir û pratik nema hevdû digirin. Çalakvan hevdû bi wextê re asteng dike, di rastîya siyasî de dibin dijberê hevdu jî. Têkilîyên siyasî, pratîkî û mirovî bi hevdû re îca nema dikarin seqa bibin. Hılweşandin û belavbûn di nava tevgerê de rûçikê xwe yê qirêj derdixine pêş, sergêjekî serwer dibe, ûhw… Gava ku armanc û tevgerên siyasî nebin xwedî rêgez, nebin xwedî pivanên exlaqî, bi dırustî silavê li hevdû nekin, nebin destbirake hevdû, bi taybet di nava xwe de amintiyê seqa nekin, belê, wê gavê armancên payebilind bi hêsanî jî li ber avê diçin. Tevgera siyasî wê gavê nirx û heyvanê xwe winda dike. Tahm di tevgera siyasî de namîne. Tevgera siyasî bê armanc dimîne. Sîyaset wê gavê dibe weke dengê qurqurqa baqan! Tevgerên ku ji bona armancên payebilind derketibûn qada siyasetê, wê gavê bi wextê re jî bêwate dibe. Belê. Di encam de gava ku tevger bi tena serê xwe dibe her tişt û hemû tişt jî bibe

> **Gava ku mirov di nava tevgera xwe de, di yeksanîkirina armanc û exlaqê siyasî de, tevgera xwe ber bi hevdû de neyîne, wê gavê di pratika siyasetê de pirsgirêkên gelek mezin saz dibin.**

tevger, wê gavê xapandineke exlaqî rehê xwe yên jehrî berdide nava rûhê siyaset a rizgarixwaz. Xapînokî û sextekarî derdikeve pêş û çalakvan jî demoralîze dibin. Encamê vê rastîya şênber jî dibe tevgereke bê armanc e, ew bi rastî dibe siyaset ji bona siyasetê! Di vê rewşê de ki werisê xwe bixe pişt heçî, ew weke takekes bi serketî dibe! Siyaset bi rastî ji di encamê xwe de dibe siyaset ji bona kurtêlan, ji bona derfetên madî, ji bona qarîyer, dibe ji bona meqaman. Siyaset derbasî qada xapandinê jî dibe. Ji nirxên xwe yên payebilind jî gav bi gav bidûr dikeve… Belê. Siyaset a Kurdan di welatê me yê dagirkirî de, tucaran nikare tenê bibe ji bona bidestxistina qariyer, makam û derfetan. Ji bona doza Kurdan ev ne encamên sereke ne, ne yên pêşî ne jî. Ew incex dikarin bibin encamên helî talî. Ji ber ku siyaset a Kurdan divê di her hal û karî de armancên civakî û rizgarixwazî deynin pêşîya xwe. Armancên ku Kurd xwe weke netewe ji nezaniyê rizgar bike, xwe ji bona rizgarbûna xwe amade bike, xwe ji bindest û koletiyê xelas bike. Divê ev armanc bi taybet derkevin pêş. Di dawî de jî Kurd bibin civak û netew ji bona xwe. Belê. Bêşîk û guman, divê Kurd di demeke “maqûl” de jî bixwaze dewlet a xwe ava bike. Ne bibe weke koledaran û serdestên kolonyalîstên xwe, tu gel û netewan teqez bindestî xwe neke. Tucaran neheqîyan li dora xwe neke. Welatê kesî dagir neke, çavsoriyê neke, wekheviyê di nava civaka xwe de saz bike. Tevgereke ku xwedî armanc be, di siyaseta xwe de, tucaran rê ne de ku têkilîyên serdestî û bindestîyê ji nüve derkevin pêşberi civakan. Siyaset a Kurdan di pratika xwe de divê nebe çewsankar, nebe kurtelxwir, nebe siyaseta malbatparêzî, nepotizm û heremparêzî. Di erdnigariya me de jî divê siyaseta Kurdan bixwaze wekheviya netewan û takekesan jî saz bike. Bixwaze mirovan jî nezanî, lipaşmayîbûnê û ji famkoriyê jî rizgar bike. Wana piralî azad bike, ne wana ji tevgera xwe re bike weke mirîd û sofiyên ku aqilê wana çelqîyayî ne… Ma tevgêrên çepgir û sosyalist dikarin bibin oldar gelo? An jî tevgerên oldar dikarin bibin ateist gelo? Ûhw… Diyalog ên fikrî di rastîya xwe de bi tena serê xwe hilbet tiştek in, nirxek in, ji bona derketina rastîyên dîrokî û civakî hêja ne jî. Lê gava ku mirov xwe ji bınî de veguherîne û bikeve qada dijberê xwe, xwe di vir de veşerê, avê ji ser xwe zelal bike, navê vê helwestê jî bi zimanê siyasî û bi rastî dibe keysparêzî! Dibe bêrêgezî. Ango navê vê helwestê bi rastî dibe oportûnîzm û helwesteke xapînok!.. Baş diyare ku di dîroka tevgera sosyalîzmê de jî, piştî Marks niqaşên li ser pirsa sosyalizm û dijberiya Kapîtalîzmê pirsgirêk derketibûn rojeva siyasetê. Bi taybet ev nîqaş di sedsala bistemîn de li Elmanyayê gelekî şênber derketibûn beramberî tevgera sosyalist. Tevgerên sosyalîstî piştî Marks hınekî lawaz bibûn û ketibûn nava taswasan. Bahweri di nava hinek aligiran de, hinek rêberan de qels bibû.Têkoşîn a li dijî kapîtalîzmê rêbaza xwe dixwest ji binî de biguherîne. Li Elmanya pêşengîya wî karî Edward Bernsteîn dikir. Wîna dixwest ku bi teori û rêbaza xwe têkoşîna ji bona sosyalîzmê bixîne

nava pergala kapîtalîzmê. Bernstein dixwest Kapîtalîzmê tenê reforme bike lê dest jî ne didan têkilîyên ku kapîtalîzm li ser bilind bibû. Bernsteîn eşkere digot; armanca me ne rûxandina kapîtalîzmê ye.Ev xeta hanê dûra bi navê revizyonîzmê jî hate bi nav kirin û gelek tevgerên sosyalist li Ewrûpa dan ser şopa Edward Bernstein. Dirûşma wana ya sereke jî bibû ev; "tevger her tişt e û armanc jî ne tiştek e!" Di encam de her tişt bibû tevger û tevger jî bê armancên payebilind dima. Lê di nava tevgêrên sosyalîstî de jî, ji ber van helwestan parçebûn jî çêbibûn. Li dijî vê xeta teslimîyetê mirovên weke Lenin û Roza Luxemburg ûhw, têkoşîneke teorik û siyasî ya bêhempa dabûn meşandin. Ev têkoşîn îro jî berdewam e. Sosyalîzm divabû xwe bi gelek awayan ji rewşa teslimîyeta siyasî û birdozî rizgar bike û li nirxên xwe yên bingehîn vegere. Sosyalîzma şoreşger wisa pêş de çû bû. Têkoşîna fikrî û siyasî carekê din armancên xwe yên payebilind derxistibûn pêşberî civakê… Em di nava tevgêrên Kurdan de jî îro eşkere dibin ku gelek derdoran bahweriya xwe winda kirine. Demoralîze bûne û ji hela birdozî û fikrî de, ji derb de jî ketine. Divê Kur dli nirxên xwe yên bingehîn vegerin. Hınekên ku di nava xeta xwe ya siyasî de berê şov men bûn, îro xwe avêtine bextê dewleta dagirker. Bi wana re dixwazin birayetîyeke sexte saz bikin. Şelafiyan ji hevdû re dikin! Pesnê hevdû didin! Ma bi rastî dagirkeri û birateyî li cem hevdû dikarin bimeşin gelo? Ma ew bi hevdû re tucaran dikarin bibin rastîyêk bi şeref û bi rûmet? Bi rastî ev tucaran ne pêkan bû, ji ber ku agir û av nayên cem hevdû, kolonyalîzm û demokrasî nayên cem hevdû, serdestî û bindestî bi hevdû re nikarin bijin, nezanî û zanebûn bi hevdû re nikarin zindî bimînin. Ji ber ku yek ji wana, yekî din divê tune dike. Ew dijberiyên

Kurt û Kurmancî; Tevger a Kurd divê her tim cihê armancên xwe yên payebilind baş zelal bike. Siyaseta xwe jî li gorî van rastîyan birêve bibe.

wisa di pêvajoyên xwezî û civakî de her gav hevdû tune dikin. Lê baş têzanîn ku gelek Kurd îro derbasî nava refên dagirkeran bûne, ziman û kultura Kurdî ji bona wana îca nema giring e. Lê hîna ji bêfêdî dibêjîn ku, em jî Kurd in! Bav û kalên me jî Kurd bûn dibêjin. Kurd û Tirk bêyî hevdû nabin dibêjin! Ew bila wisa bibêjin lê Tevgerên Kurdî jî divê bi durıstî li nirxên xwe yên hebûne, netewî, zimanî û kulturî vegerin. Li ser van nirxan jî siyasetê bikin û hebûna xwe weke netewe biparêz e. Îro çi mafên ciranên me hebin divê Tevger a Kurdan doza wan mafan ji bona Kurdan ji bike. Ne ku Kurdan bi pergala dagirkerên me re pîne bike. Kurdan bi dagirkerên welatê xwe re întegre bike û di pêşerojê de jî Kurdan weke hebûn jı holê rake. Kurdan asimile bike. Ma Kurdayetî û welatparêzî wilo dibe lo? Divê tevgerên me minimûm ji bona netewa Kurd statûyeke etnîkî, erdnigarî û zimanî bixwazin. Yan na ev tucaran nikarin bibin tevgerên Kurdî û bi taybet bi vî navî bang xwe jî bikin. Ji ber ku di erdnigarıya me de, ji bona siyaseta Kurdan, hebûna Kurdan îro armanc a sereke ye. Ji bona netewa Kurd mafê zimanê Kurdî armanca sereke ye. Statû xwestin ji bona Kurdan hilbet armanca me ya sereke ye! Kurd îro ne hewcedarê tevgerên ku li vir û li wîr di helwestên xwe yên bingehîn de her roj xwe bilewliqînin! Weke hêlanê herin pêş û paş, rojeke li vir û rojeke li wir, kî derkeve pêşîya wan silavan li wana bikin. Tevger a Kurd îro ne hewcedarê hinek tevgerên ku di pratik û siyaseta xwe de sergêj bûnê. Bûnê weke botbotkê û cihekî tebût ji bona wana tuneye! Ew bûne weke şivanşitexalînkan û şivanê pez dixapînin! Pez ê xwe ji guran re dihelîn. Di helwestên xwe de ne tebût in, her gav xapînok in! Belê, ev mirovên wilo di encamê siyaset û pratika xwe de baş aqil çelqîyayî jî bûne! Tucaran nebûne xwe. Aqilê wana jî ji kîsî dagirkerên biyanî ye! Ma xêr e gelo? Ma armancê vê helwestê çî ye? Kurd çawa dikarin bêşerm bibin heyran û pesindarê dagirker û nejatperastên Tirkan lo!

Em niha jî werîn hasilê xwe! Kurt û Kurmancî; Tevger a Kurd divê her tim cihê armancên xwe yên payebilind baş zelal bike. Siyaseta xwe jî li gorî van rastîyan birêve bibe. Divê armancên payebilind û Tevger a Kurd hevdû baş timam bikin, bi hevdû re seqa bibin, li hevdû bibanin û hêvîyeke mayînde jî derxînin pêşberî civaka Kurdan…Gava ku armancên Kurdan yên payebilind û tevgera siyasetê ji hevdû bidûrketin, ji hevdû qetiyan, wê gavê çalakîyan siyasî dibin weke pitpita ser tenûran. Kî di xebatên xwe yên siyasî de bibe kûra derewan, bibe tûrıkê viran, bibe sextekarê gotinan, di pêşbirka vala axavtinê de jî virikî bibe, bêguman pê re jî çalakîyên siyasetê resenbûna xwe winda dikin. Siyaset di format û naveroka xwe de, wê gavê bi rastî jî dibe weke qurqura beqan! Naverok di siyasetê de namîne. Manîpulasyonên siyasî jî dikevin dewsa rastîyên civakî..

DOSYA

Sinan Çiftyürek

Mevsimlik Tarım İşçileri: Sorunlar, Talepler, Çözüm!

Siverek'te kurutmalık domates dilimleyen çocuk ve kadın işçiler.

Mevsimlik tarım işçileri, işçi sınıfının bir parçası olarak, toplumsal yaşamın devamı için bütün zenginlikleri, aşını-ekmeğini, sebze ve meyvesini üreten emeğin sahipleri. Onlar yaşamın üretimi ve devamı için ekiyor, biçiyor, topluyor, paketliyor ve yükleyip halkın kullanımına hazır hale getirenlerdir. Tıpkı genel işçi sınıfı gibi bütün zenginlikleri üretiyorlar ama kapitalist sömürü düzeni onları ürettikleri zenginliklerden mahrum bırakan yaşam koşullarına mahkum ediyor. Kapitalist sistem özellikle neoliberalizm onları, sosyal güvenlik haklarından yoksun ağır koşullarda çalışmak zorunda bırakıyor.

Kürdistan Komünist Partisi (KKP) olarak mevsimlik tarım işçilerini tarla ve bahçelerde çalışırken ziyaret ederek sorunlarını yerinde dinleyip rapor haline getirerek hem kamuoyuyla hem de TBMM Genel Kurulunda paylaşacaktık. Bu amaçla birkaç günle sınırlı değil yaz boyunca belirli aralıklarla habersiz-randevusuz çat-kapı misali bahçe bahçe, tarla tarla mevsimlik işçileri çalıştıkları yerlerde ziyaret ederek sorunları hakkında görüş ve çözüm önerilerini dinleyip not alacak, sonrada raporlaştıracaktık. Bu yönde ilk adımları attık ve Ağustos sonu Eylül ayı başı itibariyle farklı alanlarda devam edeceğiz.

Haziran 2026 sonu Temmuz başında Diyarbakır, Urfa, Malatya, Adıyaman'ı kapsayan dört ilde mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarını yerinde incelemeye dayalı belirlemek için bir çalışma yaptık. Habersiz-randevusuz işçileri tarlada ziyaret etmek daha çıplak daha doğrudan işçilerin çalışma koşulları ve sorunlarını görmemize neden oldu ki amacımız da buydu.

Elbette mevsimlik tarım işçileri denildiğinde esas Türkiye kent ve metropollerinin tarım havzalarında çalışan milyonları bulan Kürt işçileri gerçeği var. Öyle ki Türkiye mevsimlik tarım işgücünün neredeyse tamamı Kürdistanlı işçilerden oluşuyor. Biz şimdilik mevsimlik işçilerin sorunlarını yerinde gözlemlemeyi Kürdistan'ın belirli kentlerinde gerçekleştirdik. İlk fırsatta Türkiye metropollerinde de yerinden incelemelere dayanan görüşmeleri gerçekleştireceğiz.

Çünkü devletin yüz yılı aşkındır Kürt meselesinde izlediği ve çözümsüzlüğü derinleştiren baskı-zor-yasak ve katliamlar eşliğinde dayattığı kitlesel göç politikaları sonucu, Kürdistanlı emekçi halkı tarım işçiliğinin yaygın kitlesi haline getirmiştir. Devletin 1990'lı yıllardan itibaren izlediği Kürdistan'ı insansızlaştırma politikası sonucu 3-4 milyon arası insan köyünden, ilçesinden, toprağından, evinden

zorla kopartılarak yaşam-geçim araçlarından yoksun bırakılmıştı. Öyle ki "Batı kentlerinde zamanla onlarda bize benzerler" politikasıyla milyonlar Edirne'den Manisa'ya, Çukurova'dan İzmit'e sürülmüştü. Kürt emekçileri ve esas mevsimlik işçiler buralarda Türkiye kapitalizminin özellikle neoliberal vahşi uygulamalarının en ucuz, en güvencesiz iş gücü haline getirilirken ne Türkiye işçi sınıfından ne de sarı sendikalardan sözü edilir bir dayanışma görmedi.

Neden Mevsimlik Tarım İşçiliği Yapıyorsunuz?

Devletin Kürdistan'da izlediği planlı Kürt politikası nedeniyle toprak mülkiyetinde eşitsiz dağılım süreklileşip ağırlaşmıştır. Ve toprak ağalığı meselesinin korunarak halen çözümlenmemesi zaten yaygın olan topraksız ve az topraklı köylülüğü hem büyütmüş hem de süreğen hale getirerek toprak mülkiyetinde ki eşitsizliği derinleştirip kronikleştirmiş. Dolayısıyla "Köyde toprağımız, tarlamız, bahçemiz yok mevsimlik işçilikten başka yapacağımız bir iş yanı geçim kaynağımız yok" diyor işçiler! Ayrıca Kürdistan'da mevsimlik işçiliği yaygınlaştıran en önemli etken devletten yeterli tarımsal üretim desteği alamayan küçük ölçekli tarım ve hayvancılığın adım adım büyük toprak ve tarım tekelleri lehine tasfiye edilmesidir. Tarım ve hayvancılıktan koparak kentlere göç eden üreticilerin küçük bir bölümü düzenli iş bulabilirken geri kalanlar ya semt pazarcılığı, inşaat işçiliği, seyyar satıcılık ya da mevsimlik tarım işçiliği gibi düzensiz iş alanlarında çalışmak zorunda kalmaktadırlar.

Kürt mevsimlik işçiliğinin sadece Türkiye batısında değil, Kürdistan tarımında da hızla artmasının temelinde özellikle 1990'lı yıllarda Kürdistan'da mezra, köy, kasaba ve ilçelerin devlet zoruyla yakılıp yıkılarak boşaltılması eşliğinde milyonlarca insanın tarımdan, hayvancılıktan ve yerleşik yaşam alanlarından kopartılarak göç etmek zorunda bırakılması yatmaktadır. Elbette Kürdistan'ın Antep, Urfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Adıyaman… yani Güneydoğu Anadolu (GAP) kapsamındaki illerinde son yıllardaki gelişmesinin temelinde bu alanlarda kapitalist gelişmenin hızla hem derinlemesine gelişmesi hem de ticari tarımın büyümesi yatmaktadır.

> **"Üniversiteyi bitirdim iş bulamadım artık aileye yük olmamak için çalışıyorum, okuduk bin bir zorlukla bitirdik ama görüyorsunuz işsiziz".**

İşçi sınıfı içerisinde çalışma koşulları her açıdan en ağır, buna karşılık en örgütsüz olan mevsimlik tarım işçilerinden söz ediyoruz. Gittiğimiz her yerde hal hatırdan sonra ilk sorumuz "neden mevsimlik tarım işçiliği yapıyorsunuz" oldu. Bu soruyu bilinçli sorduk çünkü böylesine ağır şartlarda onları çalışmaya mecbur eden neydi? Dolayısıyla sorunun yanıtları da önemli olacaktı zira bir yıllık aile geçimini 3 ile 6 ay arasında değişen zaman diliminde çalışarak karşılamak zorunda kalanların yaşamlarının fotoğrafı bize sunulacaktı. Bu nedenle öncelikle bunu öğrenmek istiyorduk.

"Neden mevsimlik işçilik yapıyorsunuz" diye sorduğumuzda çoğunlukla Şırnak, Mardin, Batman, Urfa, Adıyaman, Diyarbakır, Siirt'ten yani daha çok iç Kürdistan'dan gelen işçilerden birden fazla yanıt aldık. Bu yanıtları şöyle özetlemek mümkün:

*Milyonlarca Kürt emekçisinin Kürdistan ve Batıda yerleştiği kentlerde işsizlikle yüzleşmesi esas neden olarak öne çıkıyor. Dolayısıyla çalışmaya gelenler, "köyde toprağımız yok gittiğimiz kentlerde ise fabrika yok, iş yok, memuriyeti zaten vermezler. Mecburen bu işi yapıyoruz yoksa görüyorsunuz halimizi yapılacak iş değil".

*Bir anne iki kızını işaret ederek "öğrenci olan iki kızımla çalışmaya geldik hem onların okul masraflarını çıkarmak hem de ev geçimine katkıda bulunmak için. Öğrencilerin şimdi dinlenip hazırlık yapmaları gerekirken görüyorsunuz hangi koşullar altında çalışmak zorunda kaldıklarını".

*"Üniversiteyi bitirdim iş bulamadım artık aileye yük olmamak için çalışıyorum, okuduk bin bir zorlukla bitirdik ama görüyorsunuz işsiziz".

*Birkaç genç "Silopi'de kaportacıda ya da lokanta, kahvede çalışmak aylık 8 ile 15 bin TL arası değişiyor. Daha fazla ücret vermiyorlar mecburen buralara geliyoruz" dediler.

*Bir diğer kesim ise "evde asgari ücretle çalışan eşim (ya da kardeşim) var ama geçinemiyoruz ev kira bu nedenle biz de birkaç ay çalışarak evin geçimine katkı yapmaya çalışıyoruz"… vb. dediler…

Tarlada, bahçede ne duyduk ne gördük?

40-50 derece sıcaklık altında yani kızgın güneşte çocuk, yaşlı, kadın, erkek aileleriyle çalışmak zorunda kalanların durumuna ilişkin ne gördük ne dediler? Özetlersek…

a – Kızgın güneşe karşı kalın giyinmek!

Öncelikle şunu belirtelim, genel kanı şudur; insanlar soğuğa, kar ve tipiye karşı kalın giyinir kafasını, yüzünü gözünü sarıp sarmalar. Ama fotoğraflarda gördüğünüz mevsimlik tarım işçileri soğuğa karşı değil kavurucu sıcağa karşı da sağlığını korumak içim kalın giyinmişlerdi. Ve yazın sıcaklığına

Adıyaman'da tütünde çalışan mevsimlik işçiler.

karşı korunmak için kalın giyinmek öyle ki nefes alamayacak kadar kafasını-yüzünü sararak çalışmanın ne demek olduğunu dahası nasıl da cehennemi koşullarda çalışmak olduğunu anlatmakla tarif edilemez ancak çalışarak anlayabilir insan. Bu cehennemi sıcaklıkta ya çocuk ve yaşlıların durumu! Ya da kalp, şeker gibi kronik hastalıkları bulunan yaşlıların özellikle kadınların durumunu! Yine ancak az-çok onların yaşadığı koşullarda bulunmakla farkına varabilirsiniz.

b – Mevsimlik tarım işçilerinin çalışırken hiçbir sosyal ve hukuki güvencelerinin olmadığını daha önce yazılanları, yapılmış değerlendirmeleri okumuştuk. Bu kez habersiz randevusuz tarla bahçelerde çalışırken işçilerle görüşmemiz, onların nasılda 21. yy'da insanlık dışı çalışma koşullarında çalıştıklarına bizzat şahit olduk. Tablo inanılmaz kötü ama gerçek!

Kısacası sigorta yok, iş güvencesi yok, tazminat yok. Ne var? Ağır ve uzun çalışma koşulları ile dizginsiz kapitalist sömürü! Öyle ki Anadolu ve Kürdistan genelinde mevsimlik tarım işçileri; İş Kanunu, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel sağlık Sigortası (SSGSS) Kanunu, İş Sağlığı İş Güvenliği Kanunu, Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu başta olmak üzere sosyal güvenlik ve iş yasalarının tamamıyla dışında tutulmuşlardır. Devletin kendisinin mevsimlik işçilere yaklaşımı bu olunca en ilkel ve ağır sömürü koşullarında çalıştırılma her yerde uygulanmakta.

c – "Günde kaç saat çalışıyorsunuz"? Bu sorumuza işçilerin yanıtları hemen hemen her yerde aynıydı. "Sabah 6 ile akşam 18'de kimi yerlerde 19'a kadar yani gün boyu. Bu 12-13 saatin içerisinde kimi yerde bir saat kimi yerde 2 saat öğlen yemeği molası var dediler. Kısacası çalışma saatleri hem çok uzun hem de keyfiyet içeriyor. Çünkü çalışma saatlerinde bir standart yok işveren ve de çavuşların belirlemelerine ya da "şu zaman aralığında bitirilmesi gerekiyor" gibi dayatmalarına bağlı olarak değişebiliyor.

d – Ücretlere gelince, işin kendisinin düzensiz, istikrarsız olması ve ayrıca aylık maaş değil günlük yevmiye olarak belirlenmesi büyük bir sorun. İşçi ayda kaç gün çalışırsa o kadar yevmiye alır. Ayrıca belirlenen günlük ücretlerde de tıpkı çalışma saatlerinde olduğu gibi bir standart yok. İl veya ilçe ziraat odaları ile vali ve kaymakamlar tarafından belirlendiğini belirttiler. Yani gerek ücretlerin belirlenmesinde gerekse çalışma saatleri ve koşullarının tespitinde işçilerin hiçbir söz ve yetkileri bulunmuyor. Dolayısıyla işçiler "sezon başında yani daha ücretler belirlenmeden önce bize el atmanız lazım. Ziraat odaları ve diğer yetkililerle görüşmeniz etkili olabilir" dediler. Elbette işçi ücretleri belirlenirken çalışan işçi temsilcilerinin görüşlerinin alınmaması burada en büyük sorunu oluşturmaktadır. Ayrıca şehirden şehire ücret farklılığı gösterdiği gibi tarladan tarlaya hatta yan yana iki ayrı bahçede çalışan işçi ücretlerinin bile farklılık gösterdiğini söylediler ve bizzat sorarak da öğrendik. Gezdiğimiz dört kentte günlük işçi ücreti 800 ile 1300 TL arasında değişiyor. Üstelik aldıkları günlük ücret içerisinde de çavuşlar, elçiler vb. adlarla anılan aracılar işçi başına 100 TL kendilerine almaktadırlar. Geriye kalanın içinde işçilerin yeme içmeleri de kendilerine ait. Üç öğün yemek yiyen bir işçi sadece ekmek peynir ya da domates yese zaten aldığı ücretin yarısı gider.

e – Çocuk ve kadın işçiler…

İşçiler özellikle de kadın ve çocuk işçileri için sağlık koşulları

sürdürülemez düzeyde sorunlarla yüklü. Aileleriyle çalışmaya gitmek zorunda kalan çocuk işçiler, eğitim haklarından yoksun kalmanın yanı sıra yaşadıkları ağır travmalar nedeniyle hem bedensel hem de ruhsal olarak sakatlanmaktadırlar. ILO'nun "Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimi" dediği mevsimlik tarım işçiliği içerisinde çocuk işçiliğinin giderek azalması yerine tersine arttığı görülmektedir

Mevsimlik tarım işçilerinin içerisinde yaşlı, genç, çocuk olarak en büyük oranı kadınlar oluşturmaktadır. Gün boyu ağır tarım işçiliğinin yanı sıra günlük yemek, temizlik ve çocuk bakımı gibi işleri de yapan kadın işçilerin durumu erkeklere oranla çok daha kötü durumda. Üstüne üstlük kadın işçiler gerek yollarda gerekse çalıştıkları yerlerde taciz, tecavüz, dayak hatta cinayetlere varan saldırılara uğramaktadırlar.

f - Sağlık koşulları her açıdan sorunlu…

Sağlık açısından mevsimlik işçilerin hijyenik koşulları yok denecek kadar az. Tarlalarda temiz kullanılabilir su, el yüz yıkama, elektrik, tuvalet-banyo, atık giderme ve çöp kutuları ile yemek yenilecek temiz yerler vb. belediyelerin sunması gereken alt yapı hizmetleri sunulmadığından yok. Bu vb. ihtiyaçlar tarlalarda ya da bahçe de tabir uygunsa ortalıkta karşılanıyor. Elbette buna karşılama denilirse. Özellikle kadınların yüzleştikleri sorunları tahmin etmek zor değil. Bazı yerlerde yani sabit yerleşik bahçelerin olduğu yerlerde ise derme çatma ve hijyenik koşullardan yoksun da olsa tuvalet-banyoya rastladık. Bunlar sağlık açısından ciddi sorunlar içerse de ehveni şer olarak hiç yoktan iyiydi. İşçilerin de görüşleri bu yerler için böyle.

İşçilerin gittikleri uzak illerde gece yatmak zorunda kaldıkları çadırlar fotoğraflarda görüldüğü gibi hem derme çatma hem de tıklım tıklım yatmak zorunda bırakılıyorlar. Gösterdikleri çadırların birisinde 15 erkek diğer çadırda ise 11 kadının kaldığını belirttiler.

> **Kürt olmaları ya da aralarında Kürtçe konuşmaları veya türkü söyleyip halay çekmeleri gibi gerekçelerle işçiler yer yer ölüm ve yaralanmalara neden olan ırkçı saldırıya uğramaktadırlar.**

Sağlık güvenliği yönünden işçiler başka ciddi sorunlarının olduğunu da belirttiler. Sürekli ve yer yer kontrolsüz kullanılan gübre ve diğer kimyasallar nedeniyle işçilerin özellikle çocuk ve yaşlılar zehirli kimyasallarla yüzleşmeleri sağlıklarını ciddi etkilemektedir.

Yer yer 50 derece sıcaklığa ulaşan arazide yılan, akrep dahil bütün canlıların hareket halinde olduğu ortamdaki tehlikeden söz etti işçiler. Sağlık ocağı ilk müdahale gibi kurumlardan uzak tarlalarda çalışan işçileri yılan, akrep, kene vb. ısırması durumunda anında müdahale edilmezse ölüm vakaları ve dahil ciddi sağlık sorunlarına yol açabileceği açık. Ayrıca ya bir kalp krizi vakası yaşanırsa (ki yaşanıyor sıklıkla) hangi acil sağlık müdahale birimi buna müdahale edecek? Bu soruların yanıtı yok! Aslında var! Emek, tüm zenginliklerin yaratıcısı görülüp değer verilirse seyyar ambulanslar ile arazi veya bahçelerde yaşanacak muhtemel sağlık sorunlarında müdahalede bulunabilir ve ciddi sağlık sorunlarının yaşanmasının önüne geçilebilir.

g - Kürt mevsimlik tarım işçilerinin Sakarya, Bolu, Yozgat, Trabzon, Manisa gibi Türkiye'nin farklı kentlerinde çalışma sırasında yüzleştikleri ırkçı saldırılar biliniyor. Bunlar son yıllarda kısmen azalmış olsa da halen Kürt olmaları ya da aralarında Kürtçe konuşmaları veya türkü söyleyip halay çekmeleri gibi gerekçelerle işçiler yer yer ölüm ve yaralanmalara neden olan ırkçı saldırıya uğramaktadırlar. Dolayısıyla borç ederek bin bir zorlukla aile ve akrabalarıyla çoğu kez bin kilometreyi aşan uzunlukta işe giden işçiler bazen kısa süre içerisinde tarla-bahçe sahibi ve etrafındaki ırkçılar tarafından saldırıya uğramaları sonucunda ya da işveren açıkça "siz Kürtsünüz, bölücüsünüz" diyerek "haydi bahçemi terk edin sizinle çalışmak istemiyorum" diyebiliyor. Böylece Kürt mevsimlik işçiler büyük maddi ve manevi kayıpla geri dönmek zorunda kalmaktadırlar.

Talepler ve çözüm önerileri

*Mevsimlik tarım işçiliğinin adım adım hem daraltılması hem de yapacak olanlar için çağdaş çalışma koşullarının oluşturulması hedefinde ilk adım; Kürdistan'da boşaltılan köy ve mezralara dönüşün hızlandırılması gerekiyor. Bunun için devletin, küçük ve orta ölçekli hayvancılık ve tarımın geliştirilmesi için üreticiye olan desteği artırması, gerekli mali ve altyapı desteği sağlaması gerekir. Çünkü tankla topla köy ve mezraların boşaltılması sırasında köylüler yaşam alanlarından kopartılırken aynı süreçte evleri ve hayvan barınakları yakılıp yıkılmış ve üretimin altyapısı da tahrip edilmişti. Kısacası küçük ve orta ölçekli üreticilerin köyden-üretimden kopuşlarının engellenmesi için Devlet tarafından yapılan desteğin artırılması gerekiyor. Kalıcı çözüm yolunda diğer adım tarım ve toprak reformunun gerçekleştirilerek toprak ki eşitsiz dağılım ortadan kaldırılması gerekir.

*Tarım ve hayvancılık üretiminde sanayi, inşaat gibi alanlara göre teknolojik girdilerin bir sınırı olması lazım çünkü tarım sanayi

ya da inşaat gibi bir sektör değil toplumsal yaşamın ta kendisidir. Tarım, insan uygarlığının başlangıcı olduğu gibi geleceğidir de. Bu nedenle teknolojinin tarım ve hayvancılıkta bir sınırı olmalıdır. Ama toprağı sürmekten, buğday ekip biçmeye, saman yüklemeden patates, soğan toplamaya varana kadar kaba ve ağır tarım işlerinin makineleşmeye bırakılması bunun dışındaki alanlarda insanın somutta üreticinin tarımla ilişkisi sürmeli. İnsan-toprak-üretim ilişkisi devam etmeli.

*Günlük çalışma saatleri uluslararası sözleşmelere uygun 8 saat ile sınırlandırılmalı. Yoksa işçiler sabah saat 6 akşam saat 18 hatta 19'a kadar çalışmak zorunda bırakılıyorlar.

Mevsimlik tarım işçilerin en önemli talepleri, öncelikle bütünlüklü İşçi Sağlığı ve Güvenliği Mevzuatı oluşturulması geliyor. Mevcut bazı genelge ve yönergeler ise hem birçok açıdan çok yetersiz hem de sahada uygulanmıyor. Dolayısıyla bu alanda yaptırım gücü daha fazla olan hem de daha kapsayıcı bir yasa bir an evvel meclisten geçirilerek yasallaştırılmalıdır.

Sigortalı çalışma başta gelen talepleri arasında ama bununla sınırlı değil. Ücret, çalışma saatleri, iş sözleşmesi, tazminat hakları, sendikalı, grev ve toplu sözleşme yapma hakkına sahip olmada genel olarak işçilerin sahip olduğu temel haklardan eşit yararlanmaları sağlanmalı.

Sigortalı çalışma zorunlu hale getirilmeli ve primleri işverenler tarafından yatırılmalı. Çünkü ömür boyu mevsimlik işçilik yapanlar yaşlandığında emekli olma şartlarından yoksun kalarak yaşamsal sorunlarla yüzleşiyorlar.

*Mevsimlik işçilerin yoğun olduğu aylar ve illerde kalp krizi veya akrep, yılan ısırması benzeri durumlarda gezici ambulansların bulundurulması bir diğer talepleri arasında. Burada işçi sağlığı meselesi sadece kalp krizi veya yılan, akrep ısırması ile sınırlı değil daha kapsayıcı sorunları bulunmaktadır. Dolayısıyla daha bütünlüklü bir halk sağlığı politikası geliştirilmelidir. Çalıştıkları yerlerde başta barınma yerlerindeki yaşam koşulları (örneğin kanalizasyon-altyapı, çöp, temiz su, elektrik aydınlatma, ulaşım hizmetleri) belediyeler tarafından yerine getirilmelidir.

Mevsimlik tarım işçileri Batı'da çalışırken Kürt kimlikleri ve ana dillerini konuşma gibi nedenler bahane edilerek sıkça uğradıkları ırkçı saldırıların engellenmesi gerekiyor. Bunun için ırkçı saldırılar ağır cezalara çarptırılmalı, bu amaçla yasal düzenlemeler yapılmalı.

*Mevsimlik tarım işçilerinin ücretleri insanca yaşama uygun oranda belirlenmeli ve yoksulluk sınırının altında olmamalıdır. Bunun için gerek işçi ücretleri ve çalışma saatlerinin belirlenmesinde gerekse barınma, iş güvenliği ve sağlığı benzeri belirlenirken ilgili komisyonlarda mutlaka işçi temsilcilerinin de yer almaları sağlanmalı

Ve önemlisi mevsimlik tarım işçileri "sorunlarımızın çözümüne yapıcı katkıda bulunmak isteyenler sezon başında yani Nisan ayı başlarında ücretler belirlenirken gerekli müdahalelerde bulunmaları gerekiyor, yoksa ücretler il ve ilçe komisyonlarında belirlendikten sonra müdahale işe yaramıyor" diyorlar.

*Çocuk işçiliği yasaklanmalı ve yasak denetlenmelidir. Çocuklarını çalıştırmaya mecbur olan ailelere çocuk başına aileye eğitim ve sosyal destek sağlanarak ailenin çocuğunu çalıştırma zorunluluğu ortadan kaldırılmalıdır. Böylece işçi çocuklarının eğitim süreçlerinin kesintiye uğraması engellenir. Çocukların çalışma zorunluluğunun ortadan kaldırılması sağlıklarının korunmasına da önemli bir katkı yapacaktır. Bunun bir parçası olarak işçilerin çalışma alanlarında kreşler oluşturulmalı. Gebe kadınlar takip edilerek gerekli tıbbi destek sağlanmalı ve mutlaka kadın işçiler ile erkek işçi ücretleri eşit işe eşit ücret ilkesi uygulanmalı.

*Mevsimlik tarım işçileri Batı'da çalışırken Kürt kimlikleri ve ana dillerini konuşma gibi nedenler bahane edilerek sıkça uğradıkları ırkçı saldırıların engellenmesi gerekiyor. Bunun için ırkçı saldırılar ağır cezalara çarptırılmalı, bu amaçla yasal düzenlemeler yapılmalı. Başta devlet çalışma alanlarında Kürt işçilerin ulusal kültürel kimliklerini özgürce kullanabilmeleri için gerekli adımları atarak "potansiyel "suçlu" bakışını değiştirmeli ve yöre halkını da buna uymaya çağırmalı.

Sonuç yerine, her şeyi çözecek olan işçilerin örgütlü mücadelesidir.

Ağustos 2026

canbegyekbun@hotmail.com

Ali Kalçık

Ekolojik Toplum Perspektifi Ve Yeni Bir Yaşam Anlayışı

Ekolojik toplum anlayışı, yaşamı parçalara ayırmadan bir bütün olarak ele alan bir yaklaşımı savunur. İnsan toplulukları arasındaki ayrışmalar kadar, insan ile doğa ve diğer canlılar arasındaki kopuşların da azaltılması gerektiğini ifade eder. Güvenliği yalnızca fiziksel sınırların korunması olarak değil; temiz suya, sağlıklı toprağa, temiz havaya ve bütün canlıların güvenli yaşam alanlarına erişim olarak değerlendirmek gerekir.

Bugün yaşadığımız ekolojik kriz yalnızca çevresel sorunların toplamı değildir. Aynı zamanda insanın doğayla, toplumla ve diğer canlılarla kurduğu ilişkinin sorgulanmasını gerektiren derin bir anlayış problemidir. Doğayı sınırsız bir kaynak, insanı ise yaşam ağının merkezindeki tek varlık olarak gören yaklaşım; iklim krizinden biyolojik çeşitlilik kaybına, su sorunlarından orman tahribatına kadar pek çok yıkımın temel nedenlerinden biridir.

Ekolojik Toplum Paradigması

Ekolojik toplum paradigması, insanı doğanın efendisi değil, onun ayrılmaz bir parçası olarak görür. Su, toprak, hava ve bütün canlılar yaşamın ortak unsurlarıdır. Doğa tüketilecek bir kaynak değil, birlikte yaşadığımız ortak yaşam alanıdır.

Murray Bookchin'in toplumsal ekoloji yaklaşımı da doğa üzerindeki tahakküm ile toplumdaki hiyerarşik ve sömürücü ilişkiler arasında bağ kurar. Bu açıdan ekolojik krizin çözümü yalnızca kirliliği azaltmak veya teknik önlemler almakla sınırlı değildir. İnsanların doğayla ve birbirleriyle kurduğu ilişkinin yeniden düşünülmesi gerekir.

Ekonominin doğayı tahrip etmeden, kentleşmenin ekosistemleri bozmadan, üretimin ise gelecek kuşakların yaşam hakkını tüketmeden planlanması gerekir. Gerçek kalkınma yalnızca ekonomik büyümeyle değil; doğal varlıkların korunmasıyla anlam kazanır.

Kapitalist tüketim kültürü sürekli daha fazla tüketmeyi teşvik ederek doğa üzerindeki baskıyı artırmaktadır. Oysa ihtiyacımız olan, doğanın sınırlarını gözeten; üretimi, tüketimi ve paylaşımı yaşamın devamlılığı temelinde yeniden düzenleyen bir anlayıştır.

Kürdistan ve Mezopotamya: Ortak Bir Yaşam Havzası

Kürdistan ve Mezopotamya, binlerce yıllık tarihi, kültürel mirası

ve biyolojik çeşitliliğiyle önemli bir yaşam coğrafyasıdır. Fırat ve Dicle'nin şekillendirdiği Mezopotamya, insanlık tarihinin en eski uygarlıklarına ev sahipliği yapmıştır. Zagroslardan Toroslara uzanan coğrafya ise dağları, ormanları, gölleri, vadileri, ovaları ve akarsularıyla bu büyük yaşam havzasının ayrılmaz parçasıdır.

Murat, Fırat, Dicle, Aras ve Zap gibi nehirler bu ekolojik ağın önemli damarlarıdır. Ancak bu yaşam ağı siyasi sınırlarla bölünemez. Yukarı havzalarda yapılan bir müdahale, aşağı havzalardaki yaşamı da etkiler. Bir nehirde başlayan kirlilik, suyun doğal akışıyla başka bölgelere ve ülkelere taşınabilir.

Murat Nehri bunun önemli örneklerinden biridir. Fırat'ın en büyük kollarından olan Murat, Muş Ovası başta olmak üzere geniş bir coğrafyanın tarımını, hayvancılığını ve yerleşimlerini beslemektedir. Havzadaki madencilik faaliyetleri ve diğer çevresel müdahaleler yalnızca yerel bir sorun olarak değerlendirilemez. Oluşabilecek kirlilik, Fırat Havzası üzerinden daha geniş coğrafyalarda ekolojik sonuçlar doğurabilir.

Aynı durum Dicle Havzası için de geçerlidir. Madencilik, taş ocakları, plansız altyapı projeleri ve diğer ekolojik baskılar, yukarı havzalardan aşağıya doğru taşınan ortak bir risk oluşturmaktadır.

Bu nedenle ekolojik mücadele de sınır tanımamalıdır. Havanın, suyun ve ekosistemlerin sınırı olmadığı gibi, onları koruma sorumluluğunun da sınırı yoktur.

Sınır Aşan Ekolojik Tehditler

Ekolojik tehditlerin en önemli özelliklerinden biri, siyasi sınırları tanımamasıdır. Hava hareketleri, nehirler, yeraltı suları ve canlıların doğal hareketleri, ülkeler arasında kesintisiz bir ekolojik bütünlük oluşturur.

Ekolojik tehditlerin en önemli özelliklerinden biri, siyasi sınırları tanımamasıdır. Hava hareketleri, nehirler, yeraltı suları ve canlıların doğal hareketleri, ülkeler arasında kesintisiz bir ekolojik bütünlük oluşturur.

Bunun çarpıcı örneklerinden biri Ermenistan'daki Metsamor Nükleer Güç Santrali'dir. Türkiye sınırına ve özellikle Iğdır'a yakınlığı nedeniyle olası bir nükleer kazanın sonuçlarının yalnızca santralin bulunduğu ülkeyle sınırlı kalmayacağı açıktır. Çernobil ve Fukuşima deneyimleri de nükleer kazaların sınır tanımadığını ve etkilerinin uzun yıllar devam edebildiğini göstermiştir.

Bu nedenle nükleer güvenlik herhangi bir ülkenin yalnızca iç meselesi olarak görülmemeli, uluslararası çevre güvenliğinin ortak sorumluluğu olarak ele alınmalıdır.

Hasankeyf'ten Van Gölü'ne: Ekolojik ve Kültürel Hafıza

Kürdistan ve Mezopotamya'nın ekolojik hafızasında Hasankeyf'in ayrı bir yeri vardır. Yaklaşık 12 bin yıllık geçmişiyle Hasankeyf yalnızca tarihî yapılarıyla değil, Dicle Nehri ile kurduğu yaşam ilişkisi, doğal alanları ve kültürel birikimiyle insanlığın ortak mirasıydı.

Ilısu Barajı'nın suları altında kalan yalnızca bir yerleşim olmadı. Tarih, doğal yaşam alanları, tarım alanları ve toplumsal hafıza da ağır biçimde etkilendi. Hasankeyf bize şunu gösterdi: Doğayı, tarihi ve kültürel mirası birbirinden bağımsız düşünmek mümkün değildir.

Van Gölü de bu ortak yaşam mirasının en önemli parçalarından biridir. Dünyanın en büyük sodalı gölü olan Van Gölü, kendine özgü ekosistemi ve endemik canlılarıyla uluslararası öneme sahip bir doğal mirastır. İnci kefalinin üreme dönemindeki göçü yalnızca biyolojik açıdan değil, bölgenin kültürel ve ekonomik yaşamı açısından da önem taşımaktadır.

Ancak Van Gölü'nün karşı karşıya olduğu sorunlar yalnızca su seviyesindeki değişimle sınırlı değildir. İklim değişikliği, yağış rejimindeki düzensizlikler, artan buharlaşma ve havzadaki insan faaliyetleri birlikte değerlendirilmelidir. Gölü besleyen akarsuların, sazlıkların ve sulak alanların korunması bu nedenle yaşamsal önem taşımaktadır.

Madencilik, Enerji ve Ekolojik Maliyet

Kürdistan ve Mezopotamya'da yaygınlaşan madencilik faaliyetleri su kaynakları, tarım alanları, meralar ve ormanlar üzerinde ciddi baskılar oluşturmaktadır. Ağrı-Diyadin'deki altın madenciliği, Erzincan-İliç'te yaşanan maden faciası, Hakkari ve Zap Havzası'ndaki madencilik faaliyetleri, Batman'daki petrol üretimi, Mardin'deki taş ve kireç ocakları, Şırnak'taki kömür madenciliği ve termik santral faaliyetleri bu baskının farklı örnekleridir.

Özellikle altın madenciliğinde kullanılan kimyasalların oluşturabileceği riskler bilimsel veriler ışığında değerlendirilmelidir. Çünkü çıkarılan bir maden yeniden üretilebilir; ancak kirletilen bir su kaynağını eski doğal haline döndürmek çoğu zaman mümkün değildir. İliç'te yaşanan facia, doğal varlıkların yeterince korunmadığı ve denetlenmediği durumlarda ortaya çıkabilecek ağır sonuçların açık bir göstergesidir.

Enerji de çağdaş yaşamın vazgeçilmez bir gereksinimidir. Ancak enerji üretimi insan sağlığı

ve doğanın geri dönüşü olmayan biçimde tahrip edilmesi pahasına sürdürülemez. Fosil yakıtlara dayalı enerji politikalarının yerine yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi önemlidir. Bununla birlikte güneş ve rüzgâr enerjisi projeleri de sulak alanları, tarım alanlarını, meraları ve doğal yaşam alanlarını tahrip etmeyecek; bilimsel ve ekolojik ölçütlere uygun alanlarda planlanmalıdır.

Enerji ihtiyacı ile doğanın korunması birbirinin alternatifi değildir. İhtiyacımız olan, doğayla uyumlu enerji politikalarıdır.

Güvenlik Politikaları ve Ekolojik Maliyet

Bölgede inşa edilen güvenlik yolları, güvenlik barajları, taş duvarlar ve çeşitli altyapı projeleri de ekolojik açıdan değerlendirilmelidir. Büyük ölçekli yol çalışmaları dağları ve ormanları parçalayabilir, meraları daraltabilir ve yaban hayvanlarının hareket alanlarını kesintiye uğratabilir. Barajlar ise nehirlerin doğal akışını değiştirerek sulak alanları ve biyolojik çeşitliliği etkileyebilir.

Gerçek güvenlik yalnızca sınırların korunmasıyla değil; insanların temiz suya, sağlıklı havaya, verimli toprağa ve dengeli bir ekosisteme sahip olmasıyla mümkündür. Bu nedenle her proje "doğaya rağmen" değil, "doğayla birlikte" anlayışıyla planlanmalıdır.

Yaşamın Bütünlüğünü Savunmak

Ekolojik krizlerin çözümü yalnızca yeni yasalar çıkarmak veya teknik önlemler almak değildir. Asıl ihtiyaç, insanın doğayla kurduğu ilişkiyi yeniden tanımlayan bütüncül bir yaşam anlayışıdır.

Ekoloji mücadelesi yalnızca ağaç dikmekten, çevre temizlemekten veya belirli alanları korumaktan ibaret değildir. Bir çocuğun temiz su içme hakkından bir arının yaşamına, bir ormanın varlığından bir nehrin özgürce akmasına kadar yaşamın bütününü savunmaktır.

> **İnsan doğanın sahibi midir, yoksa onun bir parçası mı? Bizim cevabımız açıktır: İnsan doğanın sahibi değildir; onun ayrılmaz bir parçasıdır. Bir parçanın bütüne zarar verme hakkı olmadığı gibi, insanın da kendisini var eden ekolojik sisteme zarar verme hakkı yoktur.**

Bu nedenle çevre mücadelesi yalnızca çevrecilerin değil; çiftçinin, işçinin, bilim insanının, hukukçunun, sanatçının, yerel yönetimlerin ve bütün toplumun ortak sorumluluğudur.

Türkiye Çevre Platformu olarak yıllardır bu anlayış doğrultusunda farklı bölgelerde bilimsel çalışmaların, konferansların, basın açıklamalarının, hukuk mücadelelerinin ve toplumsal farkındalık çalışmalarının içinde yer alıyoruz. Van Gölü Havzası'ndan Munzur'a, Cudi'den Zilan Vadisi'ne, Diyadin'den Sarım Havzası'na, Ağrı'dan Iğdır'a ve Muş'tan Bingöl'e kadar birçok alanda yürütülen mücadelelerin ortaklaştırılmasını ve sınır aşan ekolojik sorunlara karşı dayanışmanın güçlendirilmesini savunuyoruz.

Sahibi miyiz,
Yoksa Bir Parçası mı?

Bugün iklim krizi, kuraklık, biyolojik çeşitlilik kaybı, orman tahribatı, su kirliliği ve plansız madencilik bize aynı gerçeği gösteriyor:

İnsan doğanın üzerinde değildir; doğanın ayrılmaz bir parçasıdır.

Uzun yıllardır hâkim olan kalkınma anlayışı doğayı ekonomik bir kaynak olarak değerlendirdi. Oysa gerçek zenginlik temiz suya, verimli toprağa, sağlıklı ormanlara ve korunmuş ekosistemlere sahip olmaktır. Doğal varlıklar tükendiğinde ekonomik kazançların da sürdürülebilir olması mümkün değildir.

Bu nedenle kendimize şu soruyu sormalıyız: İnsan doğanın sahibi midir, yoksa onun bir parçası mı?

Bizim cevabımız açıktır: İnsan doğanın sahibi değildir; onun ayrılmaz bir parçasıdır. Bir parçanın bütüne zarar verme hakkı olmadığı gibi, insanın da kendisini var eden ekolojik sisteme zarar verme hakkı yoktur.

Geleceğin dünyası; sömürüyü değil paylaşımı, sınırsız tüketimi değil dengeyi, tahakkümü değil birlikte yaşamı esas alan ekolojik, demokratik ve adil bir yaşam anlayışı üzerine kurulmalıdır.

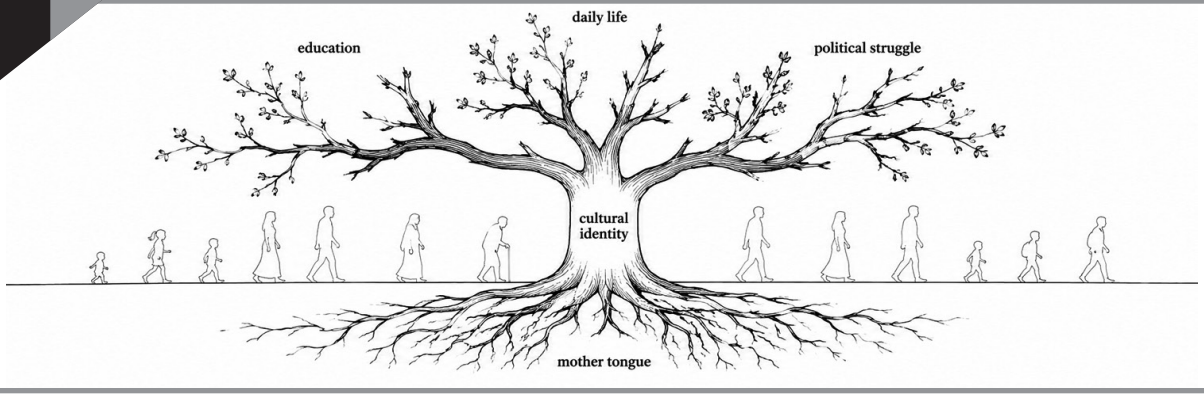
Kürdistan ve Mezopotamya'nın da dünyanın da geleceği; toprağı, suyu, havayı ve bütün canlıları aynı yaşam zincirinin eşit halkaları olarak görebildiğimiz ölçüde güvence altına alınacaktır.

Doğayı kazanan insan değil; doğayla birlikte yaşamayı başaran insan geleceği kazanacaktır.

Doğayla barışık, ekolojik, demokratik ve adil bir dünya umuduyla…

Uğur Kara

Ulusal Sorun Ve Anadil Meselesi

Dilin ulusal kimliğin önemli bir unsuru olduğu ve ulusal hareketlerin var olma mücadelelerinde, keza, kolektif hak taleplerinde öne çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte, dil konusu ile ulusal kimlik ve ulusal mücadeleler ilişkisi düşünülenden daha karmaşık olabilmektedir. Öyle örnekler vardır ki, ulusun özgün dili hemen hemen yok olduğu halde ulusal kimlik 'keskin' hatlara sahiptir ve ulusal hareketin kapasitesi, nüfuzu yüksek, özyönetim başta olmak üzere kolektif hak taleplerinde kararlıdır; buna karşılık ulusal dilin konuşulma, bilinme oranının çok yüksek olduğu kimi örneklerde ise çapı ve etki gücü itibariyle ulusal hareket düşük bir profil sergileyebilmektedir. Bu yazı, daha geniş bir araştırmanın konusu olabilecek bu temayı, Kürt meselesiyle paralellikler taşıyan Avrupa örneklerine odaklanarak göstermeye çalışacaktır. Yanı sıra, anadilde eğitim, kamu hizmetlerinde ulusal dilin kullanımı, özyönetim gibi kolektif hakların ulusal dilin korunması ve canlandırılmasındaki rolüne de değinilmeye çalışılacaktır. Bu tahlil neticesinde, Türkiye ve Kürt meselesine dair bazı öngörülerde bulunulacaktır.

Katalonya, Bask Ülkesi, Galiçya

Katalonya, Bask ülkesi (Euskadi) ve Galiçya'nın Madrid'in hükümranlığı altına girmesi, 1569'da Aragon ve Kastilya krallıklarının birleşmesiyle başlayan gelişmeler dizisinin sonuçlarındandır. Gerek İspanya'nın gerekse bu tarihî üç ülkenin uzun siyasal ve kültürel mazisi bu yazının sınırlarını aşmakla birlikte, şu hususlara değinilebilir: Bu üç ülkede kabaca 19. yüzyılın ikinci yarısında ulusal dil ve edebiyatı, ulusal kimliği odağına alan kültürel canlanma hareketlerine tanık olunmuştur (Bu tarihi süreçler Katalonya'da *Renaixença* ve Galiçya'da *Rexurdimento,* yani *rönesans* olarak anılmaktadır). 20. yüzyılın başında özyönetim talebiyle öne çıkan ulusal hareketlerin doğuşu, İkinci Cumhuriyet (1931-1939) döneminde özyönetimin bu üç ülkede de referandumda kabul görmesi ve ikisinde özyönetimin hayata geçmesi önemli gelişmeler olarak kaydedilebilir.

Franco'nun ölümünü takiben, demokrasiye geçiş süreci ve bu tarihi bölgelere ve koşulları sağlayan her bölgeye özerklik tanıyan 1978 Anayasası temelinde bu üç ülke de özerklik statüsü kazanmıştır. Özerklik öncesi dönemde, 1970'lerin sonu itibariyle, Katalanca bilenlerin oranı %70-75, Baskça bilenlerin oranı %20-25, Galego bilenlerin oranı %80-90 civarında seyretmiştir. Bu üç dilin özerk bölgede Kastilcenin yanında ikinci resmi dil olmasını mümkün kılan yeni anayasal düzen ve kazanılan özerklikler sonrasında önemli bazı değişimler söz konusu olmuştur: 2023 verilerine göre, Katalancayı anlayanların oranı %93,4 konuşabilenler %80,4 düzeyindedir (Bununla birlikte, günlük dil olarak kullananlar %33'tür). Baskçayı akıcı konuşabilenlerin oranı 1980'lerde %24, 2011'de %37 ve 2021'de %43 olarak kaydedilmiştir. Bir düzeyde Baskça bilenlerin oranı ise %62,4'e

yükselmiştir. Bu verilerin gösterdiği husus, özerklik sonrası dönemde Baskçanın yaygınlaşmasının çarpıcı düzeyde olduğudur. Bilinme oranı, özerklik öncesi dönemde de zaten yüksek olan Galiçya dili Galegoda bu anlamda belirgin bir değişiklik görülmemişse de, bu dilin günlük kullanımının İspanyolca (Kastilce) karşısında gerilemekte olduğu görülmektedir.

Bu üç tarihi ülkede ulusal dilin bilinme düzeyleri ile ulusal hareketlerin gücü irdelendiğinde çarpıcı bazı sonuçlara ulaşılmaktadır. Katalan ve Bask ulusal hareketleri güçlü, Galiçya ulusal hareketi zayıf bir gelişim göstermiştir. Örneğin, Katalan partilerinden oluşan Katalan dayanışması, 20. yüzyılın henüz başında, 1907 seçimlerinde Katalonya'daki 44 milletvekilliğinden 41'ini kazanabilmiştir. 1914 yılında sınırlı bir idarî özerkliğe sahip *Mancomunitat de Catalunya* kurulmuş, İkinci Cumhuriyet döneminde 1932 yılında ise Katalan özerk yönetimi tesis edilmiştir. 1979 özerkliğinden sonra, Katalan ulusal partileri özerklik sistemini federasyona ve hatta bağımsızlığa doğru ittirmektedir. Keza, Bask ulusal hareketi, gerek geleneksel Bask Milliyetçi Partisi, gerekse yurtsever sol çizgi olsun, kitlesel ve dinamik güçler olarak gelişim göstermiş, Bask ülkesinin bağımsızlığı Bask siyasi elitlerinde güçlü bir damar olarak varlık göstermiş ve ETA (Euskadi ta Askatasuna; Bask Ülkesi ve Özgürlük) gibi etkili bir silahlı hareketin doğuşu da Bask yurdunda gözlemlenen gelişmeler olmuştur. Bask ülkesi de Katalonya gibi İkinci Cumhuriyet döneminde özerk yönetimini oluşturmuştur (1936). Bask nüfusu arasında 1998 yılında yapılan bir ankette, merkeziyetçiliği savunanlar %4, bölgesel özerkliği savunanlar %37, federalizmi savunanlar %25 ve bağımsızlığı savunanlar %25 oranlarındadır.

Sanayileşmiş, gelişmiş bir ekonomiye sahip Katalonya ve Bask ülkesinden farklı olarak ileri derecede tarımsal ve az gelişmiş bir ekonomiye sahip olan Galiçya'da ayrıcalıklı sınıflar Madrid'le iyi ilişkiler içinde olmuş, Galiçya ulusal kimliğine negatif bir sosyal anlam yüklenerek, bu kimlik alt sınıflarla özdeşleştirilmiştir. Kısmi kültürel ve siyasal canlanmayı takiben, Galiçyacı akımlar, İkinci Cumhuriyet yıllarında milliyetçi Galiçya partisi *Partido Galeguista* çatısı altında birleşmiştir. Galiçya özerklik statüsü tasarısı 1936 yılında halkoyuna sunulduğu Galiçya'da kabul edilmişse de özerklik burada hayata geçirilememiştir. Galiçya 1978 İspanya Anayasası temelinde 1981'de özerkliğe kavuşmuşsa da Galiçya'da Madrid mahreçli İspanyol merkez partileri siyasal hayatta ve yönetimde etkili olmuştur. 1987'de İspanyol Sosyalist İşçi Partisi (*Partido Socialista Obrero Espanol*) ile koalisyon ortağı olarak iki Galiçya milliyetçi partisi (*Coalicion Galega ve Partido Nationalista Galego*) ilk kez iktidara gelmiştir.

1920 İrlanda Yönetim Yasası ve 1921 İngiltere-İrlanda Antlaşması ile İrlanda adası resmen ikiye bölünmüş, güneyde Serbest İrlanda Devleti, Protestanların çoğunluğu oluşturduğu altı kuzey ilinde (Ulster) ise Londra'ya bağlı özerk yönetim kurulmuştur.

Galiçya örneği, ulusal dilin, kültürel kimliğin canlı olduğu bazı durumlarda ulusal hareketin ve ulusal taleplerin zayıf kalabileceğini, Katalonya ise böyle bir canlılığın olduğu durumda güçlü bir ulusal hareketin ve güçlü ulusal taleplerin ortaya çıkabileceğini, Bask örneği ise ulusal dilin yok olma eşiğine yaklaştığı koşullarda dahi uzun bir mazisi olan gayet dinamik bir ulusal hareketin ve ulusal mücadelenin görülebileceğini göstermektedir.

İskoçya, Galler, İrlanda

İspanya'daki tarihi üç ülkenin akıbetine benzer şekilde, Kelt topluluklarının üç ülkesi İskoçya, Galler ve İrlanda da merkezî bir güç tarafından (Londra) sömürgeleştirilmiştir. Galler bakımından 14. yüzyıl başına, İrlanda için 16. yüzyıl ortasına, İskoçya için 17. yüzyıl başına uzanan bu siyasal tarihin kapsamlı tahlili de bu yazının sınırlarını aşmaktadır. İspanya'daki muadillerine paralel biçimde İrlanda ve İskoçya'da 19. yüzyılın ikinci yarısında, Galler'de 20. yüzyılın başlarında ulusal hareketler boy göstermiştir.

1920 İrlanda Yönetim Yasası ve 1921 İngiltere-İrlanda Antlaşması ile İrlanda adası resmen ikiye bölünmüş, güneyde Serbest İrlanda Devleti, Protestanların çoğunluğu oluşturduğu altı kuzey ilinde (Ulster) ise Londra'ya bağlı özerk yönetim kurulmuştur. Protestanları egemen kılan bu dışlayıcı özerklik uygulaması 1972'de askıya alınmıştır. 1707 tarihli Birleşme Yasası ile İngiltere'ye iltihakı sağlanan ve fakat birtakım özgün kurumlarını korumasına izin verilen İskoçya ile 1536 tarihli Birleşme Yasası ile İngiltere'ye iltihakı sağlanan ve fakat bütün özgün Gal kurumlarının ortadan kaldırıldığı Galler'de, 1978-1979 dönemecinde başarısızlıkla sonuçlanan bir özerklik girişimi görülmüş, bu iki ülkede özerkliğin hayata geçirilmesi ise İşçi Partisi'nin iktidarda olduğu 1998'de mümkün olabilmiştir. Kuzey İrlanda'da da 1998 Belfast Anlaşması (Good Friday Agreement; Hayırlı Cuma Anlaşması)'nı takiben iki topluluk arasında hak eşitliğine dayanan ve Kuzey İrlanda'nın İrlanda Cumhuriyeti ile birleşme kapısını açık tutmak üzere kendi kaderini tayin hakkının açıkça tanındığı özerklik statüsü 1998'de hayata geçmiştir.

19. yüzyılın sonlarında İskoç dili (Gàidhlig) %6-7 konuşulma oranına sahipken, Galce (Cymraeg) %50, İrlanda dili (Gaeilge) ise %15-20 oranına sahipti. Daha o yüzyılda İrlanda, ama özellikle İskoçya'da ulusal dildeki şiddetli gerileme barizdi. Buna karşılık Galler'de ulusal dil canlılığını belirgin biçimde korumaktaydı. İskoç dilinin konuşulma oranı, 1950'lerde %2'ye ve 2010'larda %1,1'e gerilemiş, 2022'ye gelindiğinde %2,5'e yükselmiştir; lakin, dili aktif olarak konuşanların oranı %1,3 mertebesindedir. İrlanda dili, bağımsız İrlanda devletinde okullarda zorunlu ders olmasının neticesi olarak ikinci dil olarak yaygınlaşabilmiş ve 2022 itibariyle İrlanda dilini konuşabildiğini beyan edenlerin oranı %40'a (yaklaşık 2 milyon kişi) ulaşmıştır; günlük olarak bu dili kullananlar ise 70-80 bin kişi seviyesindedir (%1,5-2). Kuzey İrlanda özerk bölgesinde 2021 yılı itibariyle nüfusun yaklaşık %12'si İrlanda dilini konuşabildiğini belirtmiştir; günlük kullanım ise %0,4-0,6 seviyesindedir. Galler'de ulusal dilin güncel durumu, 2021 itibariyle %18 konuşulabilme oranı şeklindedir; başka bazı anketlerde bu oranın %30'a yaklaştığı görülebilmektedir; günlük yaşamda dili aktif kullananların oranı %10-12 düzeyindedir.

Yukarıdaki verilerin de gösterdiği üzere, bu üç Kelt dilinden gerçek manada canlılığını koruyabilen Galler dilidir. Bu durum özerklik öncesi dönemi de kapsamaktadır. Bununla birlikte, İrlanda ve İskoç muadillerinden farklı olarak Galler'de ulusal hareket bariz şekilde zayıf bir profil çizmiştir. 1925'te kurulan *Plaid Cymru* (Galler Partisi)'nun Galler'deki oy oranı 1970'e kadar %10'un altında kalmıştır. Keza, Galler'de 1979 özerklik referandumunda özerkliğe evet oyları %20,3 (toplam seçmen sayısının %11,9'u) olmuştur. 1997 özerklik referandumunda ise evet oyları %50,3'tür. Oysa aynı oranlar İskoçya'da 1979'da %51,6 ve 1997'de %74,3'tür. İskoçya'da güçlü bir bağımsızlık eğilimi gözlemlenmektedir. 19. yüzyıl boyunca mayalanan ve 20. yüzyıl başında yükselişe geçen İrlanda ulusal hareketinin yasal partisi Sinn Féin katıldığı 1918 seçimlerinde 73 sandalye kazanarak İrlanda'da ezici çoğunluğu sağlayabilmiş, Londra parlamentosuna katılmayı reddeden bu vekiller, 1919'da Dublin'de İrlanda Parlamentosu'nu oluşturmuş, aynı yıl İrlanda bağımsızlığını ilan etmiş ve İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu'na dönüştürülen İrlanda Gönüllüleri adlı yapı, İngiltere'ye karşı gerilla savaşı başlatmıştır. İrlanda ulusal hareketi, İrlanda'yı büyük ölçüde özgürleştirmiş (Bağımsız İrlanda Cumhuriyeti) ve 1950'lerden itibaren de İngiltere hakimiyetinde kalan Kuzey İrlanda'da siyasal ve askerî mücadeleye girişmiştir.

Türk yönetici elitinin, Kürtçeyi gerileten, kırılgan hale getiren mevcut resmî ve fiilî koşulların devamını, Kürt ulusal kimliğinin bir vadede ortadan kalkması ve böylece Kürt meselesinin çözüme kavuşmaksızın, uzak olmayan bir gelecekte berhava olması için işlevsel gördüğü...

Son Söz

Türkiye resmî politikası Kürtçe eğitime kapalı, Kürtçenin seçmeli ders şeklinde öğrenilmesine açık durumdadır. Türkiye, üyesi olduğu Avrupa Konseyi'nin Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı, Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi gibi dil hakları konusunda hükümler içeren hukuksal metinlerden uzak durmaktadır; AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği'nin konuyla ilgili tavsiye kararlarına da ilgi göstermiyor. Anadilde eğitim, kamu hizmetlerinin çok dilli sunulması, coğrafî adlandırmaların, topografik isimlerin ulusal/bölgesel dilde de olması gibi hususlar ufukta görünmüyor. 2013-2015 çözüm sürecinde yer yer özyönetimi çağrıştıracak şekilde yerel yönetimlere daha geniş yetki devri konusu, bugün resmî siyasal gündemin bütünüyle dışında olup bilakis, mevcut zayıf haliyle bile yerel yönetimlerin ortadan kalkması sonucunu doğuran fiilî ve yasal pratiklerin sıradanlaştığı görülüyor. Bu koşullar altında Kürtçenin bilinme, konuşulma, yeni kuşaklara aktarılma düzeylerinde gerileme gözlemleniyor. Zazakîdeki gerilemenin Kurmancîye göre daha keskin olduğu ve bu gerilemenin dilin geleceğini belirsizleştirdiği Unesco tarafından da kaydedilmiş bulunuyor.

Türk yönetici elitinin, Kürtçeyi gerileten, kırılgan hale getiren mevcut resmî ve fiilî koşulların devamını, Kürt ulusal kimliğinin bir vadede ortadan kalkması ve böylece Kürt meselesinin çözüme kavuşmaksızın, uzak olmayan bir gelecekte berhava olması için işlevsel gördüğü şeklindeki değerlendirmeler siyasal tartışmalarda zaman zaman yankılanıyor. Bu değerlendirmeler isabetsiz görünmüyor. Çözümsüzlüğü, verili koşullar altında yıllara yayarak Kürt ulusal taleplerinin ve bu taleplere kaynaklık eden ulusal enerjinin yok olmasını murat eden olası bir stratejinin, İrlanda, İskoç, Bask, Galler örneklerinin işaret ettiği hakikati denklem dışı tuttuğu açık. İrlanda ve İskoç örnekleri bize, ulusal dilin yok olma eşiğine geldiği, Bask ve Galler örnekleri ise ulusal dilin büyük gerileme yaşadığı koşullarda dahi ulusal kimliğin ve ulusal sorunun yok olmadığını, çok dinamik ulusal hareketlerin boy gösterebildiğini ve bu hareketlerin somut ve kapsamlı siyasal sonuçlar elde edebildiğini gösteriyor.

DOSYA

Bülent Kırat

Kürdistan'da İşçi Sınıfının Sosyolojik ve Siyasal Analizi

Bir halkın işçi sınıfını anlamadan o halkın siyasal geleceğini tartışmak zordur. Çünkü işçi sınıfı yalnızca üretim sürecindeki ekonomik bir kategori değil; aynı zamanda toplumun dönüşüm potansiyelini taşıyan temel dinamiklerden biridir.

Kürdistan'da işçi sınıfının oluşumu ise bildiğimiz manada klasik Avrupa kapitalizmi içerisinde oluşan işçi sınıfından farklı tarihsel koşullar altında gerçekleşmiştir. Sanayi devriminin doğal sonucu olarak gelişen bir işçi sınıfından değil; ulusal baskının, savaşların, zorunlu göçlerin, bölgesel eşitsizliklerin, tarımın çözülmesinin ve hızlı kentleşmenin etkisiyle şekillenen bir emekçi kitleden söz ediyoruz.

Kürt İşçi Sınıfının Tarihsel Oluşumu

Uzun yıllar boyunca yani 90'lı yıllara kadar Kürdistan ekonomisi ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılığa dayanmıştır. Ancak kırdan kente göç (özellikle zorunlu köy boşaltmaları sonucu), tarımsal üretimde yaşanan dönüşümler, ekonomik politikalar ve güvenlik gerekçeleriyle yaşanan nüfus hareketleri, geniş bir emekçi kitlenin ücretli işçiliğe yönelmesine yol açmıştır. Kırsal üretimden kopan insanlar, büyük kentlerde inşaat, tekstil, lojistik, hizmet sektörü ve mevsimlik tarım gibi alanlarda çalışmaya başlamıştır.

Bugün Kürt işçi sınıfı artık yalnızca İstanbul, İzmir, Adana, Mersin, Bursa ve Kocaeli gibi sanayi merkezlerinde yoğunlaşmış değildir; özellikle 1990'lı yıllardan sonra Kürdistan kentlerindeki sanayi ve inşaat sektörünün gelişmesiyle Diyarbakır, Urfa, Van, Mardin, Antep ve Batman gibi kentlerde de önemli ölçüde büyümüştür. Milyonlarca Kürt emekçi bugün hem batı metropollerinde hem de Kürdistan kentlerinde yaşamını ücretli emekle sürdürmektedir.

Aynı şekilde Avrupa ülkelerinde yaşayan geniş Kürt diasporasının önemli bir bölümü de işçi sınıfının bir parçasıdır.

Dolayısıyla Kürt işçi sınıfını yalnızca coğrafi bir sınır içinde değerlendirmek eksik olacaktır. Bu sınıf, farklı ülkelerde yaşayan; ancak benzer emek sömürüsü, zorunlu ve ekonomik göç ve kimlik sorunlarıyla karşı karşıya kalan geniş bir toplumsal gerçekliği ifade etmektedir.

Ancak bu sınıfın en belirgin özelliği parçalanmış olması veya ortak sınıf bilincinin gelişmemesidir. Şöyleki:

Bir bölümü kayıt dışı çalışmaktadır.

Bir bölümü mevsimlik tarım işçisidir.

Bir bölümü taşeron sisteminde çalışmaktadır.

Bir bölümü Avrupa'da göçmen

işçidir.

Bir bölümü ise işsizdir.

İşte bu parçalanmış yapı, ortak sınıf bilincinin gelişmesini zorlaştırmaktadır.

Diğer yandan Kürt işçisinin zorlukları yalnızca emek sömürüsüyle sınırlı değildir. Ekonomik sorunlar ile ulusal, kültürel, dilsel ve siyasal baskı ve sorunlar iç içe geçmiştir. Bu durum, Kürt işçi sınıfının tarihsel sürecini başka örneklerle karşılaştırırken dikkate alınması gereken önemli bir özelliktir.

Tam da bu nedenle Kürdistan'da sınıf mücadelesini anlamaya çalışırken, ne yalnızca ekonomik ilişkilere indirgemek ne de yalnızca ulusal sorun üzerinden açıklamak yeterlidir. Kürt işçi sınıfının yaşadığı süreci ulusal, ekonomik, toplumsal ve siyasal parametreleri ile birlikte değerlendirilmesi gerekir.

Buradan hareketle karşımıza iki temel soru çıkıyor:

1- Ulusal ve sınıfsal baskı kıskacında yer alan; parçalı, güvencesiz ve farklı sektörlere dağılmış Kürt işçi sınıfı ortak çıkarlarının farkına nasıl varabilir?

2- Ortak hareket etmesini sağlayacak toplumsal ve örgütsel zemin hangi koşullarda oluşabilir?

Bu soruların yanıtı, yalnızca bugünü anlamak için değil, geleceğe ilişkin olası toplumsal ve siyasal yönelimleri tartışmak açısından da önem taşımaktadır.

Ulusal Sorun ile Sınıf Sorununun Kesişim Noktası

Kürdistan ve dışındaki Kürt işçi sınıfını anlamaya çalışırken karşılaşılan en önemli sorulardan biri ise şöyle: Kürt emekçisinin temel çelişkisi sınıfsal mıdır, yoksa ulusal mıdır? Bu soruya verilecek kolay ve tek yönlü bir yanıt, toplumsal gerçekliğin karmaşıklığını açıklamakta yetersiz kalacaktır. Çünkü Kürt işçisi, sadece ücreti üzerinden sömürülen bir emekçi değildir; o aynı zamanda kimliği, dili ve yaşadığı bölgenin tarihsel koşulları nedeniyle farklı eşitsizliklerle de yüzyüze. Bu nedenle ekonomik ve ulusal boyutlar, Kürt işçilerinin günlük yaşamında iç içe geçmektedir.

Kürt işçi sınıfının karşı karşıya olduğu bu tablo, yalnızca ekonomik göstergelerle ya da yalnızca ulusal kimlik üzerinden açıklanabilecek kadar basit değildir.

Marksist literatürde ulusal sorun ile sınıf mücadelesi arasındaki ilişki uzun yıllar boyunca tartışılmıştır. Bir yaklaşım, ulusal eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasının emekçilerin ortak mücadelesini güçlendireceğini savunurken; bir başka yaklaşım ise ulusal hareketlerin sınıfsal farklılıkları görünmez kılabileceği uyarısında bulunmuştur. Ama Kürdistan'da bu tartışma kütüphane raflarında değil, fabrika kantinlerinde yaşanıyor. Diyarbakır'daki bir tekstil atölyesinde aynı makinenin başında duran iki işçiyi düşünelim. İkisi de aynı ücreti alıyor, ikisi de aynı patronun baskısını çekiyor. Ama biri "bizim sorunumuz sınıf sorunudur" derken; diğeri "ben önce bir Kürt olarak eşit görülmek istiyorum" diyor. Peki bu iki işçiyi hangi ortak dil birleştirecek?

Dolayısıyla "Kürt toplumu" hem ulusal hem de sınıfsal olarak tek ve homojen bir yapı değildir. İşçiler, küçük üreticiler, çiftçiler, esnaf ve sermaye sahipleri farklı ekonomik çıkarlara sahiptir. Mesela Kürtler içerisinde büyük sermaye sahiplerinde ulusal bilincin zayıflığını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Bu farklılıklar, toplumsal analizde göz ardı edildiğinde sınıfsal dinamiklerin anlaşılması zorlaşır.

Öte yandan, sınıfsal konuma odaklanırken ulusal eşitsizlikleri bütünüyle ikincil görmek de eksik bir değerlendirme olur. Kimlik, kültür, dil ve siyasal temsil talepleri, birçok Kürt emekçi için yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır. Bundan ötürü Kürdistan'da toplumsal gerçekliği anlamaya yönelik bir analiz, hem emek-sermaye ilişkilerini hem de ulusal eşitsizliklerin yarattığı sonuçları birlikte ele almak durumundadır. Bu iki alan zaman zaman birbirini besleyebilir, zaman zaman ise farklı öncelikler yaratabilir.

Kürt işçi sınıfının karşı karşıya olduğu bu tablo, yalnızca ekonomik göstergelerle ya da yalnızca ulusal kimlik üzerinden açıklanabilecek kadar basit değildir. Bu tablo üretim ilişkileri, bölgesel kalkınma farkları, göç, kimlik, kültürel haklar ve siyasal temsil gibi çok katmanlı süreçlerin kesişiminde şekillenmektedir.

Parçalanmış Emek Ve Temsil Sorunu

Bu çok katmanlı yapının en somut görünümü ise emeğin parçalanmış halidir. Kürdistan'da işçi sınıfının en belirgin özelliği homojen olmamasıdır. Aynı ekonomik konumdaki emekçilerin çalıştıkları sektörler, göç geçmişleri ve yaşadıkları bölgeler arasında önemli farklılıklar vardır. Bu durum, ortak bir sınıfsal kimliğin oluşmasını güçleştirmektedir. Son kırk yılda yaşanan iç göç, tarımsal dönüşüm ve kentleşme, Kürt emekçilerinin çalışma yaşamını köklü biçimde değiştirmiştir. Kırsal üretimden kopan geniş nüfus kesimleri, bugün büyük şehirlerde inşaat, tekstil, lojistik, hizmet veya mevsimlik tarımda çalışmaktadır. Bu dönüşüm yalnızca ekonomik değil, toplumsal ilişkileri de değiştirmiştir. Köyün dayanışma ağları zayıflarken, kentte bireyselleşme

ve güvencesizlik artmıştır.

Genç nüfusta işsizlik oranlarının yüksekliği ve eğitimli gençlerin göç etme eğilimi, bölgenin toplumsal yapısını etkilemektedir. Mevsimlik tarım işçiliği ise bu tablonun en görünür örneklerindendir. Her yıl binlerce aile geçim için uzun süreli göçlere çıkmakta; barınma, eğitim, sağlık ve çalışma koşulları bakımından ağır güçlüklerle karşılaşmaktadır. Çocukların eğitimden uzak kalması, kadın emeğinin görünmez olması ve çalışma koşullarındaki güvencesizlik bu alanın önemli sosyal sorunları arasındadır.

Kürt işçi sınıfı yalnızca ekonomik değil, demografik ve kültürel olarak da sürekli hareket halindedir. Bu hareketlilik, toplumsal bağların yeniden kurulmasını zorlaştırırken, ortak talepler etrafında kalıcı temsil mekanizmalarının oluşmasını da engellemektedir. Kürdistan'daki emek tartışmaları bu nedenle yalnızca ücret, istihdam veya yoksulluk üzerinden yürütülemez. Ulusal kimlik meselesi, göç, eğitim, kadın emeği, gençlik ve bölgesel kalkınma gibi başlıklar da bu tartışmanın ayrılmaz parçalarıdır.

Örgütlenmenin Başlangıcı Üzerine: Somut Hayattan Teoriye

Her siyasal ve toplumsal örgütlenme, bir başlangıç noktasına dayanır. Bu başlangıç doğru seçilmediğinde, en güçlü teorik iddialar bile toplumsal karşılık bulmakta zorlanır. Bu nedenle örgütlenme meselesi yalnızca "ne yapılacağı" değil, aynı zamanda "nereden başlanacağı" sorusudur. Buradaki amacım örgütlenmenin başlangıç noktasını soyut ideolojik çağrılardan değil, insanın somut yaşam koşullarından hareketle kurma fikrini tartışmaktır.

Kapitalizm, özellikle emekçi kesimler açısından derin bir yoksullaşma ve güvencesizlik üretmektedir. İşsizlik, düşük ücretler, mevsimlik çalışma biçimleri ve kayıt dışı emek, yaşamın olağan parçaları haline gelmiştir.

Örgütlenme meselesi özünde bir başlangıç meselesidir. Yanlış yerden başlayan her süreç yönünü kaybetme riskiyle karşı karşıyadır. Doğru başlangıç ise insanın hayatıdır: Emeği, yoksulluğu, korkusu ve umudu!

Bu durum sadece ekonomik bir tablo değildir; aynı zamanda toplumsal ilişkilerin de dönüşümünü ifade eder. İnsanlar artık yalnızca geçim sıkıntısı yaşamamakta, bu sıkıntı ile birlikte yaşamaya da alışmaktadır. Bu alışma hali, toplumsal algı veya farkındalık eşiğinin düşmesi anlamına gelir. Burada önemli bir gerçeklik daha ortaya çıkıyor: Yoksulluk bir yandan derinleşiyor diğer yandan gündelik hayatın sıradan bir parçası haline geliyor.

Buna rağmen tabiiki kitleler olup bitenlerin tamamen dışında değil. Aksine, yaşanan eşitsizliklerin ve adaletsizliklerin farkındadırlar. Sorunun kaynağına dair sezgisel bir bilinç de mevcuttur. Ancak bu bilinç örgütlü bir forma dönüşmüyor; parçalı, dağınık ve süreklilik arzetmiyor. Kısaca, toplumsal değişim potansiyeli var ama henüz siyasal bir güce dönüşemiyor.

Örgütlenmenin önündeki önemli engellerden biri de yalnızca maddi koşullar değil, bu koşulların ürettiği korku mekanizmalarıdır. İşsizlik korkusu, dışlanma korkusu ve baskı görme endişesi, bireyleri kolektif hareketten uzaklaştırıyor.

Bu nedenle mesele yalnızca "bilinç" meselesi değil, aynı zamanda güven meselesidir. İnsanlar ancak kendilerini güvende hissettikleri ilişkiler içinde kolektif davranışa yöneliyor.

Peki, yukarıdaki tablo üzerinden hareketle örgütlenme nasıl olmalı? Örgütlenme, yukarıdan aşağıya inşa edilen bir yapı değil, aşağıdan yukarıya kurulan bir toplumsal ilişkidir. Bu ilişki, soyut sloganlar üzerinden değil, günlük yaşamın içinde kurulan somut bağlar üzerinden ancak gelişebilir. İnsanların hayatına doğrudan temas eden her pratik, örgütlenmenin gerçek zemini haline gelir. Bu temas noktaları güçlendikçe, siyasal bilinç de daha kalıcı bir karakter kazanır.

Sonuç olarak, örgütlenme meselesi özünde bir başlangıç meselesidir. Yanlış yerden başlayan her süreç yönünü kaybetme riskiyle karşı karşıyadır. Doğru başlangıç ise insanın hayatıdır: Emeği, yoksulluğu, korkusu ve umudu!

Bundan dolayı teorik tartışmaların en önemli görevi, soyut bir gelecek tasarımı üretmekten önce, somut gerçekliğin içinden başlayan bir siyasal yöntem geliştirmektir. Çünkü ancak hayatın içinden başlayan bir örgütlenme, kalıcı bir toplumsal karşılık üretebilir.

DOSYA

Mustafa Korkmaz

Kanayan Yara: Mevsimlik Tarım İşçileri

Malatya - Akçadağ - Ören'de kayısıda çalışan mevsimlik işçiler.

Şunu en başında belirtmekte yarar var. Türkiye sermayesi çeyrek asırdan beri en mutlu günlerini yaşıyor. Bu mutluluktan Kürt sermayesi de payını fazlası ile alıyor. Bunun için Kürt kapitalistlerinin insaflı olmasını, yoksul işçi ve emekçilerin yaşanılabilir bir hayat sürdürebilmelerini, asgari sosyal haklara sahip olmalarını istemelerini veya işçi ve emekçileri insan yerine koymalarını beklemek saflık olur. İşçi sınıfı, yoksullar ile sermaye arasındaki uçurumun boyutları her gün biraz daha açılıyor.

Eşitsizliğin artışı her zaman ekonomik krizlerin sonucu olmuştur. Her ekonomik kriz sonrası sermaye sahipleri daha da büyümüş; eşitsizlik, haksızlık, sömürü ve baskılar aynı oranda artmıştır, artmaya devam ediyor. Ezilen kesimler her hak arama talepleriyle gündeme geldiklerinde, ortaya çıktıklarında, örgütlenmeye çalıştıklarında iktidar ve sermaye yapay veya kendini yönetememe sorunlarını, uluslararası alanda sıkışmışlıklarını, ekonomik çöküşün sonuçlarını topluma taşıyarak emekçilerin hak arayışlarını sabote etmektedir. Hemen hemen yaşanan her krizin sonuçlarına karşı yapılan itirazlar ve mücadeleler zor yolu ile bastırılmakta ve bu kısır döngü yıllar boyu devam etmektedir.

Emekçiler yoksulluk, açlık ve baskıdan oluşan karma bir yangının tam orta yerinde kavrulur iken, siyasal iktidar ve sermaye iletişim araçlarındaki üstünlüklerini de kullanarak bir mutluluklar ülkesi, demokrasi diyarı, adaletin kol gezdiği bir toplum olduğumuzu sunmaktadır yoksul halk yığınlarına.

Aslında her zaman faili belli olan cinayetleri "aydınlatma", "uyuşturucu operasyonları", devletin savaş çığırtkanlığı, kayyum politikaları, toplumsal muhalefeti susturma, siyasi partileri bölme parçalama politikaları, siyasi aktörleri tutuklama, rehin alma vs. gibi suni gündem yaratan politikalar ile emekçileri ve talepleri görmezden gelinip "hasıraltı" edilmektedir.

Yukarıda özetlemeye çalıştığım genel durum bu iken, özelde işçi ve emekçilerin durumu nedir? Çalışanlar sadece kamu kurumlarında çalışmıyor. Bu kesim çalışanların küçük bir kısmı. Görece daha iyi koşullarda çalışıyorlar. Örneğin iş güvenceleri var. İş güvenliği ve sağlığı koşulları daha iyi. Sosyal haklarını kullanabiliyorlar. Daha iyi sağlık haklarından faydalanabiliyorlar. İşçi hakları için mücadele etmeseler de, sarı da olsa sendikaları var. Dediğim gibi bunlar çalışanların küçük bir kısmı ve şanslı olanları.

Burada değineceğim ve yazacağım asıl kesim mevsimlik tarım işçileri. Yediğimiz ekmeğin, meyvenin, sebzenin, giydiğimiz elbisenin, içtiğimiz suyun insanlara, bize ulaşmasını sağlayan asıl kahramanlar. Tohumun tarlaya ekilmesinden üretime, paketlenip tüketilme aşamasına gelene kadar ki süreçte emek verenler. Bu adsız kahramanlar ne yer ne içer nasıl çalışırlar, nerelerden gelirler nerelere giderler, sorunları nelerdir, daha iyi koşullarda yaşamak ve çalışmak için talepleri nelerdir? Bunları irdelemek ve çözüm önerileri sunmak, en önemlisi çalışanların sorunlarını birinci ağızdan yani kendilerinden dinlemek. Öylede oldu.

Şunu bilmekte yarar var. Mevsimlik tarım işçileri aslında bir ay ya da üç ay çalışmıyorlar. Hemen hemen yılın yarısında, başta Urfa, Diyarbakır, Batman… olmak üzere Kürt illerinden Kürdistan ve Türkiye'nin dört bir yanına periyodik olarak dağılan, her ürünün meyvenin sebzenin üretimini ve hasadını yapıyorlar. Mevsimlik tarım işçileri, Malatya'da kayısı; Adıyaman'da tütün, pamuk ve sebze; Urfa'da pamuk, fıstık, biber; Diyarbakır, Batman, Mardin gibi illerde pamuk, tütün, sebze; Antep'te fıstık, meyve, sebze üretimini kızgın güneşin altında çoğu zaman 45-50 derece sıcaklıkta ömür tüketiyorlar.

Kürdistanlı tarım işçileri sadece yukarıda saydığım yerlerde çalışmıyorlar. Maraş'ta biber tarlalarında, Akdeniz bölgesindeki seralarda, pamuk ve yerfıstığı tarlalarında ve narenciye bahçelerinde, Ege bölgesinde zeytin ve incir bahçelerinde, İç Anadolu bölgesinde patates ve soğan tarlalarında yılın dört mevsimi çalışmaktadır.

Bu döngü her yıl devam etmektedir. İşçiler yıllık geçimlerini sağlamak, çocuklarını evlendirmek, çocuklarının okul masraflarını karşılamak için oradan oraya sürüklenmekte.

Çalışanların büyük bir kısmını kadınlar ve çocuklar oluşturmakta. Çocuklar eğitimlerine ara dönemlerde devam edebilmekte. Bu eğitim olanakları ile ancak okuryazar olabiliyorlar. Sisteme yeni köleler olarak hazırlanıyorlar. Çocuk emeği ucuz ve çok karlı.

Tarım işçileri bir bölgeden bir bölgeye, bir şehirden bir şehire, bir tarladan diğer tarlaya, kamyonet kasalarında, on beş kişilik minibüslere en az otuz kişi tıka basa doldurularak taşınmakta. Bundan dolayı da katliam gibi kazalar yaşanmakta.

Çalışanların büyük bir kısmını kadınlar ve çocuklar oluşturmakta. Çocuklar eğitimlerine ara dönemlerde devam edebilmekte. Bu eğitim olanakları ile ancak okuryazar olabiliyorlar. Sisteme yeni köleler olarak hazırlanıyorlar. Çocuk emeği ucuz ve çok karlı.

Bu sömürü düzeninin en meşakkatli ve ağır yükünü ise kadınlar çekmekte. Kadınlar hem düşük ücretle çalıştırılmakta hem de erkeğin ve işverenin baskısı altında cinsiyetçi bir bakış ile baskı altında tutulmakta ve sömürülmektedir. Ayrıca temizlik, çocukların bakımı, yemek işleri, yaşanılan ortamın tertip ve düzeni de kadınların omuzları üzerindedir.

Çalışma Ortamında Karşılaşılan Sorunlar

Tarım alanlarına gitmek çok pahalı, aldıkları ücretlerin büyük bir kısmı taşımacılığa gitmektedir.

Temiz içme suyu yok, başta içme suyu olmak üzere bütün ihtiyaçlar kuyu suyu ya da su kanallarından temin edilmektedir.

Barınaklar ve yaşam alanları çadırlardan oluşmaktadır. Bu durum ise yılan, akrep ve böcek sokma vakalarını artırmaktadır.

Banyo tuvalet ve buna benzer ihtiyaçlar ya küçük seyyar tuvalet kabinlerinde ya da ağaçlık bölgelerde giderilmektedir. Bu durum da koku ve ciddi sağlık sorunlarına yol açmaktadır.

Çocukların eğitimleri yarıda kesilmekte, eğitim öğretim haklarında mahrum kalmaktadırlar.

Beslenmeleri çok kötü, en çok çocuklar etkilenmekte ve tek yönlü beslenmektedirler.

Sosyal aktivite ve etkinlik hiç yok, zaten çalışmaktan takatleri de kalmıyor.

Çalışma saatleri çok uzun, 12 saat ve üzerinde çalışıyorlar, yani gün doğumundan gün batımına çalışıyorlar.

Sosyal güvenceleri ve iş güvenceleri hiç yok, çalışıp çalışmamaları mülk sahibinin iki dudağı arasında.

Sağlık güvenceleri yok. Bir çalışanın hastalanması durumunda, en yakın sağlık birimine ulaştırılması saatleri alıyor.

Irkçı, mezhepçi, cinsiyetçi baskı ve yaklaşımlar kendini her yerde gösteriyor.

Biraz Dialog Ve Kaynaşma

Mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarını dinledikten sonra birazda serbest gündemle sohbet ediyoruz.

Doğal olarak nereli olduklarını soruyoruz. Gençler ve kadınlar konuşmaya ve sorunlarını anlatmaya daha girişkenler. Konuşma esnasında Kürdistan'ın dört bir tarafından geldiklerini öğreniyoruz. Sırası ile Silopi, Cizre, Diyarbakır

Merkez, Urfa merkez, Siverek, Viranşehir, Ceylanpınar, Suruç ve uzayıp gidiyor liste. Eğitim durumlarını sorduğumuzda ise, İlkokul, ortaokul, lise, lise terk ve üniversiteye gidenlerin olduğunu gözlemledik.

Lise terk bir genç kız ilgi ile bizi dinlerken soruyorum neden okulu bıraktın diye. Oda babasının vefat ettiğini ailesini geçindirmek için çalışmaya geldiğini anlattı. Hemen çalışma dışında okuyacak bir şey bulamadığından yakındı. Yanımızda bulunan dergi ve mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarını ele alan bildirilerden verdim. Derginin kapak resmini görünce onu bağrına bastı. Herkesin bir hikayesi var ve altında da bir dram yatıyordu. Her tarlada, her bahçede, her işletmede sorunlar aynı ve sömürü çarkı acımasızca işliyor ne yazık ki.

Şu ayrıntıyı da anlatmadan geçemeyeceğim. Bahçe sahiplerinin size karşı davranışları nasıl diye sorulduğunda, (geçmişte Doğanşehir, Akçadağ, Ören üçgeninde sosyalist mücadele içerisinde yer almış insanlardan oluşmakta) üreticilerin işçilere daha toleranslı ve yardımcı olduklarını yine işçilerden öğrendik.

Mevsimlik Tarım İşçilerinin Talepleri Nelerdir, Sorunları Nasıl Çözülür?

1- Ulaşım sorunu aracıların insafına bırakılmamalı, geliş ve gidiş ücretleri işveren tarafından çalışanlara ödenmeli ve denetlenmeli.

2- Okul çağındaki çocukların eğitimi için seyyar sınıflar açılmalı.

3- Aracılar aradan çıkarılmalı. Her önüne gelen işçileri bir kamyonete doldurup tarla ve bahçelere bırakmamalı. (1970 ve 1980 yılları arasında özellikle Çukurova'ya pamuk toplamaya giden tarım işçilerinin sorumluları, yani elçiler ilgili sendikaya üye olurlar ve gerektiğinde sendika onları denetler ve hesap sorardı).

4- Tarım işçileri gittikleri her bölgede kayıt altına alınıp Sosyal Güvenlik Kurumu'na kaydedilmeli ve sağlık güvencesine kavuşturulmalı. Çalıştıkları süre içerisinde sigortalı sayılmalı.

5- İşçiler kendi aralarında temsilci seçip sorunlarını temsilciler aracılığı ile işverene iletmeli.

6- Ücretler, işveren-devlet eli ile değil, işçi temsilcilerinin de olduğu bir komisyon tarafından belirlenmeli.

7- Tarım işçilerinin çalıştığı alanlarda ambulans bulundurulmalı.

8- İşçiler genel sağlık taramasından geçirilmeli.

9- İşçilerin konaklamaları için belirli alanlara kalıcı konutlar yapılmalı, konutlarda buzdolabı, çamaşır makinesi vs. bulundurulmalı, elektrik bağlantısı yapılmalı.

10- Temiz ve içilebilir su için kullanıma uygun tanklar bulundurulmalı ve su ikmali yapılmalı.

11- Çalışma saatleri sekiz saate indirilmeli fazla çalışmalar mesai olarak ödenmeli.

12- İşveren, işçilere bir öğün doyurucu yemek vermeli veya ücreti ödenmeli.

13- Devlet üreticilere tarımsal destek sunmalı. Yakıt, ilaç, sulama giderleri için.

Aslında yukarıdaki taleplerin çoğu yasalarda var ve yerel yöneticilerin bir genelge ile çözebileceği sorunlar.

Occo Mahabad

Erdelan Emirliği'nin Kuruluşu, Gelişimi ve Tarihsel Mirası

Emirliğin başkenti olan Senendec şehrinde bulunan Hüsrevabad İmareti.

XVI. yüzyılın başlarında Safevi Devleti'nin yükselişi, Kürdistan coğrafyasındaki siyasî dengeleri köklü biçimde değiştirdi. Akkoyunlu Devleti'nin ortadan kalkmasının ardından Safeviler batıya doğru hızla ilerleyerek Diyarbakır, Siirt, Hasankeyf, Silvan, Palu ve çevresindeki birçok stratejik bölgeyi hâkimiyetleri altına aldılar. Bu gelişme karşısında bölgenin önde gelen Kürt emirleri yeni yönetimle ilişkilerini düzenlemek amacıyla Şah İsmail'in huzuruna çıktılar. Ancak kaynaklara göre Şah İsmail'in bu emirleri tutuklatması ve onlara karşı sert bir tutum sergilemesi, Safevi yönetimi ile birçok Kürt hanedanı arasındaki ilişkilerin kısa sürede bozulmasına neden oldu. Özellikle mezhep merkezli uygulamalar ve merkezî otoriteyi güçlendirme girişimleri, Sünni Kürt emirleri arasında ciddi bir huzursuzluk yarattı.

Bu gelişmeleri yakından takip eden Osmanlı Sultanı Yavuz Sultan Selim, doğu sınırlarında güçlü bir siyasî ittifak oluşturabilmek amacıyla tecrübeli devlet adamı ve âlim İdris-i Bitlisî'yi görevlendirdi. Bitlisî, bölgedeki Kürt hanedanlarıyla diplomatik temaslar kurarak onları Osmanlı himayesine girmeye ikna etmeye çalıştı. Yürüttüğü müzakereler sonucunda birçok Kürt emiri Osmanlı Devleti'ne bağlılığını bildirdi ve 1514 yılında meydana gelen Çaldıran Savaşı'nda Osmanlı ordusunun yanında yer aldı. Savaşın ardından da İdris-i Bitlisî faaliyetlerini sürdürerek Bitlis, Hizan, Cizre, İmadiye, Soran, Baban, Bradost ve Mukri gibi önemli Kürt emirliklerinin Osmanlı idaresiyle siyasî bağ kurmalarında etkili oldu.

Çaldıran Zaferi sonrasında Osmanlı Devleti ile Kürt emirleri arasında yeni bir idarî düzen şekillendi. Bu sistem çerçevesinde Kürt hanedanlarının geleneksel yönetim hakları büyük ölçüde korunurken, emirler padişahın üstün hâkimiyetini tanıyarak Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını sürdürdüler. İç yönetim, veraset ve mahallî idare konularında geniş yetkilere sahip olan emirlikler; buna karşılık sınırların korunması, askerî kuvvet temini ve belirlenen mali yükümlülüklerin yerine getirilmesi gibi görevleri üstlendiler. Böylece hem Osmanlı Devleti doğu sınırlarında güvenilir müttefikler kazanmış hem de Kürt hanedanları siyasî varlıklarını güçlü bir devletin himayesi altında devam ettirme imkânı bulmuştur.

XVI. yüzyıldan itibaren Kürt emirlikleri, Osmanlı ile İran devletleri arasında uzanan sınır kuşağında stratejik bir konuma sahip yarı özerk siyasî yapılar olarak faaliyet gösterdiler. İki büyük imparatorluğun rekabet alanında bulunan bu emirlikler, bulundukları coğrafi konum sayesinde yalnızca askerî açıdan değil, diplomatik bakımdan da önemli roller üstlendiler. Dış politikada bağlı bulundukları devletlerin hâkimiyetini tanımalarına rağmen iç işlerinde geleneksel yönetim anlayışlarını büyük ölçüde muhafaza ettiler. Erdelan Emirliği de bu sınır siyasetinin en dikkat çekici örneklerinden biri olmuş; başlangıçta Osmanlı ve

Safevi devletleri arasında denge kurmaya çalışırken, XVII. yüzyılın başlarında I. Şah Abbas döneminde kesin biçimde Safevi hâkimiyetine bağlanarak İran'ın batı sınırındaki en güçlü Kürt emirliklerinden biri hâline gelmiştir.

Erdelan Emirliği, Kürt tarihinin en uzun ömürlü ve en etkili siyasî teşekküllerinden biri olarak Orta Doğu'nun siyasî tarihinde önemli bir yere sahiptir. Yaklaşık yedi yüzyıl boyunca varlığını sürdüren bu hanedan, bugünkü İran'ın batısında yer alan Senendec (Sine), Merivan, Bane, Hevraman ve zaman zaman Şehrizor ile Kirmanşah çevresinde hüküm sürmüştür. Coğrafi konumu nedeniyle Osmanlı ve Safevi devletleri arasındaki sınır bölgesinde bulunan emirlik, iki büyük imparatorluğun rekabetinden doğrudan etkilenmiş; bu durum Erdelan yöneticilerinin dış politikasını ve idarî yapısını belirleyen en önemli unsur olmuştur.

Erdelan Hanedanı'nın kökeni konusunda farklı rivayetler bulunmakla birlikte, emirliğin XII. yüzyılda ortaya çıktığı ve XIX. yüzyılın sonlarına kadar kesintili de olsa varlığını koruduğu kabul edilmektedir. Tarih boyunca zaman zaman geniş bir özerklik elde eden, zaman zaman ise Safevi ve Kaçar hükümdarlarının nüfuzu altında kalan Erdelan emirleri, bulundukları stratejik konum sayesinde bölgesel siyasette dikkate değer bir rol üstlenmiştir. Özellikle Osmanlı-Safevi mücadelelerinde sınır güvenliğini sağlayan tampon bir güç olarak öne çıkmış, iki devlet arasındaki dengeleri gözeten esnek bir siyaset izlemeye çalışmıştır.

Erdelan Emirliği yalnızca askerî ve siyasî faaliyetleriyle değil, kültürel ve ilmî çalışmalarıyla da dikkat çekmiştir. Senendec'i önemli bir idarî ve kültürel merkez hâline getiren emirler, medreseler, camiler, imaretler, hanlar ve çeşitli kamu yapıları inşa ettirmiş; ilim adamlarını, şairleri ve tarihçileri himaye ederek bölgenin kültürel hayatına katkıda bulunmuştur. Saray çevresinde gelişen tarih yazıcılığı geleneği sayesinde Kürt tarihine ilişkin önemli eserler kaleme alınmış, böylece Kürt tarihinin yazılı kaynakları önemli ölçüde zenginleşmiştir.

Şerefhan Bitlisî'nin Şerefnâme adlı eserinde bulunmaktadır. Şerefhan'a göre hanedanın kurucusu Baba Erdelan, Mervânîler Devleti hükümdarlarından Nâsırüddevle Ahmed b. Mervan'ın soyuna mensuptur.

Bununla birlikte Erdelan Emirliği'nin siyasî yapısı, bağlı bulunduğu devletlerin etkisinden tamamen bağımsız olmamıştır. Özellikle Safevi döneminde resmî dil olarak Farsça kullanılmış, idarî belgeler ve tarih eserlerinin büyük bölümü bu dilde hazırlanmıştır. Ancak bu durum, Kürt toplumunun sözlü kültürünü ve edebî üretimini ortadan kaldırmamış; aksine Kürt kimliği, dili ve gelenekleri halk arasında yaşamaya devam etmiştir.

Erdelan Emirliğinin Kökeni

Erdelan Hanedanı'nın kökeni konusunda tarihî kaynaklarda ortak bir görüş bulunmamaktadır. Hanedanın hangi soydan geldiği ve ne zaman ortaya çıktığı hususunda farklı rivayetler ileri sürülmüş, bu nedenle Erdelanların nesebi tarihçiler arasında uzun süre tartışma konusu olmuştur. Özellikle Kürt tarihçileri tarafından kaleme alınan eserlerde hanedanın menşeine ilişkin birbirinden farklı anlatılar yer almaktadır.

Erdelanların kökeni hakkında en eski ve en etkili bilgiler, Şerefhan Bitlisî'nin Şerefnâme adlı eserinde bulunmaktadır. Şerefhan'a göre hanedanın kurucusu Baba Erdelan, Mervânîler Devleti hükümdarlarından Nâsırüddevle Ahmed b. Mervan'ın soyuna mensuptur. Bu rivayet, daha sonraki yüzyıllarda Erdelan tarihçileri tarafından da benimsenmiş ve hanedanın meşruiyetini açıklayan temel görüşlerden biri hâline gelmiştir.

Erdelan sarayının ilk tarihçisi kabul edilen Muhammed Şerif Kadı da Zübdetü't-Tevârîh adlı eserinde aynı geleneği sürdürmüş ve Erdelan emirlerinin Mervânî hanedanından geldiğini ifade etmiştir. XIX ve XX. yüzyılda Erdelan tarihi üzerine eser veren Baba Merduh Ruhânî, Muhammed Merduh Kürdistanî, Mirza Ali Ekber Vakayinigâr ve Mirza Şükrullah Senendecî gibi müellifler de büyük ölçüde bu rivayeti esas alarak hanedanın kökenini Mervânîlere bağlamışlardır.

Buna karşılık bazı tarihçiler farklı bir soy anlatısı ileri sürerek Erdelan ailesinin kökenini Sasani Devleti'nin son hükümdarı III. Yezdicerd'in öldürülmesiyle ilişkilendirilen Hüsrev-i Âsyâbân'ın nesline dayandırmıştır. Ancak bu görüş, Erdelan tarihçileri arasında yaygın kabul görmemiş ve Mervânî soyunu esas alan rivayet kadar güçlü bir destek bulamamıştır.

Erdelan ailesine mensup araştırmacılardan Sheerin Ardalan ise Baba Erdelan'ın asıl adının Hüsrev olduğunu, onun da Ahmed b. Mervan'ın soyundan geldiğini belirtmektedir. Baba Merduh Ruhânî ise kurucunun gerçek adının Kubad Erdel olduğunu ileri sürmekte ve yine Mervânî hanedanıyla olan akrabalık bağını vurgulamaktadır. Rivayetlere göre Baba Erdelan, Mervânîlerin son hükümdarı Şah Mansur Dûstekî'nin oğludur. Hanedanın yıkılmasının ardından ailesi Güney Kürdistan'a giderek Hasanveyhî hükümdarlarından Sorhab b. Bedr'e sığınmış, daha sonra ise Şehrizor bölgesine yerleşmiştir.

Kürt tarih geleneğine göre Baba Erdelan, XII. yüzyılın ikinci yarısında Şehrizor'a gelerek burada yaşayan Goran toplulukları arasında nüfuz kazanmış, kısa süre içerisinde bölgenin hâkimi konumuna yükselmiştir. Ardından Zelem Kalesi'ni merkez edinerek Erdelan Hanedanı'nın temellerini atmış ve Şehrizor çevresinde bağımsız bir siyasî yapı oluşturmuştur. Bu olay, Erdelan

Emirliği'nin kuruluşunun başlangıcı olarak kabul edilmektedir.

Mirza Ali Ekber Vakayinigâr, Mirza Şükrullah Senendecî, Baba Merduh Ruhânî ve Muhammed Merduh Kürdistanî gibi Erdelan tarihçileri, Baba Erdelan'ın 1209-1210 yılında vefat ettiğini ve yaklaşık kırk iki yıl hükümdarlık yaptığını kaydetmektedir. Bu kronoloji esas alındığında Erdelan Emirliği'nin kuruluş tarihi 1169 yılına karşılık gelmektedir. Bu tarih, günümüzde birçok araştırmacı tarafından hanedanın ortaya çıkışını gösteren en güçlü kronolojik veri olarak kabul edilmektedir.

Erdelan Emirliği'nin Siyasi Tarihi ve İdari Yapısı

Erdelan Emirliği, XII. yüzyılın ikinci yarısında, yaklaşık 1168 yılında kurulmuş ve Kürt tarihinin en uzun ömürlü siyasî teşekküllerinden biri olarak yaklaşık yedi asır boyunca varlığını sürdürmüştür. Kuruluşu Baba Erdelan'ın Şehrizor bölgesine yerleşmesiyle ilişkilendirilen hanedan, zaman içerisinde Senendec (Sine), Merivan, Bane, Hevraman, Şehrizor ve çevresinde hüküm sürmüştür. Coğrafi konumu nedeniyle Osmanlı ve Safevi devletleri arasında önemli bir sınır emirliği hâline gelen Erdelan, uzun yıllar boyunca her iki devlet arasında denge siyaseti izleyerek özerk yapısını korumaya çalışmıştır.

XIX. yüzyılda Kaçar Devleti'nin merkezîleşme politikalarının güç kazanmasıyla Erdelan Emirliği'nin özerk statüsü giderek sınırlandırılmış ve 1867 yılında hanedanın idarî yetkilerine son verilerek bölge doğrudan Kaçar yönetimine bağlanmıştır. Böylece yaklaşık yedi yüz yıl boyunca varlığını sürdüren Erdelan Emirliği siyasî bir yapı olarak tarih sahnesinden çekilmiştir. Bununla birlikte hanedan mensuplarının bölgedeki nüfuzu ve tarihî mirası XIX. yüzyılın sonlarına kadar etkisini sürdürmüş, bu nedenle bazı kaynaklarda Erdelan Hanedanı'nın tarihi 1892 yılına kadar uzatılmaktadır. Buna rağmen kimi yazarlar, emirliğin siyasî varlığının sona eriş tarihi olarak genel kabul gören yılın 1867 olduğunu belirtmektedir.

1638 yılında IV. Murad'ın Bağdat Seferi'nin başarıyla sonuçlanmasının ardından Osmanlı Devleti ile Safevi Devleti arasında imzalanan Kasr-ı Şirin Antlaşması, Erdelan Emirliği'nin siyasî yapısını önemli ölçüde etkiledi.

Erdelan Emirliği'nin XVI. yüzyıldaki dış siyaseti konusunda farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar Me'mun Bey'in Safevi Devleti'ne bağlılığını resmî düzeyde sürdürdüğünü ve topraklarını genişletmeye çalıştığını ileri sürerken, kendi kaleme aldığı hatırat farklı bir tablo ortaya koymaktadır. Hatırat, onun Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler geliştirmeyi daha uygun gördüğünü göstermektedir. Bölgedeki bu belirsiz siyasî ortam, Osmanlı yönetiminin Kerkük çevresindeki askerî varlığını güçlendirmesine yol açmıştır.

Osmanlı-Safevi rekabetinin sertleştiği bu dönemde Kanûnî Sultan Süleyman, Şehrizor üzerine askerî bir harekât düzenlenmesini emretmiştir. Hüseyin Bey'in idaresindeki Osmanlı kuvvetleri bölgeye ilerlerken, İmâdiye Hükümdarı ile çeşitli Kürt beyleri de sefere katılmıştır. Erdelan kuvvetlerinin başındaki Me'mun Bey, mevcut askerî gücüyle Osmanlı ordusunun karşısına çıkmış, ancak gerçekleşen çarpışmalar sonunda taraflar ağır kayıplar vermiştir. Açık arazide üstünlük sağlayamayacağını anlayan Me'mun Bey, Zelem Kalesi'ne çekilerek savunma savaşı yürütmeyi tercih etmiştir.

Kuşatma uzadıkça kaledeki erzak stokları hızla tükenmiş, beklenen dış yardım da ulaşmamıştır. Yakın akrabalarından destek göremeyen Me'mun Bey, daha fazla direnmenin fayda sağlamayacağı kanaatine vararak Osmanlı komutanıyla müzakerelere başlamıştır. Yapılan anlaşmanın ardından İstanbul'a gönderilen emir, başkente ulaştığında tutuklanmış; bu gelişme Erdelan yönetiminin en önemli savunma merkezlerinden biri olan Zelem Kalesi'nin Osmanlı idaresine geçmesiyle sonuçlanmıştır.

Me'mun Bey'in siyasî hayattan çekilmesinin ardından yönetim Sorhab Bey'in eline geçmiştir. Yeni emir, hanedanın farklı kollarının denetimindeki bölgeleri yeniden tek idare altında toplamayı başarmış, ardından Safevi sarayıyla ilişkilerini güçlendirmek amacıyla Şah Tahmasb'a bağlılığını bildirmiştir. Böylece Erdelan Emirliği'nin siyasî yönelimi belirgin biçimde Safevilerden yana değişmiştir.

Sorhab Bey'in bu tercihi Osmanlı Devleti'nin yeni bir askerî harekât başlatmasına neden olmuştur. Rüstem Paşa'nın kumandasındaki Osmanlı ordusu Şehrizor'a yönelirken, Sorhab Bey uzun süre Zelem Kalesi'nde savunmada kalmıştır. Yaklaşık iki yıl devam eden direniş, Şah Tahmasb'ın gönderdiği destek kuvvetlerinin bölgeye ulaşmasıyla sonuç vermiş; Osmanlı birlikleri kuşatmayı kaldırarak geri çekilmek zorunda kalmıştır. Böylece Erdelan Emirliği, Safevi yardımı sayesinde varlığını koruyabilmiştir.

Bununla birlikte Safevi Devleti'nin ilerleyen yıllarda iç karışıklıklarla uğraşması, bölgedeki dengeleri yeniden Osmanlılar lehine çevirmiştir. Bu ortamdan yararlanan Baltacı Mehmed Paşa, 1561-1562 yıllarında düzenlediği seferle Zelem Kalesi'ni ele geçirmiştir. Ardından yalnızca askerî güç kullanmakla yetinmeyip diplomatik girişimlerden de faydalanarak çevredeki yerleşim merkezlerini Osmanlı yönetimine bağlamış ve Şehrizor havzasında Osmanlı nüfuzunu kalıcı hâle getirmiştir.

1638 yılında IV. Murad'ın Bağdat Seferi'nin başarıyla sonuçlanmasının ardından Osmanlı Devleti ile Safevi Devleti arasında imzalanan Kasr-ı Şirin Antlaşması, Erdelan

Emirliği'nin siyasî yapısını önemli ölçüde etkiledi. Bu anlaşmayla Bağdat, Kerkük, Mezopotamya ve Şehrizor kesin olarak Osmanlı idaresine bırakılırken, Erdelan hanedanının hâkimiyeti Senendec, Merivan, Hevreman ve Bane çevresiyle sınırlandı. Bu gelişmeden sonra emirliğin idarî merkezi Şehrizor'dan Senendec'e (Sine) taşındı ve yönetim faaliyetleri burada yürütülmeye başlandı.

Erdelan Emirliği, coğrafi konumu nedeniyle uzun yıllar Osmanlı ve Safevi devletleri arasındaki siyasî rekabetin odak noktalarından biri oldu. Her iki devlet de stratejik önem taşıyan bu bölgeyi kendi nüfuz alanına katmak için yoğun çaba gösterirken, Erdelan yöneticileri ise iki büyük güç arasındaki mücadeleden yararlanarak mümkün olduğunca özerk hareket edebilmenin yollarını aradı. Zaman zaman denge politikası izlenmiş olsa da hanedanın genel dış siyaseti Safevi Devleti ile daha yakın ilişkiler kurulması yönünde şekillendi. Bu nedenle Erdelan emirleri, özellikle Osmanlı sınırına yakın bölgelerde Safevi çıkarlarını koruyan önemli bir tampon güç olarak görev yaptı.

Kasr-ı Şirin sonrasında emirliğin batı kesimleri Osmanlı etkisini hissetmeye devam ederken, doğu bölgeleri doğrudan Safevi yönetim alanı içinde kaldı. Emirliğin idaresi üzerinde son söz çoğu zaman Safevi hükümdarlarına aitti. Valilerin görevlendirilmesi veya görevden alınması doğrudan Safevi sarayının iradesiyle gerçekleşiyor, merkezî otoriteyi zayıflatan emirler ise hanedanın başka üyeleri desteklenerek etkisiz bırakılıyordu. Bu uygulama, Erdelan ailesi içerisinde sık sık taht mücadelelerinin yaşanmasına ve uzun süre devam eden iç çekişmelere yol açtı.

Yaklaşık yedi yüzyıl boyunca varlığını sürdüren Erdelan Emirliği, 1168'den 1892 yılına kadar çeşitli siyasî krizlere, savaşlara ve hanedan mücadelelerine rağmen ayakta kalmayı başardı. Bu uzun ömür, onu Kürt tarihinin en kalıcı emirliklerinden biri hâline getirmiştir. Bununla birlikte hanedanın siyasî tercihleri çoğu zaman Safevi Devleti'nin çıkarları doğrultusunda şekillenmiş, Kürt toplumunun ortak menfaatlerinden ziyade bağlı bulunduğu devletin beklentileri ön plana çıkmıştır. Ayrıca Erdelan emirleri yalnızca Osmanlılarla değil, komşu Baban Emirliği ve bölgedeki birçok Kürt aşiretiyle de hâkimiyet mücadelesi yürütmek zorunda kalmıştır.

Yaklaşık yedi yüzyıl boyunca varlığını sürdüren Erdelan Emirliği, 1168'den 1892 yılına kadar çeşitli siyasî krizlere, savaşlara ve hanedan mücadelelerine rağmen ayakta kalmayı başardı.

Erdelan yöneticileri siyasî faaliyetlerinin yanında şehirleşme ve mimarî alanında da çeşitli eserler meydana getirmiştir. Gülistan İmareti, Hüsrevî İmareti, Dârü'l-İhsan Camii ve külliyesi, Seheng Hanı, hükümet konağı önündeki meydan, çarşı, büyük çeşme ile Hasanâbad Kasrı bu dönemin önemli yapıları arasında yer almaktadır. Bu eserler, emirliğin bölgesel ölçekte imar faaliyetlerine önem verdiğini göstermektedir.

Erdelan Hanedanı'nın Kürt kültür tarihine bıraktığı en kalıcı miraslardan biri, Kürt tarih yazıcılığı geleneğinin gelişmesine sağladığı katkıdır. Daha önce Kürtlerin geçmişine ilişkin bilgiler çoğunlukla Arap ve Fars tarihçilerinin eserlerinde dağınık biçimde yer alırken, Erdelan sarayı döneminde Kürtlerin siyasî geçmişini, hanedanlarını, aşiretlerini ve bölgesel gelişmelerini konu edinen müstakil tarih eserleri kaleme alınmaya başlanmıştır. Bu durum, Kürt tarihinin sistemli biçimde kayıt altına alınmasına ve tarih bilincinin güçlenmesine önemli katkı sağlamıştır.

Erdelan emirleri, saray çevresinde tarihçiler, şairler, kâtipler ve din âlimlerini himaye ederek ilmî ve edebî faaliyetlerin gelişmesini teşvik etmişlerdir. Böylece Senendec (Sine), yalnızca idarî bir merkez olmanın ötesinde kültürel üretimin de yoğunlaştığı önemli bir şehir hâline gelmiştir. Saray çevresinde oluşturulan ilmî ortam sayesinde tarih, edebiyat ve biyografi alanlarında çok sayıda eser meydana getirilmiş, sonraki dönem Kürt aydınları için önemli bir birikim oluşmuştur.

Bununla birlikte Erdelan Emirliği'nin resmî dili Kürtçe değil, Farsça olmuştur. Devlet teşkilatında hazırlanan fermanlar, resmî yazışmalar, idarî kayıtlar ve diplomatik belgeler büyük ölçüde Farsça kaleme alınmıştır. Aynı şekilde saray himayesinde yazılan tarih kitaplarının önemli bir bölümü de bu dilde hazırlanmıştır. Bunun temel nedenlerinden biri, Erdelan Emirliği'nin uzun süre Safevi Devleti'nin siyasî ve kültürel etkisi altında bulunmasıdır. Safevi yönetiminde Farsça, bürokrasi ve edebiyatın ortak dili olarak kabul edildiğinden Erdelan sarayı da bu geleneği devam ettirmiştir.

Erdelan sarayında ortaya konulan tarih eserleri yalnızca hanedanın faaliyetlerini anlatmakla sınırlı kalmamış; bölgenin siyasî olayları, aşiret yapıları, idarî teşkilatı, komşu devletlerle ilişkileri ve sosyal hayatı hakkında da değerli bilgiler sunmuştur. Günümüzde Erdelan dönemine ait bu eserler, Kürt tarihinin özellikle XVI-XIX. yüzyılları arasındaki gelişmelerini inceleyen araştırmacılar için temel başvuru kaynakları arasında yer almaktadır.

Erdelan Tarih Okulu ve Günümüze Yansımaları

Kaçarlar döneminde Erdelan bölgesi, yalnızca siyasî bakımdan değil, tarih yazıcılığı açısından da Kürt kültürünün en üretken merkezlerinden biri hâline gelmiştir. Bu dönemde Erdelan sarayının himayesinde yetişen tarihçiler, Kürtlerin geçmişini ilk kez düzenli ve kronolojik bir çerçevede ele alan eserler kaleme almışlardır. Böylece daha

önce dağınık hâlde bulunan tarihî bilgiler, müstakil kitaplarda bir araya getirilmiş ve sonraki nesillere aktarılmıştır. Erdelan çevresinde oluşan bu ilmî gelenek, günümüzde "Erdelan Tarih Okulu" olarak adlandırılan tarih yazıcılığı anlayışının temelini oluşturmuştur.

Şerefhan Bitlisî tarafından Farsça kaleme alınan Şerefname, Kürt tarih yazıcılığının en önemli ve en etkili klasik eserlerinden biridir. 1597-1599 yılları arasında tamamlanan eser, Kürt emirlikleri ve hanedanlarının tarihini sistemli biçimde ele alan ilk kapsamlı çalışma olarak kabul edilir. Eserin önemli bölümlerinden biri Erdelan Emirliği'ne ayrılmış olup, hanedanın kuruluşu, yöneticileri ve siyasî faaliyetleri hakkında sonraki tarihçilere temel kaynak olmuştur.

Şerefname'de Erdelan'ın yanı sıra Bitlis, Baban, Hakkâri, Botan, Mısır, Şam, Büyük Lor ve Küçük Lor bölgelerindeki Kürt emirlikleri hakkında da bilgiler yer almaktadır. Eser ağırlıklı olarak Kürt beyleri, hanedanları ve siyasî gelişmeleri konu edinirken, ekonomik, sosyal ve kültürel hayata daha sınırlı ölçüde değinmektedir.

Şerefhan Bitlisî eserini Osmanlı Sultanı III. Mehmed'e ithaf etmiş olsa da, Safevi coğrafyasında yetişmiş olması, eğitimini İran'da alması, uzun yıllar burada yaşaması ve eserini Farsça kaleme alması nedeniyle Şerefname, Kürt tarih yazıcılığı geleneğinin temel eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Özellikle Erdelan tarihi üzerine yazılan XIX. yüzyıl tarihçileri bu eserden yoğun biçimde yararlanmış ve çalışmalarında sık sık ona atıfta bulunmuşlardır.

Şerefhan Bitlisî, 1543 yılında Kum yakınlarındaki Kerehrûd'da doğmuştur. Bitlis Emirliği'ni yöneten Rojki Hanedanı'na mensup olup, dedesi Şeref Han Osmanlı hâkimiyetini kabul eden Bitlis beylerindendi. Babası Şemseddin Bey ise Bitlis'in Safevilerin eline geçmesinden sonra Safevi Devleti'ne sığınmış ve Şah I. Tahmasb tarafından çeşitli bölgelerin idaresiyle görevlendirilmiştir.

Zübdetü't-Tevârîh, Erdelan tarih yazıcılığının temel kaynaklarından biri olmasının yanı sıra, XIX. yüzyılda kaleme alınan birçok Kürt ve Erdelan tarihine de kaynaklık etmiştir.

Çocukluk yıllarında Safevi sarayında eğitim gören Şerefhan, dinî ilimler tahsil etmiş ve daha genç yaşta Safevi Devleti'nin çeşitli idarî ve askerî görevlerinde bulunmuştur. Gîlân'daki isyanların bastırılmasında ve Şirvan bölgesinin yönetiminde önemli roller üstlenmiştir. Ancak Safevi sarayındaki siyasî çekişmeler nedeniyle Şah'ın güvenini kaybedince 1578 yılında yaklaşık 400 adamıyla birlikte Osmanlı Devleti'ne iltica etmiş ve III. Murad'ın himayesine girmiştir.

Osmanlı hizmetinde Bitlis Emirliği'nin yönetimini yeniden üstlenen Şerefhan, Osmanlı-Safevi savaşlarında aktif rol almış; Gürcistan, Şirvan, Revan ve Azerbaycan seferlerine katılmıştır. Hizmetlerinin karşılığı olarak Bitlis'in yanı sıra Muş, Adilcevaz ve Van çevresinin idaresi de kendisine verilmiştir. 1597 yılında emirliği oğlu Şemseddin Bey'e devrettikten sonra ilmî çalışmalarına yönelmiş ve aynı yıl Bitlis'te vefat etmiştir.

Kaçarlar döneminde Erdelan Kadısı Muhammed Şerif Kadı, Erdelan Valisi II. Hüsrev Han'ın isteği üzerine hazırladığı Zübdetü't-Tevârîh adlı eserini 1801 yılında tamamlamıştır. On iki bölümden oluşan bu genel tarih kitabının on birinci bölümü bütünüyle Erdelan Emirliği'nin tarihine ayrılmış olup, daha sonra bağımsız bir eser olarak da yayımlanmıştır. Bu bölüm, Erdelan Hanedanı'nın tarihi hakkında en önemli temel kaynaklardan biri kabul edilmektedir.

Eserde, peygamberler tarihi, İslâm'ın doğuşu, İran'da hüküm süren hanedanlar ve özellikle Safeviler ile Kaçarlar ele alınmaktadır. Ancak eserin en özgün kısımları, müellifin kendi gözlemlerine ve birinci el kaynaklara dayanarak kaleme aldığı Erdelan tarihi ile Kaçar Hanedanı'nın yükselişini anlatan son iki bölümdür. Muhammed Şerif Kadı, Erdelan tarihini Emanullah Han döneminin başlarına kadar anlatmış, ardından konuyu tamamlamadan Kaçarların yükselişine geçmiştir. Bu eksikliğin, daha sonra Tarih-i Kurd adlı müstakil eserini kaleme almasının başlıca nedeni olduğu düşünülmektedir.

Zübdetü't-Tevârîh, Erdelan tarih yazıcılığının temel kaynaklarından biri olmasının yanı sıra, XIX. yüzyılda kaleme alınan birçok Kürt ve Erdelan tarihine de kaynaklık etmiştir. Günümüzde eserin yazma nüshası Cambridge University Library'nde korunmakta olup elektronik kopyalarından da araştırmacılar yararlanmaktadır.

Muhammed Şerif Kadı, daha sonra Tarih-i Kurd adıyla müstakil bir eser hazırlayarak Erdelan tarihine ayırdığı bölümü yeniden düzenlemiş ve genişletmiştir. 1813 yılına kadar meydana gelen gelişmeleri kapsayan bu eser, uzun yıllar Erdelan saray kütüphanesinde muhafaza edilmiş, daha sonraki dönemlerde Mesture Mahşeref Hanım tarafından yeni bilgiler eklenerek zenginleştirilmiştir. Modern dönemde Siyamend Halili tarafından gözden geçirilerek Tarih-i Kordha-yı Erdelan adıyla yayımlanması, eserin araştırmacılar tarafından daha geniş ölçüde kullanılmasını sağlamıştır.

Kaçar hükümdarı Feth Ali Şah devrinde Erdelan tarihi üzerine yeni eserler kaleme alınmaya devam etmiştir. Muhammed İbrahim Erdelânî'nin 1810 yılında yazdığı Tarih-i Ümerâ-yı Erdelan, hanedanın yöneticilerini konu alan ilk müstakil çalışmalar arasında gösterilmekle birlikte günümüze sınırlı bilgi ulaşmıştır. Buna karşılık Hüsrev b. Muhammed'in 1834 yılında tamamladığı Lubbu't-Tevârih, Erdelan tarih

yazıcılığının en önemli eserlerinden biri kabul edilmektedir. Müellif, önceki tarihçilerin kayıtlarını kendi gözlemleri ve saray çevresinden edindiği bilgilerle birleştirerek anlatıyı kendi dönemine kadar genişletmiştir. Erdelan sarayında kâtip olarak görev yapması ve saray kütüphanesinden yararlanması, eserine önemli ölçüde kaynak zenginliği kazandırmıştır.

Erdelan Tarih Okulu'nun en dikkat çekici isimlerinden biri ise Mesture Mahşeref Hanım'dır. Tarih-i Erdelan veya Tarihü'l-Ekrad adıyla tanınan eseri, hanedanın kuruluşundan XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar geçen süreci anlatan en önemli Farsça kaynaklardan biridir. Mesture Hanım yalnızca bir tarihçi değil; aynı zamanda şair, din bilgini ve edebiyatçı olarak da tanınmıştır. Soranice ve Goranice şiirlerinden oluşan divanı ile dinî konuları ele alan Farsça eserleri, onun çok yönlü ilmî kişiliğini göstermektedir. İslâm dünyasında tarih alanında eser veren ilk kadın müelliflerden biri kabul edilmesi, Mesture Hanım'ın Kürt kültür tarihi açısından ayrı bir önem taşımasına neden olmuştur.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kürt tarih yazıcılığı daha geniş bir coğrafyayı kapsayacak şekilde gelişmeye devam etmiştir. Abdülkadir b. Rüstem Babanî'nin 1870 yılında kaleme aldığı Siyerü'l-Ekrad, yalnızca Erdelan Hanedanı'nı değil, Baban Emirliği başta olmak üzere çeşitli Kürt topluluklarının tarihini de ele almaktadır. Eserde Kürdistan'ın İslâmlaşma süreci, Mukrî, Bilbas, Dasnî ve Revanduz gibi önemli Kürt topluluklarının yerleşim alanları ile siyasî gelişmeleri hakkında ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Bu yönüyle eser, yalnızca bir hanedan tarihi değil, aynı zamanda Kürt toplumunun genel tarihini açıklamaya çalışan kapsamlı çalışmalar arasında yer almaktadır.

Kaçar döneminin sonlarında Mirza Ali Ekber Vakayinigâr tarafından hazırlanan Hadîka-i Nâsiriyye, Erdelan tarihi üzerine yazılmış en ayrıntılı kaynaklardan biri kabul edilmektedir. Müellif, hanedanın siyasî geçmişinin yanı sıra Senendec'in şehir yapısı, nüfusu, ekonomik hayatı ve idarî teşkilatı hakkında da ayrıntılı bilgiler vermiştir. Böylece eser, tarih kitabı olmanın ötesinde XIX. yüzyıl Kürdistanı'nın sosyal ve ekonomik yapısını ortaya koyan önemli bir başvuru kaynağı niteliği kazanmıştır. Mirza Ali Ekber ayrıca Bedâyiu'l-Lugat adlı Farsça-Soranice sözlüğünde Kürt boyları, soy kolları ve toplumsal yapıları hakkında dikkat çekici bilgiler kaydetmiştir.

Kürt aşiretleri hakkında derli toplu bilgi veren nadir çalışmalardan biri olan Eşâir, İlat ve Tevâif-i Kurd, dönemin Kürt topluluklarının dağılımı, kimlikleri ve toplumsal örgütlenmeleri konusunda araştırmacılara değerli veriler sunmaktadır.

Mirza Ali Ekber Vakayinigâr'ın Kürtler üzerine kaleme aldığı önemli çalışmalarından biri de Eşâir, İlat ve Tevâif-i Kurd adlı eseridir. Müellif, daha önce yazdığı Hadîka-i Nâsiriyye adlı eserinde on yedi Kürt aşireti hakkında kısa bilgiler vermişken, bu çalışmasında konuyu çok daha geniş bir çerçevede ele almıştır. Eserde Kürt aşiretleri alfabetik bir düzen içerisinde sıralanmış ve toplam kırk üç aşiret hakkında tarihî, coğrafi ve toplumsal bilgiler sunulmuştur.

Mirza Ali Ekber, aşiretlerin yaşadıkları bölgeleri, nüfuz alanlarını, sosyal yapıları ve birbirleriyle olan ilişkilerini açıklamaya çalışmış; böylece yalnızca siyasî tarih ile sınırlı kalmayıp Kürt toplumunun aşiret yapısını da kayıt altına almıştır. Bu yönüyle eser, XIX. yüzyıl Kürdistanı'nın etnik ve toplumsal görünümünü anlamaya yardımcı olan önemli kaynaklardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Kürt aşiretleri hakkında derli toplu bilgi veren nadir çalışmalardan biri olan Eşâir, İlat ve Tevâif-i Kurd, dönemin Kürt topluluklarının dağılımı, kimlikleri ve toplumsal örgütlenmeleri konusunda araştırmacılara değerli veriler sunmaktadır. Bu nedenle eser, yalnızca aşiret tarihi açısından değil, Kürt toplum yapısının incelenmesi bakımından da önemli bir başvuru kaynağı niteliğindedir.

XX. yüzyılın başlarında Mirza Şükrullah Senendecî tarafından hazırlanan Tuhfe-i Nâsirî, Erdelan Hanedanı'nın kuruluşundan 1892 yılına kadar geçen dönemi yeniden değerlendiren kapsamlı eserlerden biri olmuştur. Kürdistan'ın tarihî coğrafyası, siyasî gelişmeleri ve idarî yapısı hakkında verdiği bilgiler, eseri dönemin temel kaynaklarından biri hâline getirmiştir.

Tohfe-yi Nâsırî, Kaçar döneminde Erdelan tarihi üzerine kaleme alınmış en önemli eserlerden biridir. Müellifi Mirza Şükrullah Senendecî, "Fahrülküttâb" unvanıyla tanınan bir devlet kâtibi ve tarihçidir. Eser, Kaçar hükümdarı Muzafferüddin Şah devrinde 1902 yılında tamamlanmış ve dönemin Kürdistan Eyaleti Valisi Ebulkasım Han Nâsırülmülk Karagözlü'ye ithaf edilmiştir. Müellif, valinin unvanına atfen kitabına Tohfe-yi Nâsırî adını vermiştir.

Kitap iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Senendec başta olmak üzere Erdelan bölgesinin coğrafi özellikleri ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Şehirler, kasabalar, köyler, nehirler, madenler ve tarihî yapılar tanıtılırken, idarî teşkilat, nüfus yapısı, aşiretlerin yerleşim alanları ve bölgenin sosyal özellikleri hakkında da kapsamlı bilgiler verilmiştir. Bu yönüyle eser yalnızca bir tarih kitabı değil, aynı zamanda XIX. yüzyıl sonu Kürdistan'ının coğrafyasını ve toplumsal yapısını yansıtan önemli bir kaynak niteliğindedir.

Eserin ikinci bölümü tamamen Erdelan Emirliği'nin tarihine ayrılmıştır. Müellif burada hanedanın kuruluşundan başlayarak 1892 yılına kadar meydana gelen siyasî

gelişmeleri kronolojik bir düzen içerisinde anlatmış, emirliğin yöneticileri ve idarî yapısı hakkında ayrıntılı bilgiler sunmuştur. Böylece Tohfe-yi Nâsırî, Erdelan tarihini hem tarihî hem de coğrafi yönleriyle birlikte değerlendiren kapsamlı çalışmalar arasında yer almıştır.

Mirza Şükrullah Senendecî, Erdelan Hanedanı'nın son yıllarına bizzat tanıklık eden isimlerden biridir. Çocukluk döneminde emirliğin ortadan kaldırılışını görmüş, daha sonra Kaçar idaresinde Kürdistan vilayetinde resmî kâtip olarak görev yapmıştır. Bu görevleri sayesinde bölgenin idarî işleyişini ve yaşanan gelişmeleri yakından takip etmiş, eserinde yer verdiği bilgilerin önemli bir kısmını kişisel gözlemleri ve resmî kayıtlar doğrultusunda kaleme almıştır. Bu özellik, Tohfe-yi Nâsırî'yi Erdelan tarihinin son dönemleri için birinci elden kaynaklardan biri hâline getirmektedir.

Eser, daha sonraki yıllarda Haşmetullah Tebibi tarafından gözden geçirilerek yayımlanmış; ayrıca Kürt aşiretlerine dair ek araştırmalarla zenginleştirilmiştir. Bu sayede Tohfe-yi Nâsırî, hem Erdelan Emirliği'nin son dönemini hem de XIX. yüzyıl Kürdistanı'nın tarihî, coğrafi ve toplumsal yapısını inceleyen araştırmalar için temel başvuru eserlerinden biri olarak önemini korumuştur.

Erdelan tarih yazıcılığı geleneği Kaçar döneminin sona ermesiyle kesintiye uğramamış, XX. yüzyılda da devam etmiştir. Ayetullah Şeyh Muhammed Merduh Kürdistanî'nin 1931-1939 yılları arasında hazırladığı çok ciltli Tarih-i Merduh, Kürdistan tarihini en geniş biçimde ele alan çalışmalardan biri olarak kabul edilmektedir.

Tarih-i Merduh, Ayetullah Şeyh Muhammed Merduh tarafından 1931-1939 yılları arasında hazırlanmış olup, modern dönemde Kürdistan ve Erdelan tarihi üzerine kaleme alınan en kapsamlı çalışmalardan biridir. Pehlevî Devleti'nin kuruluş yıllarında tamamlanan eser, geleneksel tarih yazıcılığı ile eleştirel araştırma yöntemlerini bir araya getiren yapısıyla öne çıkmaktadır. Müellif, yazılı kaynakların yanı sıra sözlü tarih anlatılarından, Erdelan Hanedanı'na ait resmî belgelerden, aile arşivlerinden ve dönemin tanıklarının aktardığı bilgilerden de yararlanarak eserini geniş bir kaynak ağına dayandırmıştır.

Erdelan tarih yazıcılığı geleneği Kaçar döneminin sona ermesiyle kesintiye uğramamış, XX. yüzyılda da devam etmiştir. Ayetullah Şeyh Muhammed Merduh Kürdistanî'nin 1931-1939 yılları arasında hazırladığı çok ciltli Tarih-i Merduh, Kürdistan tarihini en geniş biçimde ele alan çalışmalardan biri olarak kabul edilmektedir.

Dört bölüm hâlinde düzenlenen kitap, insanlık tarihinden başlayarak Kürdistan'ın siyasî ve kültürel geçmişine kadar uzanan geniş bir tarih perspektifi sunmaktadır. İlk bölümde yaratılış, ilk insanlar ve halkların kökeni gibi konular ele alınırken, Kürtlerin menşei üzerinde durulmuş ve onların Aryan kökenli bir topluluk olduğu görüşü işlenmiştir. İkinci bölüm tamamen Kürt tarihi ve Kürdistan coğrafyasına ayrılmış; burada Kürtlerin İslâm öncesi geçmişi, dilleri, dinleri, alfabeleri, edebî mirası, nüfus yapısı, şehirleri ve aşiret teşkilatı ayrıntılı biçimde incelenmiştir.

Üçüncü bölüm Med Devleti'ni konu almakta; Medlerin ortaya çıkışı, devlet teşkilatı, sınırları, hükümdarları ve çağdaş devletlerle ilişkileri ayrıntılı olarak değerlendirilmektedir. Müellif, Med Devleti'ni Kürt tarihinin temel tarihî miraslarından biri olarak ele almakta ve bu devletin Kürtlerin tarihsel kimliğinin anlaşılmasında önemli bir yere sahip olduğunu savunmaktadır.

Kitabın son bölümü ise bütünüyle Erdelan Emirliği'ne ayrılmıştır. Bu bölümde Senendec'in coğrafi özellikleri, tarihî eserleri, idarî yapısı, çevresindeki yerleşim birimleri ve bölgede yaşayan Kürt toplulukları tanıtıldıktan sonra Erdelan Hanedanı'nın kuruluşundan 1933 yılına kadar uzanan tarihî gelişmeler kronolojik olarak anlatılmaktadır. Ayrıca Merduh ailesinin tarihine de yer verilerek bölgenin ilmî ve sosyal hayatındaki rolleri açıklanmaktadır.

1880 yılında Senendec bölgesinde doğan Ayetullah Şeyh Muhammed Merduh, din âlimi olmasının yanında tarih, felsefe, sosyoloji ve edebiyat alanlarında da önemli çalışmalar ortaya koymuştur. Arapça ve Farsçaya hâkim olan müellif, şiirle de ilgilenmiş ve yaşamı boyunca çok sayıda eser kaleme almıştır. 1975 yılında Senendec'te vefat eden Merduh, özellikle Tarih-i Merduh adlı eseri sayesinde Erdelan Emirliği, Kürdistan tarihi ve İran Kürt tarih yazıcılığı üzerine yapılan araştırmaların vazgeçilmez kaynaklarından biri hâline gelmiştir.

Bu geleneğin sonraki önemli temsilcilerinden Baba Merduh Ruhânî ise üç cilt hâlinde yayımladığı Tarih-i Meşâhir-i Kürt adlı eserinde tarih boyunca yaşamış önemli Kürt şahsiyetlerinin biyografilerini derlemiştir. Böylece Erdelan sarayında filizlenen tarih yazıcılığı anlayışı, XX. yüzyılda da gelişerek Kürt tarih araştırmalarının temel kaynaklarından biri olmayı sürdürmüştür.

Baba Merduh Ruhânî'nin 1985-1988 yılları arasında kaleme aldığı üç ciltlik Tarih-i Meşâhir-i Kürt, modern dönemde Kürt tarihine ve kültürüne dair hazırlanmış en kapsamlı biyografik eserlerden biri olarak kabul edilmektedir. Müellif, bu çalışmasında tarih boyunca yetişen Kürt din âlimlerini, mutasavvıfları, şairleri, edipleri ve devlet adamlarını bir araya getirerek onların hayat hikâye-

lerini, ilmî faaliyetlerini ve eserlerini ayrıntılı biçimde değerlendirmiştir.

Eserin birinci cildi, İslâm'ın ilk dönemlerinden XIII. hicrî yüzyılın sonlarına kadar yaşamış Kürt âlimleri, mutasavvıfları, şairleri ve edebiyatçılarını konu edinmektedir. İkinci ciltte ise XIV. hicrî yüzyıldan başlayarak müellifin yaşadığı döneme kadar yetişen önemli Kürt şahsiyetlerinin biyografileri yer almaktadır. Üçüncü cilt ise Kürt hanedanları, emirlikleri ve önde gelen yöneticilerine ayrılmış olup, özellikle Erdelan, Baban, Botan ve diğer Kürt hanedanları hakkında tarihî bilgiler sunmaktadır. Bu yönüyle eser, yalnızca biyografik bir çalışma değil, aynı zamanda Kürt siyasî ve kültürel tarihini birlikte ele alan kapsamlı bir başvuru kaynağı niteliğindedir.

Asıl adı İsmail olan Baba Merduh Ruhânî, şiirlerinde Şîva mahlasını kullanmıştır. 1922 yılında Kamyaran'a bağlı Kaşter köyünde dünyaya gelen müellif, ilk eğitimini babası Şeyh Habibullah Müderris'ten almış, daha sonra yükseköğrenimini Tahran'da tamamlayarak bir süre devlet hizmetinde görev yapmıştır. Arapça ve Farsçaya hâkim olan Ruhânî, her iki dilde de şiirler kaleme almış; tarih, edebiyat ve din alanlarında yaklaşık kırk eser meydana getirmiştir. 23 Aralık 1988 tarihinde Tahran'da vefat eden Baba Merduh Ruhânî, modern Kürt tarih yazıcılığının en üretken ve en önemli isimlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Erdelan Hanedanı'nın Kültürel Mirası

Erdelan Emirliği, yaklaşık yedi asır boyunca varlığını sürdüren yapısıyla Kürt tarihinin en uzun ömürlü ve en istikrarlı siyasal teşekküllerinden biri olmuştur. Şehrizor merkezli olarak ortaya çıkan emirlik, zamanla Senendec'i idarî merkez hâline getirerek Osmanlı ve Safevi devletleri arasında stratejik bir sınır beyliği kimliği kazanmıştır. Coğrafi konumu nedeniyle iki büyük imparatorluğun nüfuz mücadelesine sürekli sahne olan Erdelan, zaman zaman taraf-sızlık politikası izlemeye çalışmış,

Erdelan Emirliği, yalnızca bir Kürt hanedanı veya bölgesel bir siyasî yapı olarak değerlendirilmemelidir. Emirlik, yüzyıllar boyunca Kürt kimliğinin, tarih bilincinin ve yazılı kültürünün gelişmesine önemli katkılar sağlayan ilmî ve kültürel bir merkez işlevi görmüştür.

zaman zaman ise değişen siyasî şartlara göre Osmanlı veya Safevi yönetimine yakınlaşarak varlığını koruma stratejisi geliştirmiştir. Bu denge siyaseti sayesinde uzun süre özerk yapısını muhafaza etmiş olsa da XIX. yüzyılda Kaçar Devleti'nin merkezîleşme politikaları karşısında siyasî bağımsızlığını kaybetmiştir.

Erdelan Hanedanı'nın en önemli mirası yalnızca uzun ömürlü bir yönetim kurmuş olması değildir. Emirlik, aynı zamanda Kürt tarih yazıcılığının kurumsallaştığı en önemli merkezlerden biri hâline gelmiştir. Saray çevresinde oluşan ilmî ortam, tarihçilerin, şairlerin, hattatların ve din âlimlerinin yetişmesine imkân sağlamış; bu sayede Kürt tarihini sistemli biçimde ele alan birçok eser kaleme alınmıştır. Muhammed Şerif Kadı'nın Zübdetü't-Tevârîh ve Tarih-i Kurd adlı eserleriyle başlayan bu gelenek, Hüsrev b. Muhammed'in Lubbu't-Tevârîh, Mesture Mahşeref Hanım'ın Tarih-i Erdelan, Mirza Ali Ekber Vakayinigâr'ın Hadîka-i Nâsiriyye ve Eşâir, İlat ve Tevâif-i Kurd, Mirza Şükrullah Senendecî'nin Tohfe-yi Nâsırî, Ayetullah Şeyh Muhammed Merduh'un Tarih-i Merduh ve Baba Merduh Ruhânî'nin Tarih-i Meşâhir-i Kürt adlı eserleriyle daha da gelişmiştir. Bu çalışmalar, yalnızca Erdelan Hanedanı'nın tarihini değil, Kürdistan'ın siyasî, sosyal, kültürel ve coğrafi yapısını da kayıt altına alarak sonraki nesillere aktarmıştır.

Erdelan tarihçileri, kendilerinden önce yazılan klasik kaynaklardan, özellikle Şerefhan Bitlisî'nin Şerefnâme adlı eserinden büyük ölçüde yararlanmış; bunun yanında kendi dönemlerine ait resmî belgeleri, saray arşivlerini, mektupları ve sözlü tarih rivayetlerini de eserlerine dâhil etmişlerdir. Bu durum, Erdelan Tarih Okulu'nun hem klasik tarih geleneğini devam ettiren hem de çağdaş tanıklıklara dayanan özgün bir tarih anlayışı geliştirdiğini göstermektedir. Özellikle XIX ve XX. yüzyılda kaleme alınan eserler, yalnızca siyasî olayları değil, şehirleri, aşiretleri, nüfus yapısını, ekonomik hayatı ve kültürel mirası da ele alarak çok yönlü bir tarih yazıcılığı örneği ortaya koymuştur.

Bütün bu yönleriyle Erdelan Emirliği, yalnızca bir Kürt hanedanı veya bölgesel bir siyasî yapı olarak değerlendirilmemelidir. Emirlik, yüzyıllar boyunca Kürt kimliğinin, tarih bilincinin ve yazılı kültürünün gelişmesine önemli katkılar sağlayan ilmî ve kültürel bir merkez işlevi görmüştür. Günümüzde Erdelan üzerine yapılan araştırmaların büyük ölçüde bu tarihçilerin bıraktığı eserler üzerine inşa edilmesi de hanedanın tarih yazıcılığı alanındaki kalıcı etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Bu nedenle Erdelan Emirliği, Kürt tarihinin siyasî geçmişini anlamak kadar, Kürt tarih yazıcılığının oluşumu ve gelişimini incelemek bakımından da vazgeçilmez bir yere sahiptir.

Yararlanılan Kaynaklar:

1-Bekir Biçer, Kürt Tarihi, Neu Yayınları

2-Şerefhan Bitlisi, Şerefname, Deng Yayınları

3-Cafer Açar, İran'da Yerel Tarih Yazıcılığı ve Erdelan Tarih Okulu: Yeni Bulunan "Tarih-i Erdelan" İsimli Elyazması Nüsha Üzerine Bazı Değerlendirmeler, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.

4-Muhammed Emin Zeki Beg, Kürtler ve Kürdistan Tarihi, Nûbihar Yayınları.

Rûmed Med (Onur Kaya)

Wênesazê Hoste û Nemir: Vincent Van Gogh

Wênesazê hoste yê cîhanê Vincent Willem Van Gogh, di 1853yê de li gundê Groot-Zundertê yê girêdayî herêma Brabanta Holendayê hate dinyayê û yek ji wênesazên herî serketî yê rêbaza Post-Empresyonîstê ye. Dayîka wî bermalî û bavê wî keşîşê gundekî bû, ku 3 zarokên qizîn û 3 zarokên kurîn, bi tevahî 6 zarokên wan hebûn.

Vincent Willem Van Gogh, ji ber hin sedeman perwerdehîya xwe nîv hêla û piştî çend salan li bajarê Laheyê û paşê jî li bajarê Brukselê bavê wî ji bo wî di Galeriyên Goupil & Cie'yê de kar peyde kir ku di 1873yê de jî li şaxa bajarê Londonê dest bi karê kir. Li Londonê bû evîndar û xwest ku bizewice, lê teklîfa wî ya zewacê nehate pejirandin. Vincent piştî vê yekê ji bajarê Londonê dûr ket û derbasî bajarê Parîsê bû. Li Parîsê jî gelek nema û ji karê xwe derket. Demekê bêkar ma, piştre alîkarîya keşîşekî, pirtûkfiroşî û di hin madenan de keşîşî kir. Van Gogh mirovekî baş û dilpak bû, her tim alîkariya gundî û karkeran kir û gelek hate hezkirin. Di resmên wênesazê de; diyarde û mijarên ked, hez, evîn, jiyanên gundî û karkeran, rewşên derûnî, azadî, kolanên rengîn, xweza û bergehên resen ciyekî girîng û diyarker digirin.

Birayê wî weke madî û manewî alîkariya wî kir û Van Gogh bi piştgirîya birayê xwe hîn bêhtir resmên xwe çêkirin û xwe da hunera wênesazîyê ku wêneyên xwe yên herî serketî û bandorker afirandin. Di jiyana xwe ya hunerê de 860 boyaxa neftî jî têde ji zêdetirî 2.100 wêne çêkirin û piranîya resmên xwe di du salên dawî yên jiyana xwe de afirandine. Nameyên wî yên ku ji birayê wî Theo û nasên wî ve hatine nivîsandin, ji aliyê hevsara Theoyî, Johanna van Gogh-Bonger ve di sala 1914ê de li Amsterdama Holendayê bi navê "Lettres à Théo" weke pirtûk hate weşandin. Lettres à Théo, li seranserê cîhanê heta niha ji bo bi dehan zimanan hate wergerandin û weşandin.

Vincent Van Gogh, di jiyana xwe de gelek tengasî û zehmetî dît û gelek caran nesax ket û dildarîyên wî bêgerew man. Çîroka jiyana Van Goghî weke roman hate nivîsandin, bû belgefîlm, çend caran weke fîlm hate kişandin û weke lîstikên şanoyê hate lîstin. Heta niha li ser erdnîgarîya cîhanê bêhejmar texlîdên berhemên wî hatin çêkirin. Wênesazê hoste û nemir, di 29ê Tîrmeha 1890ê de çû ser dilovanîya xwe. Yek ji wênesazên herî mezin ê dinyayê Van Gogh

bi wêneyên xwe yên resen û bandorker di dîroka hunerê de bû nemir.

Ji 1948ê heta roja me di derbarê jiyan û hunera Van Goghî de gelek fîlm hatin kişandin. Lust for Life (1956) / Derhêner Vincente Minelli, Yume (Dreams, 1990) / Derhêner: Akira Kurosawa, Vincent & Theo (1990) / Derhêner: Robert Altman, Van Gogh (1991) / Derhêner: Maurice Pialat, li ser çîroka jiyana wî disekinin û di salên dawî de jî li ser jiyana wî fîlmên bi navê "Loving Vincent" (2017) û "At Eternity's Gate" (2018) hatin kişandin.

"Loving Vincent" qala salekê piştî mirina Van Goghî dike û fîlm ji 65 hezar lewheyên (tablo) ku ji aliyên 115 wênesazên cuda ve hatine çêkirin, pêk tê. Di resmên Van Goghî de bandora rêbaza Post-Empresyonîzmê ciyekî gelek girîng digire û diyarker e. Fîlm, bi derhênerîya Dorota Kobiela, Hugh Welchman hate kişandin û senaryoya fîlmê Dorota Kobiela, Hugh Welchman, Jacek Dehnel bi hev re nivîsandine.

"At Eternetiy's Gate" behsa rojên dawî yên jiyana wênesazê mezin Vincent Van Goghî dike. Fîlm, ji aliyê Julian Schnabel ve hate kişandin û senaryoya fîlmê Julian Schnabel, Jean-Claude Carrière bi hev re nivîsîne.

Hin resmên herî serketî yên Van Goghî : The Potato Eaters (1885), Vase with Red Poppies (1886), Shoes (1886), Café Terrace at Night (1888), The Red Vineyard (1888), The Starry Night Over the Rhône (1888), The Yellow House (1888), Sunflowers (Vase with Fifteen Sunflowers, 1888), The Bedroom (1888), The Red Vineyard (1888), The Night Café (1888), Sower with Setting Sun (1888), Irises (1889), Green Wheat Field with Cypress (1889), Self-Portrait with Bandaged Ear (1889), Mulberry Tree (1889), Wheatfield With Crows (1890), Almond Blossom (1890), At Eternity's Gate (1890), Portrait of Dr. Gachet (1890).

Çavkanî:

https://www.vangoghmuseum.nl/en/

https://ku.wikipedia.org/wiki/Vincent_van_Gogh

https://tr.wikipedia.org/wiki/Vincent_van_Gogh

https://en.wikipedia.org/wiki/Vincent_van_Gogh

https://rumetmed.blogspot.com/2019/01/dile-weneyen-vincent-van-gogh.html

http://www.ressamlar.gen.tr/vincent-van-gogh-kimdir-hayati-biyografisi/

Ji bo wêneyên din ên Van Goghî: https://www.vangoghmuseum.nl/en/search/collection?Q=painting

DOSYA

Sibel Özbudun & Temel Demirer

“Çöküş” Ya da Ekonomi-Politik Hâl(imiz)in Türkçesi

“Koyunlar ömürlerini
kurtlardan kaçmakla geçirirler.
Korku içinde yaşarlar.
Oysa sonunda, onları çoban yer.”[1]

Kaotik, garip zamanlarda yaş(atıl)ıyoruz. Meselenin daha da sarpa sararak, -Sezar’ın, Roma’ya yürüyüşünde ordusunu Rubicon nehrinden geçirirken- “Alea iacta est/ Zar atıldı, artık geriye dönüş yok!” dediği noktaya doğru ilerliyor.

İçselleşmiş emperyalizmin uzantısı kapitalizmin “Saray Rejimi” yaşadığımız coğrafyayı tek adamla birlikte “tek başkan, tek şirket” düzeninde biçimlendiriyor: Yargı kararları, kayyumlar ve transferlerle iktidarın ekonomik ve siyasi gücünü merkezileştiriliyor.

Buraya sermaye birikim modelinin ihtiyaçları doğrultusunda uzun bir yoldan gelindi. Özellikle de Gezi Parkı/ Haziran günleri, Gar katliamı, “darbe girişimi”, mühürsüz oy pusulaları, İstanbul Belediye seçimleri, tutuklamalar, gizli tanıklar, imal edilmiş kanıtlar, kitlesel mitinglerin yarattığı korkular, Kürt meselesi, Ortadoğu’daki sarsıntıların yol açtığı hâllerden, ABD’nin İran saldırısından, “Mutlak Butlan”dan, vb’lerinden gelindi.

Malum üzere butlan sadece bir yaşlı siyasetçinin trajedisinden ibaret bir ihanet öyküsü falan değil. Yeni sermaye birikiminin; itirazı işlevsizleştirmeyi, toplumun değişim umudunu söndürmeyi, enflasyondan asgari ücrete, emekli yoksulluğundan genç işsizliğine, Kürt meselesine dek coğrafyamızın hakiki soru(n)larını gündemden düşürmeyi hedefleyen hamlesidir. Yani butlan meselesinde önemli olan neyi örttüğü, bastırdığı ve neyin önünü açtığıdır.

Gerçekten de Av. Mustafa Karadağ’ın ifadesiyle, “Mutlak butlan kararının hukuki tek değerlendirmesi gerçekten kararın hukuken bir değer taşımadığıdır, fakat yok hükmündeki bu karar krizden öte kaotik bir ortam yarattı.”[2]

Mark Twain’in, “Pek çok son aniden gerçekleşmez; çoğu sonun öncü işaretleri vardır ama biz onları görmezden geliriz çünkü o anda gerçeği kavramak istemeyiz”; George Orwell’ın, “Siyasi dil, yalanları gerçek gibi göstermek, cinayeti saygın kılmak ve boş lafları somutmuş gibi sunmak için tasarlanmıştır,” betimlemelerine mündemiç koordinatlarda “Peki buradan nereye gidiyoruz?” sorusuna yanıtlar aranıyor. İpuçları “Butlan Tartışması” üzerinden şekilleniyor.

Egemenliğin kayıtsız, şartsız egemenlerin olduğunu teyit ederek, “demokrasi”nin hayalete döndürüldüğü 21 Mayıs 2026 tarihinde “Durmak yok yola devam” + “Atı alan

Üsküdar'ı geçti" + "Mutlak Butlan" = "Demokrasi"lerini de askıya aldılar.

Manzara-i umumiye -hilafsız- çöküşün devreye soktuğu kaotik hâlken; José Saramago'nun, "Kaos, yalnızca çözülmeyi bekleyen bir düzendir..." ifadesindeki bir imkândır da…

Ve çok önemli bir şey daha: CHP'nin başına fiili kayyum atanan Kılıçdaroğlu ve ekibine tepki veren sanatçı ve aydınlar, "Sahip olduğumuz değerler ayağımızın altından teker teker kayıyor. Demokrasi için utanç verici" derken;[3] kimileri de "Cumhuriyeti demokratikleştirmek"-ten söz ediyorlar![4]

Ortada "demokrasi" mi var, biz mi farkında değiliz; "İltifatları biraz azaltın, kötü insanların kendilerinin kötü olduklarını fark etmelerine izin verin; ikiyüzlülük gereksizdir," sözündeki üzere Al Pacino'nun…

Durum(umuz)!

Coğrafyamızda artık otoriterleşen bir hâlden değil, totaliterleşen bir gidişattan söz etmeliyiz ki, bu da ister istemez; Hannah Arendt'in, "Totaliter rejimlerin ideal öznesi, gerçek ile kurgu arasındaki ayrımı yapma yetisini kaybetmiş insandır"…

George Orwell'ın, "Rüşvetçi politikacıları, düzenbazları, hırsızları ve hainleri seçen halk kurban değildir, suç ortağıdır"…

Ignazio Silone'nin, "Bugünkü rejiminde, her şey için bir kanunu var. Bazı şeyleri konuşmayı, duvar diplerine işemeyi, soldan yürümeyi, gece vakti şarkı söylemeyi, tramvaya önden binmeyi yasak eden kanunlar var. Evlenme düşmanları için bir kanun, birtakım belli meslekler için bir kanun, toplantı yerleri için bir kanun, işçi ile işveren arasındaki anlaşmazlıklar için bir kanun var... Kanunlar ne kadar çoğalırsa sefalet de o kadar artıyor. Sefalet ne kadar çoğalırsa kanunlar da o kadar artıyor"…[5]

Thomas Bernhard'ın, "Biz insanın düşünebileceği en iğrenç hükümete sahibiz, en sahtekârına, en kötüsüne, en hainine ve aynı zamanda en budalasına, diyoruz ve düşündüğümüz doğru da ve bunu her an söylüyoruz da"...[6]

Emperyalist ABD, AB gibi merkezlerin T. "C" gibi yarı-çevreyle ilişkilerinde demokrasi eğilimi/ talebi hiçbir zaman olmadı. Aksine her daim yarı-çevre ülkenin ekonomik, jeopolitik açıdan kullanılabilir olma ilkesine dayandı.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, "Bütün gayretlerini milletimize zulmü adalet, namussuzluğu keramet, dolandırıcılığı fazilet, mutlak cehaleti bilgi, katmerli istibdadı demokrasi gibi kabul ettirmeye sarf ettiler. Sakıt idare, korkunun ve suçun birbirine kenetlediği bir intifa çetesiydi. Çete kanunlarıyla yaşadılar ve hüküm sürdüler. Çalmak, servet yığmak onlara yetmezdi. Fakirin alkışı, duası ve gözyaşı da lazımdı. Cemiyetin ve rejimin hakiki mesnedi olan bütün bir orta sınıfı ezdiler. Adeta ortadan kaldırdılar. Cemiyetin geleceği olan ve asıl hayatını tanzim eden aydına ise ne orduda ne sivil hayatta tahammülleri vardı"…

Étienne de la Boétie'nin, "Tiranlar, adaletsiz ve insafsız siyasetlerini yapmadan önce kamu refahı ve ortak menfaat hakkında tatlı tatlı demeçler verirler"…[7]

İmam Gazali'nin, "Layık olmadan makam sahibi olanlar, astlarını ısırıp üstlerine kuyruk sallarlar"…

Albert Camus'nün, "Ölüm bir istatistik ve devlet işi oldu mu, dünya işleri artık iyi gitmiyor demektir"…

Platon'un, "Siyasete katılmayı reddetmenin cezalarından biri, aşağılık kişiler tarafından yönetilmenizdir," sözlerini anımsatıyor…

Evet, çürüyerek çöken coğrafyamızda Zübük'leştiren yaygınlaşan yabancılaşma; sıradanlaşmış "veri hırsızlığı; sahte diplomalar (hoş değilmiş ama kazanç helalmiş), sahte imzalar"; kadın, çocuk, hayvan katliamının vahşet semptomları… "Liyakatin" yerine, siyasal İslâm'ın sadakat-biat kültürünün ikamesi... Devlette, toplumda ekonomik, kültürel çürüme ve bilgi, bilim, akılcılık itibar görmemesi… Yükselen Osmanlı soslu milliyetçilik ile bezeli Kürt (ve öteki) düşmanlığı…

Ayrıca sermaye birikim modeli değiştirilirken ABD'nin Ankara Büyükelçisi ve Suriye Özel Temsilcisi Tom Barrack'ın, demokrasi ihracının yanlış olduğunu, Batı'nın Ortadoğu'ya yönelik politikalarının iflas ettiğini, yeni bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiği vurgusuyla, 7 Aralık 2025'deki 'Doha Forumu'nda, "Bu bölgede gerçekte en iyi işleyen şey, ister beğenin ister beğenmeyin, 'hayırsever bir monarşi' olmuştur. İşleyen model budur,"[8] formülü...

"Ortadoğu jandarmalığından aktörlüğüne Türkiye yüzyılı" yaygaraları (ya da mehteranı) eşliğinde krizin tam göbeğindeki, Rusya'nın batısında, İran'la komşu, Akdeniz'in kuşatma altındaki doğu ucunda, Kafkasya'nın kapısındaki ABD'ye bağımlı coğrafyamız.

Aynı esnada, hem iktidarın hem de muhalefet, kendi beka sorunlarıyla boğuşurken saray rejiminin baskıyı artırıp, muhalefetini parçalayarak ayakta kalma çabaları.

Bir de NATO müttefikleriyle, özellikle de ABD'yle ilişkiler soru(n)ları.

Hatırlatalım: Emperyalist ABD, AB gibi merkezlerin T. "C" gibi yarı-çevreyle ilişkilerinde demokrasi eğilimi/ talebi hiçbir zaman olmadı. Aksine her daim yarı-çevre ülkenin ekonomik, jeopolitik açıdan kullanılabilir olma ilkesine dayandı.

O hâlde emperyalizmin daha içselleştiği coğrafyamızda, kapitalizmi konuşmalıyız. Çünkü emperyalizm kapitalizmin genişleme eğiliminin kaçınılmaz sonucudur. Örneğin coğrafyamızda önceden 1200 maden ruhsatı verilmişken, 2008-2025 kesitinde verilen ruhsat sayısı 400 bini geçmiş durumdadır. AKP döne-

mi, yerel rejim tarafından yönetilen bir "gizli sömürgecilik" dönemidir.[9]

Dahası da yurtdışından getirilen servetlere sıfır vergi ve 20 yıl istisna sağlanırken; işçilerin 4 ayda 431.2 milyar lira vergi ödeyip; ücret bordrolarından kesilen vergilerin toplam gelir vergisinin yüzde 89.15'ini oluşturmasıdır.[10]

Malum: İktidarın TBMM'de yasalaştırdığı yeni vergi paketiyle, İstanbul Finans Merkezi (İFM) şirketlerine ve Türkiye'ye yerleşecek yabancı milyarderlere 20 yıla varan vergi muafiyetleri (sıfır vergi) ve sembolik miras vergisi avantajları sağlandı. İşçinin sırtındaki vergi yükü oranı, şirketlerin vergi yükü oranının tam yüzde 10 bin 920'sine (yaklaşık 109 katına) denk geliyor. Yani sistem, işçinin gelirini şirketlerin gelirine kıyasla oransal olarak yüzlerce kat daha ağır vergilendiriyor.[11]

Bu sermayeye, "ultra zenginlere" vergi muafiyetleri getirirken; bütçenin ve enflasyonun yükünü işçi, memur ve küçük esnafın sırtına yıkıyor. Yasa Türkiye'yi "sıcak para ve kayıt dışı varlık limanı" hâline getiriyor.

AKP döneminin 9'uncu "Varlık Barışı" oldu. Yurt dışından ya da yastık altından getirilen, kaynağı belirsiz varlıklar yüzde 0 ile yüzde 5 arasında sembolik bir vergiyle sisteme sokuldu.

Ayrıca Bakan Yardımcısı İsmail İlhan Hatipoğlu'nun komisyonda aktardığı verilere göre, Türkiye'de toplanan vergilerin yüzde 62'si dolaylı vergilerden (KDV, ÖTV vb.) oluşuyor.[12]

Söz konusu paketle İFM'de faaliyet gösteren şirketlere vergi avantajlarının süresi uzatıldı. İFM'de kurulu/kurulacak şirketler için uygulanan yüzde 100 kurumlar vergisi indirimi 2047 sonuna dek sürecek.

Türkiye'de 35 dolar milyarderi var ve kişisel servetleri yaklaşık 80 milyar dolar. Knight Frank'ın raporuna göre 5 yıl içinde Türkiye'de yerleşik dolar milyarderi sayısı 35'ten 46'ya yükselecek.

4.5 yılda en zengin 15 kişinin kişisel serveti dolar bazında yüzde 54.4 arttı ve 32.5 milyar dolardan 50.2 milyar dolara çıktı. Yani ilk 15 toplam milyarder servetinin yüzde 63'ünü elinde tutuyor ve diğer milyarderlerden daha hızlı birikim yapıyor. Sadece 15 kişinin serveti, 6.7 milyon asgari ücretlinin yıllık gelirine denk.[13]

Türkiye'de 35 dolar milyarderi var ve kişisel servetleri yaklaşık 80 milyar dolar. Knight Frank'ın raporuna göre 5 yıl içinde Türkiye'de yerleşik dolar milyarderi sayısı 35'ten 46'ya yükselecek.

500 büyük sanayi şirketinin 2025 verilerine göre sömürü oranı yüzde 202. Yaklaşık 20 bin patron, 762 bin sanayi işçisinin toplam ücretinin 2 katı kadar geliri kendi kasasına koydu![14]

Ayrıca eklemeden geçmeyelim: İsviçre Bankası UBS raporuna göre, Türkiye'de dolar milyoneri sayısı yüzde 6.4 oranında artış gösterdi. Bu oranla 5 bin 650 yeni milyonerle dünya ikincisi oldu![15]

Ekonomik verileri biraz daha çoğaltırsak…

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) verilerinde Geniş tanımlı işsizlik yüzde 31.5'e yükseldi! TÜİK'in açıkladığı Mayıs 2026 dönemi işgücü istatistikleri, resmi ve geniş tanımlı veriler arasındaki uçurumu bir kez daha gündeme taşıdı. Resmi verilere göre işsizlik oranı yüzde 8.1 seviyesinde.[16]

DİSK-AR'ın Nisan 2026 İşsizliğin Görünümü Raporu'na göre 12 milyon 850 bin kişi işsiz.[17]

İŞKUR verilerine göre 60 yaş ve üzerindeki işsizlerin sayısı bir yılda yüzde 20 artarak 34 bin 108'e ulaştı.[18]

Bankaların net faiz gelirleri dört ayda yüzde 89.3 arttı. Ocak-Nisan 2026 döneminde yurttaşın tüketici kredisi ve kredi kartı borçlarından 480.2 milyar lira faiz toplandı.[19]

DDK verilerine göre, ödenemediği için yasal takibe düşen batık krediler 738 milyar TL'yi aştı. Hem bireysel hem de ticari borçlar rekor seviyeye ulaştı.[20]

Kocaeli Milletvekili Prof. Dr. Mühip Kanko, icra dairelerinde bekleyen dosya sayısının 25.5 milyona yaklaştığını belirtti.[21]

Emekçi 2026 Mayıs'ının en az 12 gününde vergi ve enflasyona çalıştı. 5 ayda asgari ücretliden 4 bin 633 lira, ortalama bir işçinin cebinden 15 bin 537 lira eridi. DİSK-AR'a göre emekçiden 5 ayda kesilen enflasyon ve vergi 890 milyar TL.[22]

Kriz ile düşen alım gücü, yurttaşların sağlıklı gıdaya erişimini daha da zorlaştırıyor. TÜİK'in açıkladığı '2025 Türkiye Sağlık Araştırması' sonuçlarına göre, 15 yaş ve üzeri nüfusta obezite oranı 3 yılda yükseldi. 2022'de yüzde 20.2 olan obezite oranı, 2025'de yüzde 21.8'e çıktı. Böylelikle her 5 yetişkinden biri obez hâle geldi. Hiç sebze ve meyve tüketmediğini belirtenlerin oranı 2022'de yüzde 53.3 iken 2025'te yüzde 62.3'e yükseldi. Bu tablo derinleşen yoksulluğun ve gıdaya erişememenin sonucu.[23] Yetersiz beslenmenin sonucu olarak "yoksulluk hastalığı" obezite oranı 3 yılda yüzde 20.2'den yüzde 21.8'e yükseldi.[24]

Türkiye'de sınıf eşitsizliği uçuruma dönüştü:

1) Knight Frank'ın 2026 Servet Raporu'na göre Türkiye'de net serveti 30 milyon doları aşan kişi sayısı 5 yılda yaklaşık yüzde 93 artarak 2.174'ten 4.208'e yükseldi. Dahası 2026-2031 projeksiyonuna göre Türkiye'deki dolar milyarderi sayısının 2026'da 35'ten 2031'de 46'ya çıkması bekleniyor.

2) TÜİK'in 15 yaş ve altındaki tüm çocukların durumunu inceleyen 'Çocuk Sağlığı ve Yoksunluğu 2024' (2025) raporuna göre:

• Yaklaşık her 10 aileden 1'i çocuklarına yeni giysiler alamıyor.

• Her 10 aileden 1'i çocuklarının gün içinde taze meyve ve sebze tüketmesini sağlayamıyor.

• Yaklaşık her 10 aileden 1'i, çocuklarına düzgün iki çift ayakkabı alamıyor.

• Yaklaşık her 4 aileden 1'i, çocuklarının günde en az bir kez et, tavuk veya balık tüketmesini sağlayacak maddi olanaklardan yoksun.

• Yaklaşık her 5 aileden 1'i çocuklarının paralı okul gezilerine ve okul etkinliklerine katılmasını sağlayamazken yaklaşık 10 aileden 1'i de çocuklarına evde ders çalışabileceği uygun bir ortam sağlayamıyor.[25]

BES-AR'ın Haziran 2026 verilerine göre dört kişilik bir memur ailesi için açlık sınırı 48 bin 619 lira, yoksulluk sınırı ise 119 bin 344 lira olarak hesaplandı. Tek kişinin yaşam maliyeti 77 bin 197 lira olurken, sağlıklı beslenmenin günlük maliyeti 1.620 lirayı aştı. Ayrıca, 28 bin 075 liralık asgari ücretin açlık sınırının altında kaldığına dikkat çekildi.

Tüm bunlarla birlikte tasarruf söylemine rağmen kamunun tüketim harcamaları resmi enflasyonun üzerinde arttı. Harcamalar 2026'nın ilk 4 ayında 178.2 milyar liraya yükselirken artışın üçte ikisi güvenlik/savunmadan kaynaklandı.[26]

Harcama yetkisi sadece Erdoğan'a ait olan örtülü ödenekten 2026'nın ilk 5 ayında toplam harcama 2025'in aynı dönemine göre yüzde 66 oranında artarak 9 milyar 178 milyon TL seviyesine ulaştı.[27]

'Küresel Organize Suç Endeksi'nin 2025 raporuna göre, 2020'de 6.9 puanla 12. sırada yken 2025'de 7.2 ile 10. sıraya yükselen Türkiye'deki işin beşeri yanına geçersek…

Hâkim ve savcılara astronomik boyutlarda dosya düşen coğrafyamız, hakkındaki 18 bin 45 derdest AİHM başvurusu ile de 47 ülkede zirveye yerleşti. Türkiye aleyhinde yapılan ve henüz karara bağlanmayan başvuruların sayısı, 42 ülke hakkındaki toplam başvuru sayısından fazla.[28]

Ve bir şey daha: "Laik Cumhuriyet" olduğundan söz edilen ülkede hâlâ kadınların nasıl giyineceğini, nereye gideceğini, ne kadar miras alacağını belirlemek isteyen bir kuruluş var: Diyanet İşleri Başkanlığı…[29] O da, Cuma hutbesinde kadınlara yarım mirasın "hak", fazlasının "kul hakkı" olduğunu ileri sürüyor![30]

BES-AR'ın Haziran 2026 verilerine göre dört kişilik bir memur ailesi için açlık sınırı 48 bin 619 lira, yoksulluk sınırı ise 119 bin 344 lira olarak hesaplandı. Tek kişinin yaşam maliyeti 77 bin 197 lira olurken, sağlıklı beslenmenin günlük maliyeti 1.620 lirayı aştı.

Bununla bağıntılı olarak T. "C" Anayasası devleti "demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti" olarak tanımlasa da laikliği savunan bir imza kampanyasının soruşturma tehdidiyle karşılaşması, sorunun artık ilkesel değil, rejimin karakterine ilişkin olduğunu gösteriyor. TTB, KESK, DİSK ve TMMOB'nin "Laiklik halklarımızın güvencesidir" başlıklı ortak açıklama yapmak zorunda kalması anayasal norm ile siyasal pratik arasındaki çatışmanın sertliğini sergiliyor.[31]

Bir de Kürt meselesinin ulaştığı yeni açmaz! (Ki bu da ayrı bir yazı konusudur…)

Yönelim(ler) Ve Olasılık(lar)

Bu (ve hatta daha da fazlası) soru(n)la sarsılan coğrafyamızın (ve yerkürenin) çözümü "kapitalizmin seçimleri" olamaz!

Çünkü "Parlamenter demokrasi burjuvazinin vazgeçilmez ilkesi değil, sınıf egemenliğinin yalnızca siyasal biçimlerinden biridir. (…) Burjuvazi, parlamenter demokrasi dışındaki siyasal ideolojik devlet aygıtlarına da uyum sağlayabilmiştir ve hâlâ sağlayabilmektedir."[32]

Ayrıca da bir Sümer Atasözü'nün, "Kasapların tartışmasında koyunların taraf tutması, koyunların kaderini değiştirmez," dediği gibi.

Emperyalizmle iç içe geçmiş rejimin, devleti dönüştüren totaliter bir süreçte ileri adımlar attığı net biçimde meydandayken; "Yeni Anayasa" adı altında "olağanüstü", olağanlaştırılmaktadır.

Toplumsal yaşamı yeniden biçimlendiren durum sermayenin iktisadi tercihleri yanında, emperyalizme endeksli jeopolitik dengelerle ilişkilidir. Erdoğan'ın rakiplerini tasfiye etme girişimlerinin çok ötesinde ve bundan ibaret olmayan bir anlam taşımaktadır.

Çünkü bunun arka planı militarizasyon süreci ve saldırganlıktan malûl hamleler yanında; kapitalist küresel emek, değer, meta zincirinin sıçrama zemini olmaya çalışan burjuvaların mutlak artı değer diktatörlüğü; yani sınıfın yoğun, derin sömürüsünden başka bir şey değildir.

Söz konusu hâl emek eksenli bir taban hareketiyle çözüme kavuşturulabilir ki, bu da kapitalizmi aşan bir çıkışla mümkündür.

Lakin liberaller, "sivil toplum"cular, sosyal demokratlar, bürokrat sendikacılar kapitalizmin soru(n)larının "reforme edilerek" daha kabul edilebilir hâle getirilebileceğini va'z ederler. Bu dönüşümün, siyasal demokraside seçimler yoluyla ele geçirilecek devlet gücü aracılığıyla gerçekleştirilebileceğini ve bu şekilde ortaya çıkacak "reforme edilmiş kapitalizmin" kalıcı olarak kurumsallaştırılabileceğini düşünürler ki, temel yanılgı da buradadır.

Liberallerin, "sivil toplum"cuların, sosyal demokratların "işçi sınıfı"ndan söz etmediği; sendikal yapıların bürokratlarıyla, başkalaşarak sınıfın mücadele örgütü olmaktan çıktığı; işçi sınıfının saldırılar karşısında savunmasız kaldığı ve tarihsel kazanımlarının gasp edildiği tabloda; sınıf, sınıf mücadelesini kaldıraç

olarak gören Karl Marx'ın, proletaryayı evrensel özgürlüğün öznesi olarak tanımladığı sakın ola unutulmasın.

Bu bağlamda soru(n)lara sendikal alandan yanıtlar üretmek mümkün değilken; tarihsel görevini özel mülkiyetin ilgası ve sınıfların ortadan kaldırması üzerinden inşa eden devrimci proletarya toplumu özgürleştirmeden kendini özgürleştiremezken; bu da kapitalizmi aşan devrimci mücadeleyle mümkündür.

Evet proletarya yıkıcı bir güç ve kolektif özne olarak anti-kapitalist kopuşu gerçekleştirecek yegâne sınıftır.

Biliyoruz buna "hayal" diyeceklerdir! Lakin unutulmasın: "Bir görüş doğruysa, pek çok kez susturulabilir. Ama çağlar içinde onu yeniden keşfedecek insanlar çıkacaktır; ta ki baskıdan kurtulup bir daha susturulamayacak kadar ilerleyeceği bir döneme denk gelene kadar," diyen John Stuart Mill'i tarih defalarca doğrulamıştır…

Kolay mı?

Olağanüstü bir kesitteyiz. Sınıfsal antagonizmanın kesinleşmekte olduğu, çöküş ve yıkımın derinleştiği güzergâhtayız.

Sınıfsal öfkenin, itirazın örgütlü parçası olmanın ve egemenlerin tüm fraksiyonlarından kopmanın zamanıdır. Kopmadan yapmak mümkün değildir; tabii figüranlığa razı olmadan, diz çökmeden, teslim olmadan...

24 Temmuz 2026 15:55:42, Muğla.

NOTLAR

[1] Thomas Hobbes.
[2] Mustafa Karadağ, "Demokrasiye Sıkılan Kurşun", Birgün, 12 Haziran 2026, s.6.
[3] "Demokrasi İçin Büyük Bir Utanç", Birgün, 12 Haziran 2026, s.7.
[4] Şükrü Aslan, "Cumhuriyeti Demokratikleştirmek…", Birgün, 10 Haziran 2026, s.9.
[5] Ignazio Silone, Fontamara, çev: Sabahattin Ali, Evrensel Yay., 1995.
[6] Thomas Bernhard, Eski Ustalar, çev: Sezer Duru, YKY, 2006.
[7] Étienne de la Boétie, Diktatöre Karşı: Gönüllü Kölelik Üzerine Söylev, çev: Dilara Keçeli, Liber Plus Yay., 2017.
[8] İbrahim Varlı, "Ilımlı İslâmcılıktan Merhametli Monarşilere: ABD'nin Biçtiği Elbise", Birgün, 21 Nisan 2026, s.7.
[9] Ergin Yıldızoğlu, "… 'Gizli (Stealth) Sömürgecilik' ve Türkiye", 2 Ekim 2025… https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/ergin-yildizoglu/gizli-stealth-somurgecilik-ve-turkiye-2439979
[10] Melisa Ay, "Sermayeye İstisna İşçiye Milyarlık Fatura", Birgün, 10 Haziran 2026, s.5.
[11] Uğur Zengin, "İşçiler 'Koç'lardan 109 Kat Fazla Vergi Ödedi", Evrensel, 22 Mayıs 2026, s.5.
[12] Uğur Cevher Zengin, "Sermayeye Vergi Kapitülasyonu Geliyor", Evrensel, 20 Mayıs 2026, s.5.
[13] Uğur Zengin, "Uluslararası Sermayeye 'Kaçış Koridoru' Açıldı", Evrensel, 5 Haziran 2026, s.5.
[14] Erhan Bilgin, "20 Bin Patron, 762 Bin İşçinin Ücretinin İki Katını Kasaya Koydu", 10 Temmuz 2026… https://www.evrensel.net/haber/5991865/20-bin-patron-762-bin-iscinin-ucretinin-iki-katini-kasaya-koydu-500-firmanin-isci-yuzu
[15] "1 Yılda 5 Bin 650 Kişi Dolar Milyoneri Oldu", 10 Temmuz 2026… https://www.evrensel.net/haber/5991982/iktidarin-ekonomi-programi-zenginler-kulubunu-buyutuyor-1-yilda-5-bin-650-kisi-dolar-milyoneri-oldu
[16] "Üç Kişiden Biri İşsiz", Evrensel, 30 Nisan 2026, s.4.
[17] "12 Milyon 850 Bin Kişi İşsiz!", Cumhuriyet, 30 Nisan 2026, s.9.
[18] Havva Gümüşkaya, "60'ından Sonra İş Arayanların Sayısı Artıyor", Birgün, 9 Haziran 2026, s.5.
[19] Havva Gümüşkaya, "Bankaların Faiz Geliri Katlandı", Birgün, 10 Haziran 2026, s.5.
[20] "Batık Kredilerde Patlama", Evrensel, 12 Haziran 2026, s.5.
[21] "İcra Dosyaları 25.5 Milyona Dayandı", 30 Haziran 2026… https://www.avrupademokrat9.com/icra-dosyalari-255-milyona-dayandi/
[22] Metin Yetim, "Ücretler Eriyor İktidar Seyrediyor", Birgün, 9 Haziran 2026, s.5.
[23] Sibel Bahçetepe, "Yoksulluk Büyüdü, Sağlığımız Bozuldu", Birgün, 3 Haziran 2026, s.2.
[24] "Obez Bireylerin Oranı Yüzde 21.8'e Çıktı", Evrensel, 3 Haziran 2026, s.2.
[25] Kansu Yıldırım @Kansu-Yildirim, 28 Mayıs 2026… https://x.com/KansuYildirim/status/2059772440054841438?s=20
[26] "Devletin Tüketimi Tasarruf Dinlemedi", Birgün, 8 Haziran 2026, s.3.
[27] Erdoğan Süzer, "Örtülü, Sarayı 1.5 Milyar Lira Solladı", Sözcü, 16 Haziran 2026… https://www.sozcu.com.tr/ortulu-sarayi-1-5-milyar-lira-solladi-p328245
[28] Mustafa Bildircin, "AİHM'de Türkiye Kuyruğu Uzadı", Birgün, 10 Haziran 2026, s.9.
[29] Selin Nakıpoğlu, "Laik Cumhuriyet Gölgesinde Hutbeler", Birgün, 23 Ağustos 2025, s.8.
[30] Deniz Güngör, "Hutbenin Hedefi Miras Hakkı Oldu", Birgün, 16 Ağustos 2025, s.9.
[31] Ergin Yıldızoğlu, "Yeryüzünde Bir 'Cennet': Afganistan", 26 Şubat 2026… https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/ergin-yildizoglu/yeryuzunde-bir-cennet-afganistan-2482048
[32] Louis Althusser, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, çev: Yusuf Alp-Mahmut Özışık, İletişim Yay., 2002.

DOSYA

Hasan Özkan

Kürdistan'da Tarımın Dönüşümü, Köylülüğün Proleterleşmesi

Kürdistan'da tarım, tarih boyunca ekonomik yaşamın temel dayanaklarından biri olmuş ve kırsal toplumsal yapının şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Yüzyıllar boyunca köylülük, yalnızca bir üretim biçimini değil, aynı zamanda toplumsal ilişkileri, kültürel değerleri ve yaşam tarzlarını da belirleyen bir unsur olarak varlığını sürdürdü. Öyle ki bu bölgelerde "köylü" olmak salt bir meslek değil, başlı başına bir toplumsal kimlikti. Ancak son yarım yüzyıl bu kimliğin karşısına ağır sınavlar çıkardı. Kapitalist üretim ilişkilerinin derinleşmesi, tarımın giderek piyasaya bağımlı hale gelmesi ve teknolojik dönüşümlerin hız kazanmasıyla birlikte Kürdistan kırsalında köklü değişimler yaşandı. Bu değişimler yalnızca üretim tekniklerini değil, toplumsal sınıf yapısını, emek ilişkilerini ve kırsal yaşamın bütün dinamiklerini sardı.

Sürecin sonunda tarım, sermaye yoğun bir sektör haline geldi; küçük üreticiler birer birer üretim araçlarını kaybetmeye başladı. Toprağını satmak ya da terk etmek zorunda kalan çok sayıda köylü, geçimini sağlayabilmek için kentlere göç etti ya da ücretli emekçi olarak çalışmaya yöneldi. Geleneksel köylülüğün çözülmesiyle birlikte Kürdistan'da yeni bir sınıfsal dönüşümün temelleri atıldı: Geniş köylü kitleleri proleterleşme sürecine girdi.

Peki bu proleterleşme ne anlama geliyor? Ekonomiye ilişkin bir kavram gibi dursa da, tek başına ekonomik bir dönüşüm değildir. İnsanların yaşam biçimlerinin, toplumsal ilişkilerinin ve kültürel dünyalarının değişmesini ifade eder. Kendi toprağında üretim yapan bir köylünün ücret karşılığı çalışmak zorunda kalan bir işçiye dönüşmesi, gelir kaynağının değişmesi demekle sınırlı kalmaz. Üretici, üretim süreci üzerindeki kontrolünü kaybeder; yaşamını emek gücünü satarak sürdürmek zorunda kalır. İşte Kürdistan'da yaşanan dönüşümü önemli kılan da tam bu noktadır: Köylülüğün çözülmesi ve işçi sınıfının büyümesi, yalnızca iktisadi göstergelerle okunabilecek bir tarihsel süreç değildir.

Bu sürecin en görünür sonucu kuşkusuz köylerden kentlere yönelen göç hareketleridir. Tarımdan kopan nüfusun önemli bir bölümü sanayi, inşaat, hizmet sektörü ve kayıt dışı işlerde çalışmaya başladı. Ne var ki batı metropollerinin tersine Kürdistan'da sanayileşme

sınırlı, istihdam olanaklarıysa yetersizdir; bu yüzden göç eden nüfusun büyük bölümü işsizlik, güvencesizlik ve yoksullukla karşı karşıya kaldı. Kırsaldaki yoksulluk kentlere taşındı ve kentlerin çevresinde yeni yoksul emekçi mahalleleri ortaya çıktı. Göç, böylesi bir durumda yoksulluğa çözüm değil, yoksulluğun mekan değiştirmesi oluyor. Bu tespiti ileride tekrar hatırlamamız gerekecek; çünkü bu yazının ilerleyen bölümlerinde aynı olgunun farklı görünümlerini göreceğiz.

Göçle birlikte tarım sektöründeki dönüşümün bir başka sonucu olarak mevsimlik işçilik yaygınlaştı. Yoksul Kürt köylüleri yılın belirli dönemlerinde başka bölgelere giderek tarım işçisi olarak çalışmak zorunda kalıyor. Bu işçilerin çoğu düşük ücretle, sosyal güvenceden yoksun ve ağır çalışma koşulları altında yaşıyor. Kadınlar ve çocuklar da bu ağır emek sürecinin içinde yer alıyor; tarımda çocuk işçiliğinin artması, kırsal yoksulluğun ve gelir eşitsizliğinin en somut göstergelerinden biri olarak karşımıza çıkıyor.

Kürdistan açısından bu mesele, salt bir tarım sorunu olmanın ötesinde, ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutlarıyla ele alınmayı hak ediyor.

Tarımda Teknolojik Dönüşüm ve Verimlilik

Kapitalizmin tarıma nüfuz etmesiyle üretim süreçleri hızla makineleşti. Traktörler, biçerdöverler, modern sulama sistemleri, kimyasal girdiler ve şirket denetimindeki tohumlar tarımsal üretimin temel unsurları haline geldi. Bu gelişmeler üretkenliği artırdı; daha geniş alanlar işlenir oldu, daha kısa sürede daha fazla ürün elde edilmeye başlandı. Verimlilik rakamları, teknolojik dönüşümün en övülen karnesi olarak her fırsatta hatırlatılıyor. Oysa teknolojik ilerleme tek başına toplumsal ilerleme anlamına gelmiyor. Burada asıl belirleyici olan, teknolojinin hangi toplumsal ilişkiler içinde kullanıldığı ve ortaya çıkan verimlilik artışından kimlerin yararlandığıdır.

> **Tarımda kapitalist gelişmenin en önemli sonucu, küçük köylülüğün giderek çözülmesi ve üretim araçlarından koparılan köylülerin ücretli emekçilere dönüşmesidir.**

Kapitalist tarımda teknoloji, küçük üreticiyi büyüten bir araçtan çok, onu piyasa ve sermayeye bağımlı kılan bir mekanizmaya dönüşüyor. Traktör, sulama sistemi, gübre, ilaç ve tohum gibi girdilerin yüksek maliyetleri, üreticiyi krediye ve şirketlere teslim ediyor. Geçmişte kendi tohumunu ayıran ve üretimin önemli bölümünü kendi imkanlarıyla sürdüren köylü, bugün üretimin hemen her aşamasında piyasa ilişkilerinin içindedir. Üstelik bu dönüşümün etkileri tüm üreticiler için eşit sonuçlar doğurmuyor. Büyük işletmeler modern teknolojilere kolayca yatırım yaparken küçük üreticiler artan maliyetler ve borç yükü altında eziliyor. Böylece teknoloji, üretimdeki eşitsizlikleri azaltmak bir yana, çoğu zaman onları derinleştiriyor. Aynı zamanda makineleşme, tarımsal emek ihtiyacını azaltarak mevsimlik işçilerin işsiz kalmasına, kırsal nüfusun kentlere göç etmesine ve köy yaşamının çözülmesine yol açıyor.

Teknolojik dönüşümün bir de görünmeyen maliyeti var: Çevresel tahribat. Yoğun kimyasal gübre ve pestisit kullanımı toprağın verimliliğini azaltıyor, su kaynaklarını kirletiyor ve biyolojik çeşitliliği tehdit ediyor. Çukurova, Konya Ovası başta olmak üzere ülkenin birçok tarım bölgesi ve su kaynakları bugün yıkımla karşı karşıya. Kısa vadede üretimi artıran yöntemler, uzun vadede doğanın üretim kapasitesini ve kendini onarma gücünü ya tüketti ya da zayıflatmaya devam ediyor.

Bu hoyrat yaklaşım Kürdistan'da daha belirgin biçimde yaşanıyor. Bir yandan üretim araçları gelişirken küçük köylülük zayıflıyor ve üretim araçları üzerindeki denetimini kaybediyor. Verimlilik artıyor; buna karşın kırsal yoksulluk derinleşiyor, göç sürüyor ve küçük üreticilerin tasfiyesi hızlanıyor. O halde sorunun özü tam olarak şuradadır: Asıl mesele teknolojinin varlığı değil, teknolojinin hangi sınıfsal çıkarlar doğrultusunda kullanıldığıdır. Toplumun ortak yararı yerine sermayenin karını önceleyen bir sistemde teknolojik ilerleme, köylünün özgürleşmesini ve refaha ulaşmasını sağlamaz; sermayeye bağımlılığını ve proleterleşmesini hızlandırır.

Küçük Köylülüğün Tasfiyesi ve Proleterleşme Süreci

Tarımda kapitalist gelişmenin en önemli sonucu, küçük köylülüğün giderek çözülmesi ve üretim araçlarından koparılan köylülerin ücretli emekçilere dönüşmesidir. Bu süreci yalnızca ekonomik bir dönüşüm olarak okumak eksik bir okuma olur; toplumsal sınıf yapısının da yeniden biçimlendiğini kabul etmek gerekir. Kürdistan kırsalında son yarım yüzyılda yaşanan dönüşümler, bu tarihsel eğilimin en belirgin örneklerinden biridir.

Marksist kuram, kapitalist üretim tarzının gelişmesini iki sınıfın birlikte ilerlemesi olarak açıklar. Bir yanda sermaye, giderek daha az sayıda kapitalistin elinde yoğunlaşır ve merkezileşir; diğer yanda küçük üreticiler üretim araçlarından koparak ücretli emekçilere dönüşür. Marx, kapitalizmin tarihsel ortaya çıkışını

"ilkel sermaye birikimi" kavramıyla anlatırken doğrudan üreticilerin topraktan ve üretim araçlarından zor yoluyla ayrılmasını, kapitalist üretim ilişkilerinin önkoşulu sayar. Kapitalizm geliştikçe rekabet, teknolojik dönüşüm, sermaye birikimi ve piyasa ilişkilerinin derinleşmesi, küçük üreticilerin önemli bir bölümünü üretim araçlarını kaybetmeye iter; daha az sayıdaki kapitalist ise daha büyük ölçekli sermayeyi denetler hale gelir. Tarım alanında bu süreç, artan üretim maliyetleri, borçlanma, piyasa rekabeti ve gelir istikrarsızlığı nedeniyle küçük köylülerin bağımsız üretim olanaklarını yitirerek ücretli emekçilere dönüşmesi ve tarımsal sermayenin daha büyük işletmelerde yoğunlaşması biçiminde kendini göstermektedir.

Lenin de kapitalistleşme sürecinde köylülüğün homojen bir toplumsal kesim olmaktan çıktığını vurgular. Köy içinde sermaye biriktiren ve üretimini genişleten zengin köylüler ortaya çıkarken, toprağını kaybederek ücretli emekçi haline gelen yoksul köylüler çoğalır. Kırsal alandaki sınıfsal farklılaşma böylece giderek derinleşir.

Kürdistan kırsalı, teorik çerçevenin doğrulandığı bir alan gibi çalışıyor bugün. Geleneksel aile işletmeleri artan girdi maliyetleri, piyasa dalgalanmaları ve üretimin giderek sermaye yoğun hale gelmesi nedeniyle ağır bir ekonomik baskı altında. Birçok hane, yalnızca tarımdan elde ettiği gelirle geçimini sağlayamıyor; aile bireyleri mevsimlik tarım işçiliğine, inşaata, hizmet sektörüne ya da kentlerdeki düşük ücretli işlere yöneliyor. Köylülük ile işçilik arasındaki sınır da bu tablonun en dikkat çekici tarafı: giderek belirsizleşiyor, hatta silikleşiyor. Bir hanede aynı yıl içinde hem tarlada hem şehirde çalışmak, ailenin geçinme stratejisinin olağan bir parçası haline geldi.

Köylülük ile işçilik arasındaki sınır giderek belirsizleşiyor, hatta silikleşiyor. Bir hanede aynı yıl içinde hem tarlada hem şehirde çalışmak, ailenin geçinme stratejisinin olağan bir parçası haline geldi.

Bu sürecin en hızlı sonuç veren boyutu kırsal göçün ivme kazanmasıdır. Tarımsal üretimden geçimini sağlayamayan çok sayıda aile kentlere göç ediyor; sanayi ve istihdam olanaklarının yetersizliği nedeniyle çoğu kayıt dışı, güvencesiz ve düşük ücretli işlerde çalışıyor. Daha önce değindiğimiz gibi kırsaldaki yoksulluk kentlere taşınıyor; ancak göçle birlikte sorun yalnızca yer değiştirmiyor, biçim değiştiriyor da. Kente gelen aile, köydeki bağlarından koptuğu için yoksullukla tek başına baş etmek zorunda kalıyor; dayanışma ağları kent ortamında çoğu kez işlevsizleşiyor.

Proleterleşme süreci ekonomik olduğu kadar toplumsal sonuçlar da doğuruyor. Köyler boşalıyor, genç nüfus göç ediyor, geleneksel dayanışma ilişkileri zayıflıyor ve tarımsal üretim yaşlı nüfusun omuzlarına kalıyor; bütün bunlar kırsal yapıyı önemli ölçüde değiştiriyor. Aynı dönemde sermaye birikimine sahip büyük tarımsal işletmeler güç kazanırken küçük üreticilerin tasfiyesi hızlanıyor ve kırsal alandaki sınıfsal eşitsizlikler derinleşiyor. Köy, toplumsal bir doku olmaktan çıkıp giderek üretim alanlarına bölünen coğrafi bir mekana dönüşüyor.

Küçük köylülüğün çözülmesi ve proleterleşme süreci, Kürdistan'da kapitalist tarımın gelişmesinin temel sonuçlarından biridir. Üretim araçlarının yoğunlaşması, piyasa ilişkilerinin derinleşmesi ve teknolojik dönüşüm, bağımsız küçük üreticiliğin yaşam alanını daraltıyor. Bundan ötürü tarım sorunu, sadece üretim ve verimlilik meselesi değildir; mülkiyet ilişkileri, sınıfsal dönüşüm ve toplumsal adalet sorunu olarak okunmalıdır. Kürdistan kırsalında yaşanan değişim, köylülüğün tarihsel çözülüşünü ve yeni emekçi sınıfların oluşumunu açık biçimde ortaya koyuyor. Ancak bu tablo, mevsimlik tarım işçiliğinin ve onun yarattığı toplumsal sonuçların incelenmesiyle birlikte tam anlamıyla kavranabilir.

Mevsimlik Tarım İşçileri, Çocuk Emeği ve Kırsal Yoksulluğun Derinleşmesi

Kürdistan'da tarımın kapitalist dönüşümü yalnızca üretim araçlarını ve mülkiyet ilişkilerini değil, emek süreçlerini ve emekçilerin yaşam koşullarını da köklü biçimde değiştirdi; bu değişim hala devam ediyor. Küçük köylülüğün çözülmesiyle birlikte toprağından kopan ya da tarımsal gelirle geçinemeyen çok sayıda insan, yaşamını sürdürebilmek için mevsimlik tarım işçiliğine yöneldi. Böylece mevsimlik işçilik, geçici bir çalışma biçimi olmaktan çıkıp geniş emekçi kesimler için kalıcı bir geçim stratejisine dönüştü. Bugün Kürdistan'ın birçok bölgesinden aileler, yılın belirli dönemlerinde farklı illere göç ederek pamuk, fındık, şeker pancarı, sebze ve meyve hasadında ücretli işçi olarak çalışıyor. Bir zamanlar kendi toprağında üretim yapan köylülerin, başka bölgelerde günlük ücret karşılığında emeklerini satmak zorunda kalmaları, köylülüğün proleterleşme sürecinin en belirgin göstergelerinden biridir.

Mevsimlik tarım işçilerinin yaşamı, bu göçün kendisi kadar zorlu koşullarla örülü. Uzun çalışma saatleri, düşük ücretler ve sosyal güvenceden yoksun bir ça-

lışma düzeni, bu işçilerin gündelik hayatının sıradan bir parçası. Geçici çadırlarda barınan birçok aile temiz suya, sağlık ve eğitim hizmetlerine ulaşamıyor. Kayıt dışı çalışma nedeniyle iş kazası, hastalık veya işsizlik karşısında herhangi bir sosyal güvenceleri yok. Tarımsal işletmelerin üretim maliyetlerini düşürme amacı, emeğin daha yoğun sömürülmesine ve emekçilerin daha düşük ücretlerle çalıştırılmasına dönüşüyor; maliyet hesabının yükü, en alttaki işçinin omzuna biniyor.

Bu dönüşümden en fazla etkilenen kesimlerden biri kadınlardır. Tarımsal üretimde erkeklerle benzer işleri yapmalarına rağmen çoğu zaman daha düşük ücret alıyorlar; bunun yanında çocuk bakımı, yemek, temizlik ve diğer bakım hizmetlerini de üstleniyorlar. Ekonomik sömürü ile toplumsal cinsiyet eşitsizliği iç içe geçiyor ve kadınların emek yükünü daha da ağırlaştırıyor. Süreçten olumsuz etkilenen bir diğer kesim ise çocuklardır. Mevsimlik işçi ailelerin göç düzeni, çocuk emeğini bu üretimin görünmez bir parçası haline getiriyor. Gelir yetersizliği nedeniyle birçok çocuk eğitimini yarıda bırakıyor veya okul döneminde dahi tarımsal üretime katılıyor. Ailelerin sürekli göç etmesi, çocukların düzenli eğitime erişimini zorlaştırıyor ve okul terki oranlarını artırıyor. Böylece yoksulluk, bir kuşaktan ötekine devredilen bir mirasa dönüşüyor.

Peki tarımdan geçinemediği için kentlere göç eden aileler en azından bu göç düzeninden kurtuluyor mu? Göç edenler tarımsal üretimden geçimini sağlayamayan ailelerdir; ancak sanayi ve istihdam olanaklarının sınırlı olduğu kentlerde de çoğunlukla kayıt dışı, düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışıyorlar. Üstelik mevsimlik işçiliği bırakmış değiller; hasat dönemlerinde yine yollara düşüyorlar. Nitekim bugün mevsimlik işçilerin çoğunluğu köylerden çok kentlerde yaşıyor. Kırsal yoksulluk, bu tabloda yalnızca yer değiştirmekle kalmıyor; kentlerin çeperlerinde yeni yoksulluk alanları ve yeni emekçi kesimler ortaya çıkıyor. Göçün yoksulluğu bitirmediği, yalnızca biçimini değiştirdiği gerçeği, sürecin başından sonuna hep aynı yerde duruyor.

Kürdistan'da tarım sorunu üretim ve verimlilik meselesi değil; emek, göç, yoksulluk ve toplumsal adalet sorunu olarak değerlendirilmelidir. Tarımsal üretimin geleceği ise sermayenin karını önceleyen politikalar ile üreticilerin ve emekçilerin ihtiyaçlarını esas alan yaklaşımlar arasındaki tercihe bağlı olarak şekillenecektir.

Kapitalist tarımın yarattığı temel çelişki burada açıkça görülüyor. Bir yanda teknolojik gelişmeler ve üretim miktarı artıyor; diğer yanda üretimi gerçekleştiren emekçilerin yaşam koşulları ağırlaşıyor, güvencesizlik, düşük ücret ve yoksulluk yaygınlaşıyor. Üretimdeki büyüme ile emeğin refahı arasındaki bu kopukluk, kapitalist tarımın yapısal bir özelliğidir; mevsimlik işçiliğin, kadın emeğinin yoğun sömürüsünün ve çocuk işçiliğinin ortak zeminini oluşturur.

Mevsimlik tarım işçiliği, kadın emeğinin yoğun sömürüsü, çocuk işçiliği ve kırsal yoksulluğun derinleşmesi birbirinden bağımsız olgular değildir. Bunlar, kapitalist tarımın yarattığı sınıfsal dönüşümün farklı görünümleridir. Kürdistan'da tarım sorunu, bu bütünlük içinde yalnızca üretim ve verimlilik meselesi değil; emek, göç, yoksulluk ve toplumsal adalet sorunu olarak değerlendirilmelidir. Tarımsal üretimin geleceği ise sermayenin karını önceleyen politikalar ile üreticilerin ve emekçilerin ihtiyaçlarını esas alan yaklaşımlar arasındaki tercihe bağlı olarak şekillenecektir.

DOSYA

Enver Şen

İşçileşen Kürdler, Kürdleşen İşçi Sınıfı

Kürdistan'ın kuzeyinde Kürdistanlıların işçileşmesinde iki önemli dönemden bahsetmek mümkün. Birincisi 1960'lı yılların başlarından itibaren özellikle Amed, Riha, Merdin, Semsur ve Dilok'ta başlayan tarımın makineleşmesidir. O sürece kadar aşiret bağları güçlü olan maraba ve köylü Kürdistanlıların giderek işsizleşmesi sonucu şehirlere ve yurt dışına büyük göçler başladı. Başta sanayi bölgeleri olan İstanbul, İzmir, Kocaeli olmak üzere belirli kentleri saymak mümkün. Bir süre sonra birçok ilde Kürd mahalleleri oluştu. Bunun yanında sanayi ve modern tarım ile ön plana çıkan Çukurova, büyük oranda Kürd göçmen ve mevsimlik işçi aldı. Belki de tekrar yaşadıkları yerlere dönme umuduyla gidenlerin ezici çoğunluğu oralarda yerleşti kaldı. Aynı şekilde Adalet Partisi ve hükümetleri, başta Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesine on binlerce, hatta yüzbinlerce toprağından kopmuş, ne yapacağını bilmeyen insanı işçi (daha doğrusu köle işçi olarak) olarak gönderdi. İnsanlar gitmeden önce tepeden tırnağa Alman doktorlar tarafından muayene edilerek gönderilirdi. 35 yaşını geçmeyen en sağlıklı olanlar işçi olarak kabul ediliyordu. Bu muayene metodları gerçekten Nazi Almanya'sı metodlarından çok da farklı değildi. Türkiye'den gelen işçilerin Almanya'daki çalışma koşulları ve işçi hakları, işçi örgütleri özellikle de sendikalar hakkında hemen hemen bir bilgileri yoktu. Örneğin o zamanki Yugoslavya'dan gelenlerin konumu çok farklıydı. Yugoslavya, hangi koşullar altında işçi göndereceğini Almanya ve diğer Avrupa ülkeleri hükümetleriyle sıkı bir pazarlık sonucu gönderiyordu. İkinci büyük kırılmaysa 1990-95 yılları arasında Kürdistan'a dayatılan kirli savaş oldu. 4000 bine yakın köyün yakılması, yüzbinlerce Kürdün göçe zorlanmasıydı. Her şeyini kaybeden Kürdistanlılar, deyim yerindeyse çocukları ve üstlerindeki elbiseleriyle köylerini terk ettiler. Zoraki göç daha çok Türkiye'nin güney illerine oldu. Adana, Mersin, Antalya'nın yanında elbette tekrar İstanbul, İzmir ve Kocaeli'yi de saymak mümkün. Kirli savaşın bu göçü elbette büyük travmalarla yaşandı. Bu katliam göçüne maruz kalan insanlar yer yer hala bu travmalardan kurtulmuş değiller. Maalesef biz Kürdistanlı siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları da bu konuda oldukça yetersiz kaldık. İnsanlarımıza geniş psikolojik destek verilemedi.

Şimdi hem Kürdistan'da hem de Türkiye'de Kürdistan kökenli geniş bir işçi sınıfı var. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı resmi istatistiklerine göre tüm Türkiye'deki sendikalaşma oranı %14,45 civarında. 17 Ocak

2026 tarihli Resmi Gazete'de yer alan verilere göre, Türkiye genelinde sendikalı işçi sayısı 2,4 milyona ulaştı. Toplam işçi sayısı ise 16,7 milyon civarında. En fazla üyeye sahip ilk üç sendika sıralaması şöyle: Hizmet-İş (276.537), Türk-Metal (271.600) ve Öz Sağlık-İş (215.234) üyeye sahip. Bakanlığın Ocak 2026 istatistiklerine göre. Bu sendikalı işçilerin büyük bir çoğunluğu da İslamcı-Türkçü sendika ve konfederasyonlara bağlı. Bu sendika ve konfederasyonların çoğunluğu sınıf sendikacılığına karşı; İslamcı, Türkçü-tekçi, şovenist bir politika izlediler, izliyorlar. Günümüze kadar Kürdler dahil hiçbir azınlığa veya Sünni İslam dışında hiçbir inanca arka çıktıkları maalesef yaşanmadı. Önümüzde duran ana sorun, günümüzdeki sınıf sendikacılığı nasıl olmalı sorusuna cevabı aramamız gerekiyor. Sınıf sendikacılığının barışı ve demokratikleşme mücadelesiyle ilişkisi üzerinde durmalıyız. Sınıf sendikacılığının ana gücü elbette ki her iki tarafın komünistleri, sosyalistleri ve devrimci güçleridir. Ancak şu anda bu güçlerin hemen hemen birbirleri ile bir ilişkileri veya ortak çalışmaları yok. Bana göre Türkiye solu, Kürdistan solunu hiçbir şekilde kendisine eşit kabul etmedi, etmiyor. Bu da ortak bir yerde buluşmayı imkansızlaştırıyor. Kürdistanlıların ayrı örgütleme hakkı hala ciddi bir şekilde kabul görmüyor, Türk solunun büyük bir kısmı bunu ağzından düşürmese de. Ortaklaşmanın yani tüm ülkede sınıf sendikacılığının önünü açmak büyük oranda Türk solunun elinde. Bu konuda atılan somut adımlar var mı?

Devletin "Terörsüz Türkiye", Kürdlerin "Barış ve Demokratik Toplum Süreci" olarak adlandırdığı süreçle ilgili "çerçeve yasa" yakında Meclis'e gelecek. Muhtemelen dergi baskıdayken de yasalaşacak. Şunu açıkça belirtmekte

Önümüzde duran ana sorun, günümüzdeki sınıf sendikacılığı nasıl olmalı sorusuna cevabı aramamız gerekiyor. Sınıf sendikacılığının barışı ve demokratikleşme mücadelesiyle ilişkisi üzerinde durmalıyız. Sınıf sendikacılığının ana gücü elbette ki her iki tarafın komünistleri, sosyalistleri ve devrimci güçleridir. Ancak şu anda bu güçlerin hemen hemen birbirleri ile bir ilişkileri veya ortak çalışmaları yok.

yarar var: Bu yasa Kürdistan ve Kürd sorununu çözme yasası değil. Devlet ve Cumhur İttifakı, büyük oranda dış etkenler ve Sykes-Picot anlaşmasının sonuçlarının değişmesi sürecinde kendisine pay çıkarmak ve Türkiye'nin "bütünlüğünü" korumak amacıyla başlattığı süreçte nihayet adım atmak zorunda kaldı. Yasanın içeriği resmi olarak hala açıklanmadı, sızan bilgiler baz alınırsa silah bırakma ve bunun devlet tarafından kontrolü öne çıkıyor. Şimdiye kadar izlenen politikada buydu. Erdoğan ve çevresi defalarca Kürd sorunu diye bir meselelerinin olmadığını dile getirdi. Kürdistan ve Türkiye'de silahların susması, anaların gözyaşlarının son bulması olumludur. Burada farklı bir noktayı belirtmek durumundayız: Cumhur İttifakı ve devlet kirli savaşın varlığını resmi olarak kabul etse bile (ki etmiyor) “çözüm süreci” denilen bu gelişme Kürdistan ve Kürd sorununun çözümü için hiçbir zaman yeterli olmayacaktır. Küçük de olsa devletin geri adım atması, Kürdistanlıların yanında aynı zamanda tüm Türkiye barışsever halklarının başarısı olarak ele alınmalı. Silahların sustuğu bir ortamda barışı, demokratikleşmeyi, örgütlenmeyi, halkların dostluğunun savunulması daha da öne çıkacak. Sınıf sendikacılığını savunmak, ortak örgütlenmenin temel unsurlarından olan karşılıklı birbirini kabul etmeyi tartışmaya açma olanakları artacaktır. Unutmayalım ki barış ve demokratikleşme süreçleri iç içedir. Biri ötekinin önünde veya arkasında değildir. Onun için de demokrasi ve barış mücadelesini aynı anda yürütmek gerekir. Burada tüm tarafların birbirlerine saygı ve ön yargısız yaklaşmalı, ileriye atılacak somut adımlar üzerinde yeni bir tartışma alanı açılmalı.

Aynı şeyler Kürdistanlı siyasi yapılar ve sivil toplum kurumları için de geçerli. Eleştirilerimizi, birçok konuda ayrı görüşlere sahip olduğumuzu unutmadan somut verilerle hareket etmeyi öğrenmeliyiz. En büyük eksikliğimiz olan "Kürdün Kürde demokratlığını" en önemli tartışma konuları arasında yer almalı. Özellikle Rojava'daki 6 Ocak katliamından sonra Kürdistanlı kitleler "Yeke yeke Kurdistan yeke" sloganı ile ortaklaştılar. Siyasi yapılaşmalar bunun önünde durmamalı. Burada Kürdistanlı komünistlere, sosyalistlere ve demokratik güçlere ortaklaşmanın ivmesi olması gibi konularda büyük görevler düşüyor.

Temmuz 2026

DOSYA

Eyüp Yalur

Sendikal Hareketler Ve Ulusal Mücadele

Savaşa Karşı Emek Cephesi (1969): İlerici sendikaların bütçenin savaşa değil, işçi ailelerine ayrılması talebiyle en ön safta yer aldığı tarihi Vietnam Savaşı karşıtı moratoryum yürüyüşü.

Sendikal hareketlerin emek mücadelesi ile ulusal hareketlerin bağımsızlık, federasyon, özerklik (kendi kaderini tayin hakkı) gibi siyasi statü talepleri için verdikleri mücadele, bir zincirin iç içe geçmiş halkaları gibidir. Biri ötekisiz olmaz; her ikisi de emeğin sömürüsüne, emperyalizme ve işgale karşı, devrimci, dayanışmacı, toplumsal hareket sendikacılığı ekseninde birleşir. Bu nedenle işçi sınıfının siyasal örgütlenmesi bir zorunluluktur. Nitekim işçi sınıfının hak mücadelesi ile ezilen bir halkın siyasi statü mücadelesi, sömürülen ve yok sayılan kitlelerin ortak paydasını oluşturur.

İspanya'da, hükümet ile Bask Ulusal Kurtuluş Hareketi (ETA) arasındaki barış sürecinde, ülkenin en büyük sendikaları olan Bask İşçileri Dayanışması (ELA) ve Solcu Milliyetçi İşçi Komiteleri (LAB), Bask halkının kendi kaderini tayin hakkını savunarak sürece aktif katkı sunmuşlardır. Benzer bir dayanışma örneği, 4-8 Ocak 1991'de maden emekçilerinin düzenlediği "Zonguldak - Ankara Büyük Madenci Yürüyüşü"'nde de yaşandı. Başta dönemin Kürt siyasileri ve Halkın Emek Partisi milletvekilleri olmak üzere pek çok kişi, madencilerle birlikte Zonguldak'tan Ankara'ya yürüdü. "Botan - Zonguldak elele" sloganlarıyla her durakta yanlarında olan Kürtler, madencinin hakkını savunurken aynı zamanda savaşa karşı ortak bir duruş sergilediler. Yürüyüş güzergahındaki bir cezaevinde bulunan Kürt siyasi tutsaklar da sloganlarla desteklerini iletirken, madenciler "zindanlar boşalsın, yaşasın halkların kardeşliği" diyerek karşılık verdiler. Bu eylem, yalnızca madenlerin kapatılması veya satılmasını gündemden düşürmekle kalmadı; aynı zamanda Körfez Savaşı'na Türkiye'nin girmesine karşı güçlü bir kamuoyu oluşturdu. İşçilerin "Savaşımız Irak'la değil Özal'la" sloganları, sendikal mücadele ile ulusal Kürt hareketinin ortak zaferini örnekleyen önemli bir dayanışma olarak tarihe geçti.

Sendikaların üretimden gelen güçlerini kullanarak önüne geçebileceği olumsuzluklar arasında savaşlar ve rejim değişiklikleri de vardır. İran'da, iktidarın baskısına rağmen petrol alanlarındaki grevler Şah rejimini felç edip devirmese de, sendikalar bu süreçte belirleyici bir rol almıştır. Günümüzün sosyo-politik dinamiklerinden olan sendikalar, siyasi partilerin önemli müttefikleri veya muhalifleri olabilmektedir. Dünyanın dört yanında verilen ulusal mücadelelere entegre olmuş, ulusal güçlerin yanında yer almış ve önemli roller üstlenmişlerdir. Kolombiya'da, Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri (FARC)

ile hükümet arasındaki barış sürecinde, sendikalar barışın yalnızca silah bırakmakla sınırlı kalmayıp sosyal adaletle tamamlanması gerektiğini vurgulayarak sürece dahil oldular. Tunus ve Fas'ta ise sendikalar bağımsızlık mücadelesinde temel rol oynadılar. Özünde ekonomik ve demokratik talepleri merkeze alan bu örgütlenmeler, aynı zamanda işgale ve emperyalizme karşı halkların demokratik haklarını savunan temel dinamiklerden biridir.

ABD'nin Vietnam Savaşı'ndaki başarısızlığının en önemli sebeplerinden biri, ülkedeki ilerici, sosyalist sendikal hareketlerin savaş karşıtı hareketin bir parçası olarak Vietnam halkının yanında yer almasıydı. Bu sendikalar, savaşın en çok yoksul işçi ailelerini ve onların çocuklarını etkilediğini ileri sürerek bütçenin savaşa değil eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere ayrılması gerektiğini savundular. Irak'ta komünistlerle militan milliyetçilerin örgütlediği demir yolu, liman ve petrol işçileri, İngilizlere ve monarşiye karşı mücadelenin ön saflarında yer aldı. Sendikalar farklı iş kollarında emekçileri tek çatı altında toplayarak ulusal bilincin ve dayanışmanın tabandan inşa edilmesini sağlar. Yemen ulusal kurtuluş mücadelesinde de liman işçileri örgütlü baskın birlikleri oluşturuyordu. Osmanlı'nın ilk işçi hareketleri ve grevleri olan 1908 grevleri, yabancı işletmelerin kontrolündeki demiryolu ve limanlarda başlamış; ekonomik hak taleplerinin yanı sıra milli bir refleksin ilk adımı olmuştur. Ülke kaynaklarının yabancı güçlerce sömürülmesine karşı da sendikalar örgütlü tepki göstermiştir.

Uluslararası Sendikal Hareketlerin Kuruluş ve Amaçları

Uluslararası sendikal hareketler, Sanayi Devrimi ile başlayan kötü çalışma koşullarına tepki olarak doğmuştur. 19. yüzyılın ortalarından itibaren buharlı makinelerin yaygınlaşmasıyla başta İngiltere, Almanya ve Fransa olmak üzere sanayi bölgeleri gelişmiş, bu durum işçi gettolarına ve yığılmalara sebep olmuştur. 18 saate varan çalışma saatleri ve sağlıksız barınaklar, işçileri ortak hareket etmeye itmiş; önce yardımlaşma sandıkları ve dayanışma örgütleri, ardından sendikal örgütlenmeler kurulmuştur. Bu süreçte dayanışma bilinciyle birlikte sınıf bilinci de gelişmeye başlamış, "Üreten biziz, yöneten de biz olacağız" diyerek kapitalizme meydan okuyan işçi kitlesi, örgütlü ve güçlü hissettiği yerlerde sosyalist hareketlerin doğmasına zemin hazırlamıştır.

ABD'nin Vietnam Savaşı'ndaki başarısızlığının en önemli sebeplerinden biri, ülkedeki ilerici, sosyalist sendikal hareketlerin savaş karşıtı hareketin bir parçası olarak Vietnam halkının yanında yer almasıydı.

Sendikal mücadele, uzun mesai saatleri ve eşit işe eşit ücret gibi taleplerin küresel ölçekte savunulmasının ötesinde; temel haklar, demokrasi, uluslararası barış ve ulusların kaderini tayin hakkı gibi konuların da savunuculuğunu üstlenerek devletler üstü bir aktör haline gelmiştir. Yerel sendikaların uluslararası ilk temasları 1889'da basım ve şapka işçilerinin mücadeleleriyle başlamış; I. Dünya Savaşı öncesinde "kapitalizme" karşı uluslararası dayanışmayı savunan bu hareketler, savaşın başlamasıyla yerini yurtseverliğe bırakmıştır. Savaş sonrası Versay Barış Antlaşması (1919) ile Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) kurulmuş; işçi-işveren-hükümet üçlü yapısıyla uluslararası çalışma standartlarının temelleri atılmıştır. Bu dönemde uluslararası sendikal hareket ikiye bölünmüş: Uluslararası Sendikalar Federasyonu (IFTU) Batı demokrasilerini savunurken, Kırmızı Sendikalar Enternasyonali Sovyetler Birliği güdümünde komünist hareketi temsil etmiştir. II. Dünya Savaşı yıllarında bu iki kanadı tek çatı altında toplama girişimi başarılı olmuş ve 1945'te Dünya Sendikalar Federasyonu (DSÖ/WFTU) kurulmuştur. DSÖ bu dönemde halkların özgürleşmesini, sömürgeciliğin kaldırılmasını, insan ve demokratik hakların küresel düzeyde savunuculuğunu yürütmüştür. Ancak Soğuk Savaş'la birlikte artan ideolojik gerilimler yeni bir bölünmeye yol açmış; Batılı sendikalar 1949'da ayrılarak Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu (ICFTU) kurmuşlardır.

Uzun süren ayrılığın ardından, 2006 yılında ICFTU ve WFTU dışındaki diğer uluslararası sendikalar, Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ITUC) çatısı altında birleşti. Bu küresel yapı, dünyadaki sendikaları bir araya getirerek, küreselleşen sermayeye karşı uluslararası şirketlerle Küresel Çerçeve Sözleşmeleri imzaladı ve sınır aşan şirketler üzerinde Küresel İşçi Standartlarını denetleyen bir diplomasi gücü elde etti. Sayıları beş yüze varan çok uluslu şirketlerin dünya ticaretinin %70'ini elinde tuttuğu düşünüldüğünde, bu gücün önemi daha iyi anlaşılmaktadır. İşte bu uluslararası sermaye, küreselleşme doğrultusundaki çabalarını hedefine ulaştırmak için öncelikle emekçi kitleleri korumasız ve savunmasız bir konuma sürüklemeyi amaçlamaktadır.
Bu saldırıların başlıca hedefi ise emekçilerin örgütü olan sendikaları ortadan kaldırmak, böylece ezilen ve sömürülen halkların direnişini zayıflatmaktır. Oysa Marx'ın öngördüğü küreselleşme, ırk, dil ve din gibi sınırları tanımayan bir "proletarya enternasyonalizmi"dir. Marx, sendikaları işçi sınıfının temel

örgütlenme araçlarından biri olarak görmüş; ancak bunların yalnızca ekonomik taleplerle sınırlı kalmayıp daha geniş toplumsal dönüşüm hedefleriyle ilişki kurmasının önemini savunmuştur.

Türkiye'nin Uluslararası Sendikal Sistemdeki Yeri

Türkiye, uluslararası sendikal sistemin önemli bir parçasıdır. Ülkede sendikal haklar ilk kez 1946'da yasal zemine oturmuş; memurların sendikalı olması ise 1990'ların sonu ve 2000'lerin başındaki anayasal düzenlemelerle gerçekleşmiştir. Türk-İş, Hak-İş, DİSK gibi önde gelen işçi konfederasyonları, ITUC gibi küresel sendika konfederasyonlarına aktif üyelik ve temsiliyet düzeyinde katılmaktadır. Türkiye, 1932 yılında ILO'ya üye olmuş ve birçok temel çalışma sözleşmesini imzalamıştır; ancak uygulamaya gelindiğinde bu sözleşmelerin gereklerine uyulmaması, ILO denetim organlarının sık sık eleştirisine konu olmuştur. Sendikal örgütlenme özgürlüğü, toplu pazarlık hakkı, grev hakkı ve kamu çalışanlarının sendikal hakları gibi talepler sistem tarafından hoş karşılanmamış; bu nedenle sendikalar sindirilmek istenmiş, sendikacılar tutuklanmış ve sürekli güvenlik güçleriyle karşı karşıya gelinmiştir. Türkiye'nin AB üyelik sürecinde de sendikal haklar önemli bir başlık olarak öne çıkmakta; bu çerçevede sendikal özgürlüklerin genişletilmesi, toplu pazarlık sisteminin güçlendirilmesi ve grev hakkına yönelik sınırlamaların azaltılması yönünde tavsiyeler yer almaktadır. Küresel çağda, yerel sendikaların ulusal düzeyde başarılı olması için uluslararası örgütlenmenin zorunlu olduğu açıktır.

Sömürgelerde Sendikacılık

Sömürgelerdeki sendikacılık hareketlerinin asıl amacı, ekonomik hak arama mücadelesinden çok, emperyalist güçlere karşı bağımsızlık mücadelesi vermek ve siyasi özgürleşmenin bir parçası olarak örgütlenmektir. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında sömürgelerde demiryolları, madenler, limanlar gibi sektörlerde modern işçi sınıfı oluşmaya başlamış ve ilk sendikal örgütlenmeler kurulmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra hızla büyüyen sendikalar, yükselen bağımsızlık hareketleriyle birlikte sömürge yönetimine karşı kitlesel grevler ve protestolar düzenlemiş; yalnızca ekonomik hakları değil, siyasi bağımsızlığı da talep etmişlerdir. Bu yönüyle sömürge sendikacılığı, bağımsız ülkelerdeki sendikacılıktan ayrılır: Bağımsız ülkelerde sendikalar ücret, çalışma saatleri, sosyal haklar için mücadele ederken; sömürgelerde bu haklara ek olarak ulusal bağımsızlık, siyasal özgürlük, eşit yurttaşlık ve sömürge yönetiminin sona erdirilmesi için de mücadele verilir. Karşılaşılan temel sorunlar ise sömürge yönetimlerinin baskı ve sindirmesi, ırkçı ücret politikaları, sendika kurma ve grev hakkının yasaklanması, sendika lider ve üyelerinin tutuklanması veya sürgün edilmesi ile çok uluslu şirketlerin ortak tehdit ve yıldırma politikalarıdır. Dolayısıyla sömürge sendikacılığı, hem bir emek hareketi hem de bir anti-sömürge siyasal hareket olarak değerlendirilir.

Bağımsız ülkelerde sendikalar ücret, çalışma saatleri, sosyal haklar için mücadele ederken; sömürgelerde bu haklara ek olarak ulusal bağımsızlık, siyasal özgürlük, eşit yurttaşlık ve sömürge yönetiminin sona erdirilmesi için de mücadele verilir.

Sendikal Mücadele ve Kürt Sorunu

Türkiye'deki sendikal mücadele ile Kürt sorunu arasındaki ilişki, sendikaların tarihsel, ideolojik ve örgütsel farklılıkları nedeniyle tek tip değildir. 2013-2015 arasındaki barış/çözüm sürecinin bitmesiyle başlayan gerilime karşı toplumsal barış çağrısı yapmak amacıyla KESK, DİSK, TMMOB, TTB ve TBB öncülüğünde 10 Ekim 2015'te Ankara'da düzenlenen "Emek, Barış ve Demokrasi Mitingi"ne IŞİD tarafından düzenlenen bombalı saldırıda çok sayıda sendikacı ve üye katledilmiştir. Kürt sorununun çözümü için mücadele eden, çaba sarf eden ve çözüm yolu öneren birçok sendika ağır bedeller ödemiştir. Bu sendikaların tek amacı soruna barışçıl çözüm aramak değil; aynı zamanda işçi sınıfının haklarını savunmak ve 40 yılı aşkın süredir devam eden düşük yoğunluklu savaşa harcanan bütçenin (1 trilyon doları aştığı ifade edilmektedir) emekçilere aktarılmasını savunmaktır. Meslek örgütleri olarak TMMOB, TTB ve TBB'nin bu konuda gösterdikleri çaba da ayrıca değerlidir.

Sendikaların bu soruna yaklaşımları ise kurumsal çizgilerine göre belirgin farklılıklar gösterir:

TÜRK-İŞ, Kürt sorununu ağırlıklı olarak güvenlik sorunu çerçevesinde ele alır; devletin üniter yapısını ve ülkenin bütünlüğünü savunur. Devletçi ve hükümet yanlısı bir politika izleyen sendika, bu konuda temkinli davranır ve sınırlı açıklamalar yapar. Terör ve şiddetin karşısında olduğunu ifade eder, sorunların demokratik hukuk devleti ilkeleri çerçevesinde çözülmesinin gerektiğini belirtir, ancak bu tür yuvarlak cümlelerin ötesine geçmez. Kurumsal çizgisi ağırlıklı olarak çalışma hayatı, ücretler, toplu sözleşmeler ve işçi hakları üzerine odaklanır; Kürt sorununu etnik temelli bir siyasi sorun olarak değil, demokrasi, ekonomik geri kalmışlık ve yoksulluk çerçevesin-

de ele alır. Kürt kimliği, anadilde eğitim, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi gibi kavramlar TÜRK-İŞ literatüründe yer almaz. Oysa ki bu savaşta birçok emekçi hayatını kaybetmiştir; harcanan paradan emekçiler de olumsuz payına düşeni almıştır. Sendikanın temel görevinin çalışanların ekonomik ve sosyal haklarını korumak olduğu görüşünü savunmakla birlikte, Avrupa'daki benzer sendikalar ulusal sorunların çözümünde kendilerini daha fazla sorumlu hissetmektedir.

HAK-İŞ, toplumsal barış, demokratik çözüm, birlik ve kardeşlik vurgusunu ön plana çıkarır. Temel amacı çalışma hayatı ve emekçi hakları olmakla birlikte, temel hak ve özgürlüklerin geliştirilmesini destekler. Türkiye'nin üniter yapısının korunmasından yana olan HAK-İŞ, Türkler ve Kürtler başta olmak üzere toplumun tüm kesimlerinin ortak bir gelecek ve kardeşlik hukuku içinde yaşamasının önemini vurgular. Çatışmaların en büyük zararının bölgede yaşayan emekçilere ve ekonomik kalkınmaya verdiğini dile getirir. 2013-2015 çözüm sürecinde olumlu tavır sergilemiş olması, iktidar yanlısı bir sendika olarak barış sürecini desteklemesiyle de örtüşmektedir.

DİSK ise meseleye salt bir güvenlik ve asayiş sorunu olarak değil, barış, demokrasi, insan hakları ve sınıf birliği perspektifiyle yaklaşır. Resmi açıklamalarında Türk ve Kürt işçilerin çıkarlarının ortak olduğunu savunur; ırkçılığın, milliyetçiliğin ve şovenizmin işçi sınıfının birliğini bölen unsurlar olduğunu vurgular. Halkların kardeşliği ve sınıf birliğini savunan DİSK, sorunu yalnızca Kürt halkının değil tüm Türkiye'nin sorunu olarak görür. Çözümün güvenlikçi yöntemlerle değil, demokratikleşme adımlarıyla mümkün olacağını ifade eder. Kürt kimliğinin tanınması, anadil üzerindeki engellerin kaldırılması, kültürel hakların güvence altına alınması ve örgütlenme özgürlüğünün genişletilmesini; yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve katılımcı demokrasiyi önerir. Savaşa ve askeri harcamalara ayrılan bütçenin sosyal haklara, eğitime, sağlığa ve işçi ücretlerine aktarılması gerektiğini savunarak "Hemen şimdi barış" çağrısı yapar. Ayrıca Kürtlerin metropollerde ucuz işgücü olarak görülmesine karşı çıkar; koruculuk sisteminin ve seçim barajının kalkmasından yanadır. DİSK'e göre Kürt sorunu, özünde Kürt kimliğinin tanınıp tanınmaması sorunudur.

MEMUR-SEN, Kürt sorununda şiddet ve ötekileştirici dilin terk edilmesi gerektiğini; sorunun demokratik siyaset ve toplumsal uzlaşıyla çözülmesi gerektiğini savunur. İnsan hakları, demokratikleşme, kardeşlik ve Türkiye'nin birlik-bütünlüğü vurgusunu yaparken, başta anayasa olmak üzere ırkçı dilin tüm mevzuattan ve eğitim sisteminden çıkarılmasını talep eder. Anadilde konuşma (eğitime mesafeli yaklaşmakla birlikte), kültürleri geliştirme ve görsel-işitsel-yazılı medya araçlarını kullanma anayasal güvence altına alınmalıdır. Eşit vatandaşlık temelli sivil, özgürlükçü, demokratik yeni bir anayasa yapılmasını; Uludere, Suruç, Ankara Garı katliamları ile Musa Anter, İzzettin Yıldırım, Tahir Elçi suikastı gibi faili meçhul ölümlerin aydınlatılmasını ister. Tüm toplumun din, inanç ve ibadet, düşünce ve ifade, yaşama, mülkiyet ve girişim güvenliği haklarının sağlanmasından yanadır. Ancak sorunu nihai olarak İslami kardeşlik ve ümmet perspektifi çerçevesinde çözüme kavuşturulması gerektiğini düşünür.

KAMU-SEN ise devlet ve iktidar perspektifinden bakar. Üniter devlet yapısı, bölünmez bütünlük, tek dil ve tek millet ilkeleri çerçevesinde yaklaşan sendika, Kürt sorununun demokratik yollarla çözümünü reddettiği gibi "Kürt sorunu" tanımını da reddeder; Anayasa önünde herkesin eşit vatandaş olduğunu savunur. Barış ve çözüm süreçlerinde oluşturulan "Akıl İnsanlar Heyeti"ni eleştirmiş, hükümetin bu politikalarını "taviz" olarak değerlendirip milliyetçi bir refleksle karşı çıkmıştır. 1 Ocak 2009'da yayına başlayan TRT Şeş kanalını protesto etmiş ve yayın iptali istemiyle dava açmıştır. Irkçılıkta sınır tanımayan bu anlayış, Kürtçeyi bir dil olarak görmeyip Kürtçenin Türkçe, Ermenice, Farsça, Fransızca ve Arapçanın karışımı olduğunu iddia etmektedir. Kamu-Sen'in mesajı, özetle devlete ve iktidara "imhacı ve inkârcı politikanızdan vazgeçmeyin" demektir.

KESK ise Kürt sorununu salt bir terör ve güvenlik meselesi olarak görmez; temel insan hakları, kültürel haklar ve demokratikleşme ekseninde ele alır. Yerel yönetimlerin yetkilerinin ve idari özerkliğin savunucusudur. Anadilde eğitim, anadilde hizmet alması ve kültürel kimliğin korunması için yasal güvence talep eder. Cumhuriyetin demokratikleştirilmesi için insan hakları, demokrasi ve laiklik ekseninde hukuk devleti ile özdeş ilkelerin ortaya konmasını; değiştirilen yer isimlerinin iadesini ve insanların çocuklarına kendi dillerinde istedikleri isimleri koyabilmesini savunur. Kürt sorununun barışçıl ve demokratik çözüm sürecini destekler; mutlak çözümden yanadır.

Sonuç olarak, Kürdistan'ın yeraltı ve yerüstü zenginliklerini sömürenler, işçinin demokratik haklarını gasp edenler ve Kürt halkının siyasi iradesini kabul etmeyenler aynı güçlerdir. Ortadoğu'da parti ve sendikaların gelişimi, devletlerin oluşum ve gelişim süreciyle kaçınılmaz bir bağa sahiptir. Bir ülkede ulusal egemenlik sağlanmadan işçi sınıfının özgür ve bağımsız bir şekilde sendikal örgütlenme yapması, demokratik haklarını savunması neredeyse imkansız olduğu gibi; bağımsız bir ulusun inşası da emekçilerin örgütlü güç olarak ekonomik ve sosyal haklarının güvence altına alınmasıyla sağlam temellere oturur. Başlangıçtaki zincir metaforunda ifade edilen bu

Yasin Yetişgen

Ortadoğu'nun Yeniden Dizaynı Ve Kürdistan

Ortadoğu, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde köklü siyasal ve askeri dönüşüm sürecinden geçmekte. Gazze'den Lübnan'a, Suriye'den İran'a uzanan savaşlar ve krizler, hepsi birbirini tamamlayan tek bir pazılın birer parçalarıdır. Bu süreç devletler arasındaki güç dengelerini belirleyeceği gibi Ortadoğu halklarının geleceğini ve özellikle de Kürdistan ve Kürtlerin siyasal konumunu da doğrudan etkiliyor, etkileyecek.

Bugün savaş ve krizlerin nerede başlayıp nerede sona ereceği belirsizlikler taşısa da ortaya çıkacak yeni bölgesel düzenin hangi siyasal dengeler üzerine kurulacağı ve Kürtlerin bu düzen içinde nasıl bir konuma sahip olacağına dair mesajlar da taşımakta.

Ortadoğu Yeniden Şekilleniyor

Ortadoğu'da Sykes-Picot sonrasının en büyük jeopolitik dönüşümü yaşanıyor. Bilindiği gibi, 7 Ekim 2023'teki Hamas saldırısı sonrasında ABD ve İsrail ekseni, Ortadoğu ve Asya'daki dengeleri kökünden değiştirecek bir savaş stratejisine start verdi.

ABD ve İsrail öncülüğünde yürütülen bu strateji Gazze'deki savaşı ya da belirli örgütlerin tasfiyesini hedeflemenin çok daha ötesinde, İran'ın oluşturduğu bölgesel etki alanını daraltmak, enerji ve ulaşım koridorlarını yeniden güvence altına almak ve Ortadoğu'da ABD - İsrail çıkarlarına daha uygun yeni bir siyasal denge oluşturmaktır. Bu çerçevede Gazze'de yapılan soykırım, Lübnan'da Hizbullah'a yönelik operasyonlar, Suriye'de değişen güç dengeleri ve İran'a dönük askeri baskılar aynı stratejik hattın birbirini tamamlayan halkalarıdır.

28 Haziran 2026'da KKP Parti Meclisi'nde yaptığımız değerlendirmede, ABD ile İran arasında ilan edilen ateşkes savaşın sona erdiği anlamına gelmediğini belirtmiştik. O gün basında ve sosyal medyada birçok yorumcu ateşkesi, Trump'ın sıkışması ve "ABD'nin yenilgisi" olarak görüp kalıcı bir barışın başlangıcı olarak değerlendirirken, biz ise ateşkesin tarafların yeniden mevzilendiği geçici bir dönem olduğunu söylemiştik. Aradan geçen kısa süreç bu tespiti büyük ölçüde doğruladı. Ateşkes bitti, çatışmalar artmaya başladı. ABD ile İran arasındaki gerilim yeniden tırmandı; karşılıklı saldırılar devam etti ve diplomatik girişimler kalıcı bir sonuç üretmedi. Böylece sorunun geçici bir ateşkesle çözülemeyeceği bir kez daha ortaya çıktı.

Ateşkesin başarısız olmasının temel nedeni, savaşı doğuran koşulların ortadan kalkmamış olmasıdır. ABD ve İsrail'in hedefi belirli askeri unsurları etkisiz hale getirmekle birlikte esas olarak İran'ın bölgesel nüfuzunu sınırlan-

dıracak yeni bir Ortadoğu dengesi kurmak. İran ise ağır askeri ve ekonomik kayıplara rağmen bu baskıyı rejimin varlığına yönelik stratejik bir tehdit olarak görmekte ve geri adım atmamakta. Dolayısıyla taraflar arasındaki çatışma, geçici ateşkeslerle kısa sürede çözülemez. Bu mesele bölgesel güç dengeleriyle bağlantılı olarak uzun bir zaman dilimine yayılacaktır. Yakın tarihte de bunun örnekleri vardır. 1991 Körfez Savaşı ile başlayan süreç, Irak'ta rejimin devrilmesine kadar on iki yıl sürdü. Suriye'de ise iç savaş ve dış müdahaleler, Baas rejiminin çöküşüne uzanan uzun bir döneme yayıldı. Yakın tarihteki bu örnekler Ortadoğu'daki büyük dönüşümlerin birkaç haftalık askeri operasyonlarla gerçekleşmediğini bizlere göstermektedir.

İran ve ABD-İsrail arasındaki savaşta belirleyici olan tek başına kısa süreli çatışma ve savaşlardan çok uzun bir zamana yayılan bir güç mücadelesi olacağı çok açık. Ateşkesler, müzakereler ya da sınırlı diplomatik girişimler bu sürecin yönünü tabiki geçici olarak etkileyebilir ama tarafların stratejik hedefleri değişmediği sürece kalıcı bir barış üretmeleri mümkün değil.

Kürt Siyasetinin Acı Gerçeği: Sömürgeciler Ortaklaşırken Kürt siyaseti Neden Ayrı Frekanstalar?

Savaşın dikkat çekici yönlerinden biri de İran rejiminin öncelikleridir. Rejim, dışarıdan yoğun askeri saldırı ve baskı altında olduğu dönemlerde bile Güney Kürdistan'daki Rojhilatlı Kürt örgütlerini hedef almaya devam etti, füze ve İHA saldırılarılarına hiç ara vermedi. Buradan anlıyoruzki Tahran'ın Kürt meselesini bir güvenlik sorunu olarak görmenin ötesinde, rejimin bekası olarak görüyor. İran yönetimi açısından en kabul edilemez ihtimal, Kürtlerin bölgesel gelişmelerden yeni

Hiç kimse, yalandan da olsa bir çözüm üretileceğine inanmıyor. Hele hele Kürtler hiç inanmıyor. Devletin buradaki tek amacı, Kürt siyasal hareketlerini tasfiye etmek. Eğer gerçek bir çözüm hedeflenseydi başta Selahattin Demirtaş olmak üzere cezaevindeki siyasetçiler serbest bırakılırdı. Kayyımlar geri çekilir, halkın iradesi tanınırdı. Peki bu yönde tek bir somut adım atıldı mı? Hayır!

siyasal kazanımlar elde etmesidir. Benzer bir yaklaşımı biraz farklı biçimlerde olsa da Türkiye, Irak ve Suriye devletlerinde de görüyoruz. Bu sömürgeci devletler, kendi aralarında başka konularda çok ciddi görüş ayrılıkları yaşasalar da konu Kürt halkının ulusal demokratik hakları olduğunda hemen ortak bir statükocu refleksi göstermede çok başarılılar. Yani Kürtlerin özgürlük mücadelesi Kürtleri birleştirmese de sömürgecileri birleştiriyor. İşte bu durum Kürt siyasetinin acı gerçeğinin odak noktasıdır.

ABD-İran arasındaki ateşkes ve barış görüşmelerinden en fazla mutlu olan ülke şüphesiz Türk devleti oldu. Çünkü İran'ın bütünlüğünü koruması Ankara açısından aynı zamanda Kürtlerin bu süreçten yeni bir kazanımla çıkamaması anlamına geliyor. Zaten Türk devletinin "çözüm süreci" olarak sunduğu yaklaşımın uzun bir süredir yavaşlamasına, hatta Kürtlerin lehine olacak kimi adımların da ortadan kalkmasında da bu tablonun (İran'da rejimin varlığını koruması) etkili olduğunu söyleyebilirz.

Yani Türk devletinin "Çözüm sürecine" bakışı şu noktaya geldi: "ABD / İsrail hedefine ulaşamadı, İran yıkılmadı, Kürtler kazanım elde edemedi. O halde uyduruk da olsa bir çözüme ne gerek var?" Suriye'de Kürtleri büyük ölçüde kısıtladılar. İran parçalanmadı. Güney Kürdistan'ı askeri ve ekonomik olarak çerçevelemiş durumdalar. Dolayısıyla içeride çözülecek bir sorun yokmuş havası yaratıldı. Çıka çıka ortaya sadece Çerçeve Yasa çıktı.

Ama şu çok açık: Hiç kimse, yalandan da olsa bir çözüm üretileceğine inanmıyor. Hele hele Kürtler hiç inanmıyor. Devletin buradaki tek amacı, Kürt siyasal hareketlerini tasfiye etmek. Eğer gerçek bir çözüm hedeflenseydi başta Selahattin Demirtaş olmak üzere cezaevindeki siyasetçiler serbest bırakılırdı. Kayyımlar geri çekilir, halkın iradesi tanınırdı. Peki bu yönde tek bir somut adım atıldı mı? Hayır! Tam tersine iktidar, kendi siyasal geleceğini korumak için yalnızca Kürtlere değil, CHP başta olmak üzere tüm muhalefete yönelik baskılarını da arttırdı.

Türkiye'de Rejim Krizi: Azerbaycan Olur muyuz?

19 Mart'ta başlayan süreç ve sonrasında CHP'ye yönelik müdahaleler, Türkiye'deki rejim tartışmalarını yeni bir aşamaya taşıdı. İktidarın marifetiyle CHP'de ortaya çıkarılan kriz, ardından yaşanan ayrışmalar ve Özgür Özel ile ekibinin yeni bir siyasal oluşuma yönelmesi, Türkiye'de muhalefetin yeniden şekillendirildiğini göstermektedir. Lakin bu gelişmeler tek başına rejim krizini açıklamaya yetmemektedir.

Geçmiş dönemlerden farklı olarak bugün siyasi iktidarla devlet

aygıtı arasındaki sınırlar büyük ölçüde ortadan kalktı. 2015 sonrasında devlet yapısı giderek daha fazla iktidar merkezinde yoğunlaşmıştır. Bugün yaşanan tartışmaların önemli bir kısmı da bunun sonucudur.

Burada devletin hangi siyasal karakterle yoluna devam edeceği sorusu artık ciddi bir şekilde ortada duruyor. Son zamanlarda Türkiye'de yaşananlar tek başına iktidarın değişip değişmeyeceği tartışmasının ötesine geçmiştir. Tartışılan asıl mesele devletin gelecekte nasıl işleyeceği, hukuk düzeninin hangi ilkelere dayanacağı ve siyasal alanın ne ölçüde demokratik kalacağıdır.

Yani yaşananları daha açık bir şekilde söylemeye çalışırsak; eğer bu kavgadan Erdoğan galip çıkarsa, artık resmen bir "AKP devleti" ile karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz. Nasıl ki Suriye'de Esad rejimi, Irak'ta Saddam rejimi, Azerbaycan'da Aliyev ailesi varsa, Türkiye'deki bu iktidar savaşından da iktidarın galip çıkılması Kemalist rejimin sonu, Erdoğan rejiminin başlangıcı anlamına gelebilir ve bu senaryo gerçekleşirse bundan sonra Türk devletinde seçimlerle iktidarın değişmeyeceği sonucuna varabiliriz.

Tarihin Akışına Müdahale Etmek

Ortadoğu, uzun yıllar etkileri sürecek tarihsel bir yeniden yapılanma dönemine girdi. Bu yeniden yapılanmanın merkezinde ise Kürdistan var. Kürt meselesi dört devlet arasında bölünmüş bir halkın, coğrafyanın ulusal hakları meselesi olmasının yanında esas olarak da Ortadoğu'nun geleceğini belirleyecek olan temel siyasal başlıklardan biridir.

Türkiye'de yaşanan rejim tartışmaları ve "çözüm süreci" etrafında yürütülen gündem de bu sürecin bir parçasıdır. Kürt meselesi demokratik siyaset zemininde ele alınmadıkça ne Türkiye'nin demokratikleşmesi mümkün olacaktır ne de bölgesel istikrar kalıcı hale gelecektir. Güvenlik merkezli politikalar bugüne kadar sorunu çözmedi, çözmüyor tersine sorunu yeni biçimlerde tekrar üretiyor, üretmekte.

Ortadoğu yeniden şekillenirken, Kürdistan'ın geleceği de yeniden tartışılırken, bu geleceğin nasıl biçimleneceği yalnızca devletlerin ya da uluslararası güçlerin insafına bırakılamaz. Tarih, örgütlü halkların ve kararlı siyasal mücadelelerin müdahalesiyle tarihe yön vermiş sayısız örneklerle doludur.

Bütün bunlar, Kürdistanlı komünistler açısından önemli sorumluluklar doğurmakta ve bizim görevimiz sadece gelişmeleri yorumlamak ya da doğru tespitlerde bulunmak değildir. Bu kısır döngüden çıkarak, Kürt halkının ulusal demokratik mücadelesi ile emekçi sınıfların eşitlik ve özgürlük mücadelesini ortak bir siyasal hatta buluşturabilmeliyiz. Milliyetçi liberallerin söylediğinin aksine ulusal mücadele ile sınıfsal mücadele birbirinin alternatifi veya karşıtı olamaz olsa olsa aynı özgürleşme sürecinin birbirini tamamlayan iki yönü olabilir.

Daha güçlü bir toplumsal örgütlenme için daha sağlam bir ideolojik duruş ve halkın gündelik sorunlarıyla daha güçlü bağlar kurabilen bir KKP çalışması önümüzde duran en önemli görevdir. Bölgesel gelişmelerin hız kazandığı, otoriterleşmenin derinleştiği ve savaş politikalarının arttığı bir dönemde sosyalist bir alternatifin inşası her zamankinden daha fazla önem taşımakta.

Ortadoğu yeniden şekillenirken, Kürdistan'ın geleceği de yeniden tartışılırken, bu geleceğin nasıl biçimleneceği yalnızca devletlerin ya da uluslararası güçlerin insafına bırakılamaz. Tarih, örgütlü halkların ve kararlı siyasal mücadelelerin müdahalesiyle tarihe yön vermiş sayısız örneklerle doludur. Bundan sonra da belirleyici olacak olan, Kürt halkının kendi iradesi, örgütlülüğü ve ortak mücadele kapasitesi olacaktır.

KKP'in buradaki tarihsel sorumluluğu ise halkımızın ulusal demokratik haklarını, emekçilerin sınıfsal çıkarlarını ve sosyalizm mücadelesini büyütmek olacaktır.

Not: Bu makale KKP Parti Meclisi toplantısında yapılan açılış konuşmasından dönüştürülerek hazırlanmıştır:

VAHŞİ KAPİTALİZM VE ŞOVENİZMİN KISKACINDA
MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİ!

Mevsimlik tarım işçileri, 21. yüzyılda vahşi kapitalizmin çirkin yüzüyle yüzleşiyor. Günde 10-12 saat, kavurucu güneşin altında, 1000 TL gibi bir öğün parasına çalıştırılıyorlar. Sosyal güvence, sağlık ve eğitim yok!

Kürdistan, mevsimlik işçiliğin ana kaynağı. Toprak eşitsizliği, yoksulluk ve zorunlu göç, milyonları bu yola itiyor. Devletin toprak ağalığını koruyan politikaları, Kürt köylüsünü işçileştiriyor.

Kürt işçilere yönelik ırkçı saldırılar, şovenizmin bir parçası. Tarlada konuştukları Kürtçe bile "suç". Devlet ya seyrediyor ya da saldırganları koruyor. "Çözüm süreci"nde bile ayrımcılık ve baskı sürüyor.

Siverek Karaca Dağ

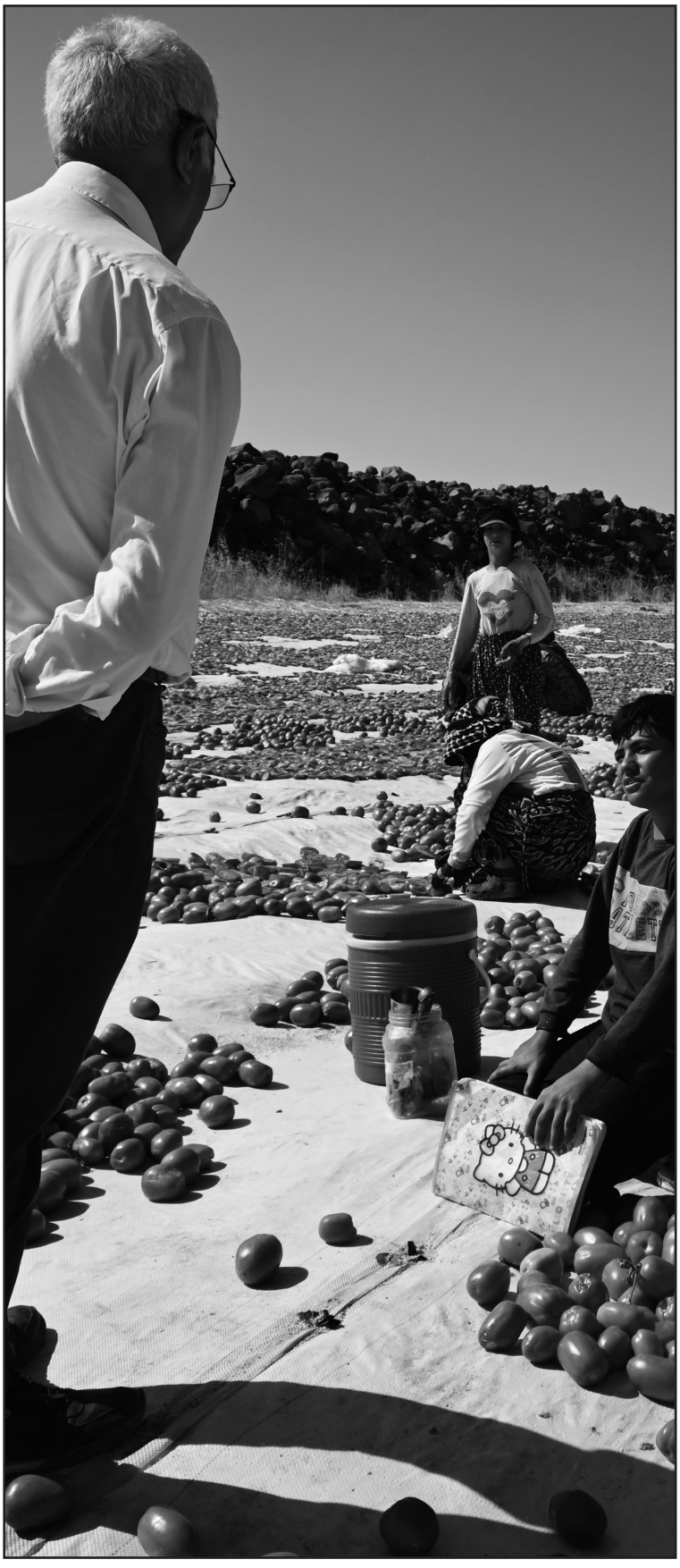
İşsizlik büyüdükçe
mevsimlik tarım işçiliği de artıyor!

Kürdistan'da mevsimlik tarım işçiliğinin temelinde üç ana neden bulunuyor.

Birincisi, topraktaki eşitsiz dağılımdır. Devlet, Kürt meselesi nedeniyle bilinçli olarak toprak ağalığı ve aşiret yapısının varlığını sürdürmesi stratejisini izledi. Toprak ağalığı süreçte kapitalizmin tarımda gelişmesiyle paralel tarım ve toprak burjuvazisine dönüşse de etkinliğini sürdürüyor. Küçük çiftçi, toprak ve tarım burjuvazisi lehine tarlasını-toprağını kaybettikçe zaten yaygın olan topraksız ve az topraklı köylülüğün büyümesiyle paralel mevsimlik tarım işçiliği de büyüyor. Buna neoliberal kapitalist uygulamaların küçük çiftçiler üzerindeki basıncı da eklenince köylerin ekonomik nedenlerle de boşalmasıyla işsizlik ve yoksulluk ile paralel mevsimlik tarım işçiliğini de hızla büyütüyor.

İkincisi, Kürt kentleri 81 il içerisinde en yoksul ve işsizliğin en yüksek olduğu illeri oluşturuyor. Güneydoğu Anadolu Projesinin (GAP) merkez üssü Urfa ve Doğu Anadolu Projesi'nin (DAP) merkez üsleri Van, Ağrı ama 81 il içinde sondan en fakir üç ili oluştururlar. Bu üç il başta olmak üzere işsizliğin Kürt kentlerinde en yüksek olması mevsimlik işçiliğinin yüksek olmasının da nedeni. Çünkü mevsimlik tarım işçiliği ile inşaat işçiliğinden başka geçimini sağlamak" için tutunacağı bir dal yok.

Üçüncüsü ve önemlisi; devletin tamamıyla ret, inkar ve imha politikalarını izlediği 1990'lı yıllardan bu yana 4 milyona yakın Kürt halkı tank-top zoruyla yerinden yurdundan edilerek ekonomik, sosyal köklerinden kopartıldı. Geçim-yaşam kaynaklarından yoksun bırakılan milyonlar ya Türkiye metropollerinin varoşlarına ya da iç göçle Kürdistan kentlerine yerleşti. İş ve aştan yoksun halkın büyük çoğunluğu mevsimlik tarım işçiliğiyle ayakta durmaya çalışıyor. Mevsimlik tarım işçiliği Türkiye sermayesi için yaygın-ucuz iş gücü özelliğini de korumakta. Özellikle kadın ve çocuk emeğinin yoğun kullanıldığı tarım

işçileri üzerinde ki ağır sömürü ırkçı-şoven baskı ve saldırılar eşliğinde devam ediyor.

Ücretler düşük,
karın tokluğuna bile değil

Günlük yevmiyenin tarım işçisi ile ailesi için yaşamsal önemi var. Çünkü zaten yılda 4 ya da 6 ay çalışma imkanı bulabilir ve bu kısa sürede elde ettiğiyle bir yıl geçinmeye çalışır. Bir yıl ailenin geçimini, çocukların eğitim masrafını, sağlık sorunlarını vb. sağlamak için en fazla yılda 6 ay çalışabiliyor. Bu kısa süreli çalışmada ise ücretler hem düşük hem de Çavuş, Elçi, Dayıbaşı aracılar gibi komisyoncu ve simsarların baskısı altındadır. 26 gün üzerinden ve 1000 -1200 TL arası ücretle ki yemek de içinde işçi ailesi yıllık geçimi için neyi nasıl biriktirecek? Üstelik sabah şafağından akşam karanlığına gün boyu çalışma süresinde temel sosyal haklardan yoksun çalışma zorunluluğu!

Mevsimlik işçiler
sosyal haklardan yoksun!

Tarım işçileri, sendikanın olmadığı ve devlet-işveren el ele sendikalaşmanın engellendiği, toplu iş sözleşmesi, iş sağlığı ve iş güvenliği yasalarının uygulanmadığı insanlık dışı koşullarda çalışmaya mecbur bırakılmakta. Mesleki sendikal ve siyasi örgütlenmeden yoksun işçilerin çalışma koşulları ile ücretleri, işverenler ile elçilerin inisiyatifine terk edilmiş. İşçi, eli kolu bağlı çalışmaya mecbur bırakılmıştır.

Mevsimlik tarım işçilerinin ulaşımları da çok sorunlu ve ilkeldir. Ulaşım sorunları kent ve köylerinden çıkıp Batı illerinde çalışacakları alana giderken uzun yolda başlar ve günlük işe gidip gelirken devam eder. Yolda ya minibüslere tıklım tıklım binerler ya da traktör veya kamyonet kasalarına doluşup giderler. Yani ulaşım güvencesiz, sağlıksız dolayısıyla çalışacakları yere gidiş-dönüş tam bir eziyete dönüşmektedir. Bu nedenle her yıl yüzlerce tarım işçisinin ölümü yaşanır.

Ya çocuk ve kadın işçiler!

Mevsimlik tarım işçileri arasında sayısal olarak en yüksek oran çocuk ve kadın işçiler oluşturur. Çünkü anne ve baba olmadan evde yalnız yaşayamayan çocuklar ailesiyle birlikte birden fazla çocuk çalışmaya gitmek zorunda kalır. Okul yerine küçük yaşta aileleriyle birlikte

tarlalarda, bahçelerde gün boyu çalışan çocuklar ve kadınlar sermaye için ucuz ve savunmasız işgücünü oluşturur. Sağlıklı beslenme, barınma ve özellikle hijyen koşullarından yoksun, eğitimden kopartılmış tarım işçiliği yapan çocuklar ruhsal ve fiziksel olarak ağır travmalar yaşar. Mevsimlik işçiler arasında kadınlar işe giderken, tarlada, bağ bahçede ilkel barınma ve çalışma koşullarında çalışırken birden fazla sosyal, hijyen ve cinsiyet alanında sorunlar yaşar. Kadın hem en ağır işlerde çalışır hem yemek, temizlik ve çocukların bakımını yapar ama ücreti de düşük. Sözde sosyal devlet ise bunları seyretmekle yetinir.

Ağır çalışma koşullarına bir de ırkçı ayrımcılık ve saldırılar eklenir!

Batı kentlerinde çalışmaya giden Kürt işçilerin nasıl ırkçı saldırılara uğradıklarını sıkça basında görürüz. Kendi aralarında ana dilleri Kürtçe'yi konuşmaları bile "terörist", "bölücü" olarak damgalanıp ırkçı saldırıların hedefi haline gelmeleri için yeterlidir. Irkçı linç girişimleri yaşanırken devletin güvenlik güçleri ya görmemezlikten gelip seyirci kalır ya da saldırganları korur. En ilerisi saldırıya uğrayan işçilere "can güvenliğiniz yok dönün" denilir. Şu an devam eden "çözüm sürecinde" bile ırkçı ayrımcılık ve dışlanma "Kürtçe konuştunuz" diye baskılanma devam ediyor.

ÇÖZÜM VE ÇAĞRI!

- Başta Van-Ağrı gibi kentler olmak üzere mevsimlik ve inşaat işlerine giden ve göç veren bölgelerde mevsimlik işçi göçünün önlenmesi için devlet, bölgede tarımsal üretimi teşvik etmeli. Boşaltılan köy-mezralar yerleşime açılmalı ve yeniden üretim yapmaları için zemin hazırlanmalı.

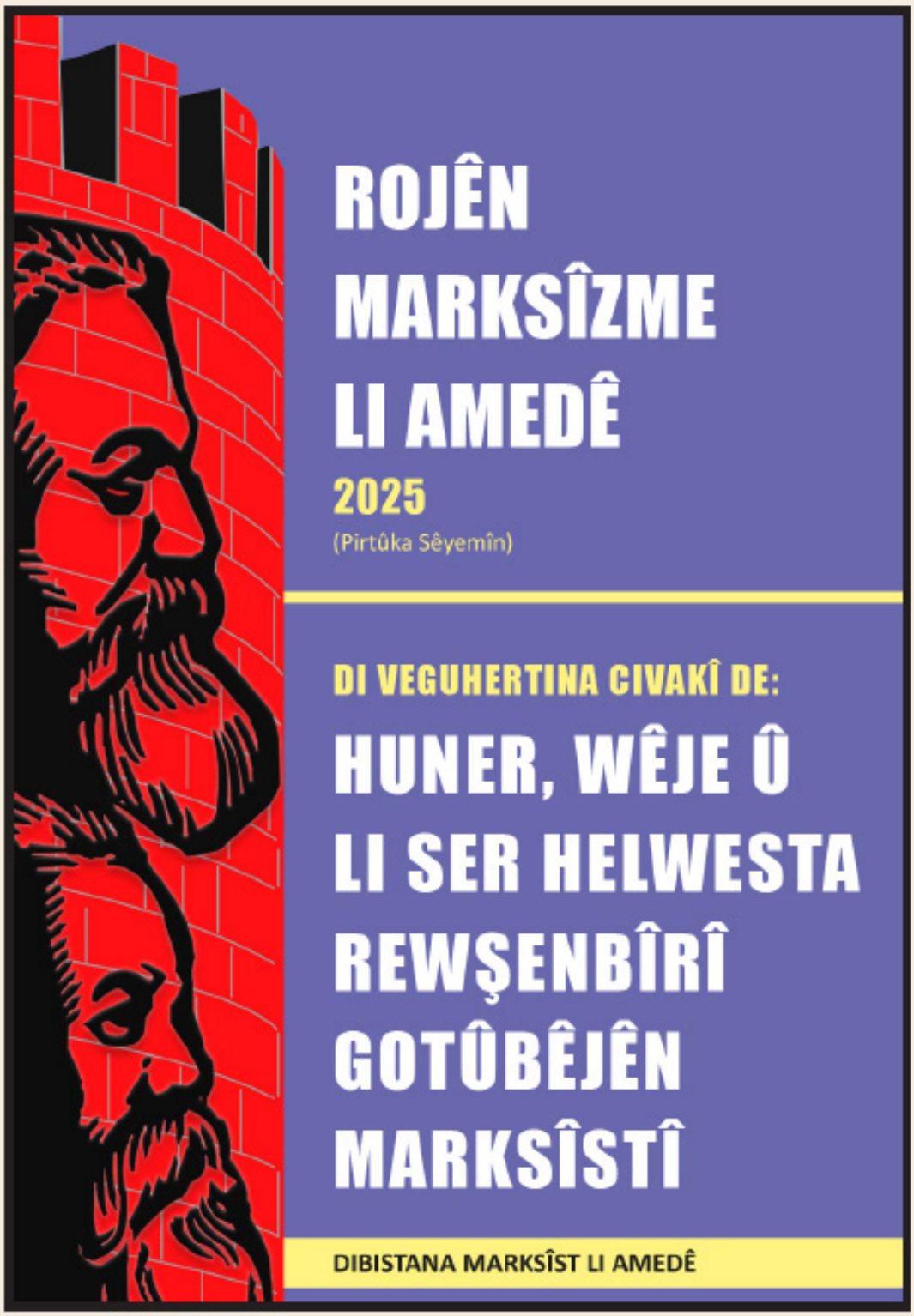
- Tarım alanında çocukların çalıştırılması yasaklanmalı. Ekonomik sıkıntılar nedeniyle çocuklarını çalıştırmaya mecbur kalan ailelere sosyal destek sağlanmalı. İşçilerin çalışma alanlarında kreş, mutfak ve çamaşırhaneler oluşturulmalı. Hamile kadınlar takip edilip tıbbi destek sağlanmalı.

- Mevsimlik tarım işçilerinin genel işçilerle eşit ücret ilkesinden hareket edilmeli. Ücretler, çalışma saatleri, sosyal haklarda iyileştirmeler yasaların güvencesine alınmalı. İşçiler genel sosyal güvenlik kapsamına alınmalı, sigorta primleri işverenler ve devlet tarafından ödenmelidir. Mevsimlik Tarım İşçilerinin sendikalaşmasının önündeki fiili engeller kaldırılmalı, grev ve toplu sözleşme hakları tanınmalı. İş günü süreleri günde 8 saati, haftada 45 saat ile sınırlandırılmalı, İşçiler için kıdem ve ihbar tazminatı sistemi oluşturulmalı.

- Mevsimlik tarım işçilerinin, çalışma koşulları, ulaşım araçları, barınma, beslenme alanları güvenli ve hijyenik koşullara uygun hale getirilmeli. Barınma alanlarına elektrik, temiz su, kanalizasyon gibi altyapı ve çöp toplamayı ilgili belediyeler gerçekleştirmeli. Çalışma alanlarında seyyar gezen acil müdahale ekibi olarak ambulanslar bulundurulmalı.

- "Çözüm Süreci"nin devam ettiği günümüzde mevsimlik tarım işçilerini "potansiyel suçlu" gören idari uygulamalara son verilmeli. Irkçı saldırı ve baskılanmalar engellenmelidir.

Kürdistan Komünist Partisi Bülteni - Sayı:7

Dibistana Marksîst Li Amedê'nin her yıl düzenlediği Amed Marksizm Günleri'nin üçüncüsü de kitaplaştırıldı. Kitabı temin etmek için 05385132088 irtibat numarasını arayabilirsiniz.

Karl Marx - Friedrich Engels

Karkerên hemû welatan, bibin yek!